

Σπύρος Χρ. Καρύδης

Η ΛΕΥΚΑΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΒΕΝΕΤΙΚΟΥ
STATO DA MAR ΣΤΗΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΝΑΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΩΝ
ΤΟΥ 1788-1789

Tὸ ὕλικὸ πὸν παρουσιάζεται καὶ δημοσιεύεται ἐδῶ προέρχεται ἀπὸ τὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο τῆς Βενετίας καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸν φάκελο 45 τῆς ἀρχεδιακῆς σειρᾶς *Deputazione ad pias causas*. Τὸν φάκελο μελέτησε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ καθηγήτρια Χρύσα Μαλτέζου, ἡ ὁποία παρουσίασε μὲ συντομία τὸ περιεχόμενό του καὶ δημοσίευσε ὕλικὸ πὸν ἀφοροῦσε ναοὺς τῆς Κέρκυρας στὸν τιμητικὸ τόμο γιὰ τὸν Μανόλη Χατζηδάκι τὸ 1991, ἀναγγέλλοντας ἐκεῖ συνάμα τὴ μελλοντικὴ δημοσίευση τοῦ περιεχομένου του¹. Ἡ μελέτη τοῦ φακέλου μὲ σκοπὸ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ὕλικου πὸν ἀφορᾷ τὶς περιοχὲς τῆς Λευκάδας, τῆς Πάργας, τῆς Πρέβεζας καὶ τῆς Βόνιτσας, ἔγινε τὸν Ἰούλιο τοῦ 2011 μὲ τὴν ἄδεια τῆς καθηγήτριας κυρίας Μαλτέζου, τότε διευθύντριας στὸ Ἑλληνικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Βενετίας καὶ τῶρα ἀκαδημαϊκοῦ, τὴν ὁποία εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή.

Στὸν φάκελο, βρίσκεται συγκεντρωμένο τὸ ὕλικὸ τῆς καταγραφῆς τῶν ναῶν καὶ μονῶν, τῶν εἰσοδημάτων τους καὶ τῶν ἱερουργῶν τους πὸν διενεργήθηκε στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου καὶ στὶς ἠπειρωτικὲς κτήσεις τὸ 1789. Εἶχε προηγηθεῖ, τὸ 1788, ἡ ἐντολὴ τῆς βενετικῆς Γερουσίας πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτή τῆς θάλασσας Francesco Falier νὰ μεριμνήσει γιὰ τὴν καταγραφὴ τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν πὸν ἀνήκαν στὸ Δημόσιο καθὼς καὶ ὄλων τῶν ὑπολοίπων ναῶν καὶ μονῶν τοῦ ὀρθόδοξου δόγματος μὲ τὰ εἰσοδήματά τους καὶ τοὺς τίτλους πὸν ἀφοροῦσαν τὸ ἰδιοκτησιακὸ τους καθεστῶς. Τὸ περιεχόμενο τῆς ἐντολῆς κοινοποιήθηκε ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπτή στὶς τοπικὲς βενετικὲς ἀρχὲς μὲ τὸ ἐγκύκλιο γράμμα (*circolare*) τῆς 18ης Ἰουνίου

---

1. Χρύσα Μαλτέζου, «Ἀρχεδιακὲς μαρτυρίες γιὰ πέντε μεταβυζαντινοὺς ναοὺς τῆς Κέρκυρας», *Εὐφρόσυνον. Ἀφιέρωμα στὸν Μανόλη Χατζηδάκη*, τ. 1, Ἀθήνα 1991, σ. 309.

1788², με τὸ ὁποῖο τοὺς ἀνέθεσε νὰ κινητοποιήσουν τοὺς ὑπαλλήλους τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν τους καὶ τὸν *scrivan grande* τοῦ τόπου³, ἐλεγκτὴ τῆς οἰκονομικῆς διαχείρισης τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν, γιὰ τὴ συγκέντρωση τοῦ ἀναγκαίου ὑλικοῦ καὶ τὴ σύνταξη τῶν σχετικῶν καταλόγων. Συγκεκριμένα, οἱ πρῶτοι ὄφειλαν νὰ συντάξουν μέσα σὲ σαράντα ἡμέρες ἕναν ἀκριβῆ κατάλογο ὄλων τῶν ναῶν καὶ εὐεργετημάτων τοῦ ὀρθόδοξου δόγματος ποὺ ἀνῆκαν στὸ Δημόσιο (*di Reggio publico jus patronato*) καὶ βρίσκονταν στὸν κάθε τόπο, προσδιορίζοντας τὸ συνολικὸ εἰσόδημα τοῦ καθενὸς καθὼς καὶ τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦσαν στὴν παραχώρησή του, ἰσόβια περιβολή (*investitura*) ἢ ἄλλο. Ὁ *scrivan grande* σὲ κάθε τόπο ὄφειλε νὰ συντάξει ἕναν ὅμοιο κατάλογο τῶν ναῶν, ἐνοριακῶν καὶ μὴ (*cosi parrocchiali come semplici*) ποὺ ἀνῆκαν στὸν ὀρθόδοξο κοσμικὸ κληρὸ, καθὼς ἐπίσης τῶν ἀνδρικῶν καὶ γυναικειῶν μοναστηριῶν τοῦ ἴδιου δόγματος μετὰ τὸ συνολικὸ εἰσόδημα καθενὸς καὶ μετὰ τὴν ἐπισήμανση τῆς ἰδιοκτησιακῆς τους κατάστασης, ἂν ἀνῆκαν δηλαδὴ στὸ Δημόσιο, σὲ συσσωματώσεις λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, δηλαδὴ σὲ ἀδελφότητες, ἢ ἂν ἦταν ἰδιόκτητοι οἰκογενειῶν. Ἐπιφορτίζε ἐπίσης τὶς κατὰ τόπους ἀρχές στὴ σύνταξη ἑνὸς ἐπιπλέον καταλόγου μετὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀτόμων ποὺ συγκροτοῦσαν τὴ μοναστικὴ κοινότητα κάθε μοναστηριοῦ καὶ μετὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ὑπηρετῶν, ὑπηρετριῶν καὶ ἐργατῶν ποὺ ἐπιβάρυναν οἰκονομικὰ τὸ κάθε μοναστήρι. Ὅριζε τέλος τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐντολῆς μετὰ κάθε φροντίδα καὶ ἀκρίβεια, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ μπορέσει νὰ ἀποστείλει ἐγκαίρως ἀκριβῆ στοιχεῖα στὴ Γερουσία.

Παρὰ τὴ ρητὴ ἐντολὴ γιὰ τὴν ἄμεση ἀποστολὴ τῶν σχετικῶν καταλόγων, οἱ κατὰ τόπους βενετικῆς ἀρχές καθυστέρησαν πολὺ νὰ συγκεντρώσουν τὰ ζητηθέντα στοιχεῖα. Γιὰ τὸ θέμα ὁ γενικὸς προβλεπτὴς ἀπέστειλε δευτέρου γράμμα στὶς 25 Ὀκτωβρίου 1788, χωρὶς ἀποτέλεσμα, καὶ ἐπανῆλθε μετὰ νέο γράμμα στὶς 27 Ἰουλίου 1789, τὸ ὁποῖο αὐτὴ τὴ φορὰ εἶχε τόνο

2. Τὸ περιεχόμενό του εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸ ἀντίγραφο ποὺ στάλθηκε στὸν προβλεπτὴ Ζακύνθου καὶ σώζεται στὸ τμήμα τοῦ φακέλου ποὺ περιέχει τὴν ἀλληλογραφία καὶ τοὺς καταλόγους τῶν ναῶν καὶ μονῶν τῆς Ζακύνθου. Βλ. Archivio di Stato di Venezia (στὸ ἐξῆς: A.S.V.), Deputazione ad Pias Causas, φάκ. 45, Zante, ἔγγραφο χ.ἂ.

3. Γιὰ τὸ ἀξίωμα, τὸ ὁποῖο συστάθηκε ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπτὴ Agostino Sagredo τὸ 1754, βλ. Σπύρος Καρύδης, Ὁρθόδοξες ἀδελφότητες καὶ συναδελφικοὶ ναοὶ στὴν Κέρκυρα (15ος-19ος αἰ.), Ἀθήνα 2004, σ. 613-614.

έπιτακτικό, άπειλοῦσε με βαρειές ποινές τοὺς ὑπεύθυνους γιὰ τὴν καθυστέρηση καὶ δὲν ἄφηγε κανένα περιθώριο ἀναβολῆς⁴.

Ἡ σχετικὴ ἀλληλογραφία τῶν τοπικῶν ἀρχῶν μετὸν γενικὸ προβλεπτὴ ἀποκαλύπτει τὶς κατὰ τόπους αἰτίες τῆς καθυστέρησης, οἱ ὁποῖες σχετίζονταν, πέραν τῆς ἀμέλειας τῶν διοικούντων, μετὴν ἀπίθεια ἢ ἀδιαφορία τῶν ὑπαλλήλων τοῦ δημόσιου Ταμείου καὶ τοῦ scrivano grande, ἀλλὰ καὶ μετὴν ἑλλιπὴ ὀργάνωση τῶν ἀρχείων τῶν ὑπηρεσιῶν. Οἱ ἑλλείψεις αὐτὲς ὀδήγησαν κατὰ τόπους στὴν προσφυγὴ στοὺς ἴδιους τοὺς κτήτορες καὶ τοὺς ἐπιτρόπους-κυβερνητὲς τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν, οἱ ὁποῖοι κλήθηκαν νὰ παράσχουν τὶς ἀναγκαῖες γιὰ τὴ σύνταξη τῶν καταλόγων πληροφορίες, μετ' ἑγγραφῆς δηλώσεις τους καὶ μετὴν προσκόμιση τῶν χειριστικῶν τους βιβλίων καὶ τῶν ἐγγράφων ποὺ πιστοποιοῦσαν τὸ ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς τῶν ναῶν. Μετὸν τρόπο αὐτὸ συγκεντρώθηκαν πολυάριθμα ἑγγραφα, βάσει τῶν ὁποίων τὰ ὄργανα τῆς βενετικῆς Διοίκησης συντάξαν ἐν τέλει καταλόγους τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν τῆς κάθε περιοχῆς, μετὸς κτήτορες καὶ τὰ συνολικά τους εἰσοδήματα, εἰδικότερα δὲ στὰ μοναστήρια μετὴν καταγραφή τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ὑπηρετῶν τους.

Ἡ ἀπογραφή τοῦ 1789 εἶναι ἡ δεύτερη, ἔπειτα ἀπὸ ἐκείνη τοῦ 1635-1638⁵, καὶ τελευταία γενικὴ ἀπογραφή τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν στὸν βενετοκρατούμενο ἑλληνικὸ χῶρο. Ἡ σημασία τοῦ ἀπογραφικοῦ αὐτοῦ ὕλικου καὶ τῶν ἐγγράφων ποὺ τὸ συνοδεύουν, γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τῶν περιοχῶν αὐτῶν καὶ τὴν ἐν γένει λειτουργία της, εἶναι προφανῆς. Μέσα ἀπὸ αὐτὸ γίνεται γνωστὸ τὸ πλῆθος τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν καὶ ἔρχονται στὸ φῶς σημαντικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν ἀνέγερσή τους καὶ τὴν ἰδιοκτησιακὴ τους κατάσταση. Ἀνιχνεύεται ἡ δυναμικὴ τῆς παρουσίας τοῦ ὀρθόδοξου κλήρου στὴν τοπικὴ κοινωνία καθὼς καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς μοναστικῆς ζωῆς. Διαγράφεται ἀδρὰ τὸ ὑπάρχον ἐνοριακὸ πλέγμα καὶ ὁ βαθμὸς συμβολῆς τῶν ἰδιοκτητῶν ναῶν στὴ συγκρότησή του. Καταγράφεται τὸ μέγεθος τῆς περιουσίας ποὺ ἀνήκε στοὺς ναοὺς καὶ στὰ μοναστήρια, ὁ τρόπος κτήσης

4. Τὸ περιεχόμενο τῶν γραμμῶν εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὰ σωζόμενα στὸ τμήμα τοῦ φακέλου ποὺ ἀφορᾷ τὴ Ζάκυνθο. Ἴδια ἑγγραφα στάλθηκαν στοὺς προβλεπτὲς καὶ τῶν ἄλλων νησιῶν.

5. Γι' αὐτὴν βλ. Σπύρος Καρύδης – Γεράσιμος Δημουλᾶς – Γιώργος Πουλῆς, *Χῶροι λατρείας καὶ κλήρος στὴν Κέρκυρα τοῦ 17ου αἰῶνα: Ἀρχεῖακὰ τεκμήρια*, Κέρκυρα 2018, σ. ιζ'-κα', ὅπου καὶ ἄλλη βιβλιογραφία.

καὶ ἡ ἐτήσια ἀπόδοσή της. Διαπιστώνεται, τέλος, καὶ στὶς ὄψιμες βενετικές κτήσεις ἡ ἐμφάνιση καὶ δραστηριοποίηση τῶν ἀδελφοτήτων, ἐνὸς θεσμοῦ ποὺ ἔπαιξε καθοριστικὸ ρόλο στὴν ὀργάνωση καὶ λειτουργία τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸν βενετοκρατούμενο ἑλληνικὸ χῶρο⁶.

Ἀπὸ τὴν ἀπογραφή ἔχουν δημοσιευτεῖ ἕως τώρα ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν πέντε ναοὺς τῆς Κέρκυρας⁷, ὁ κατάλογος τῶν ναῶν καὶ μονῶν τῆς Κεφαλονιάς⁸ καὶ τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς Παξοὺς⁹. Στὴ μελέτη αὐτὴ δημοσιεύονται τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τὴν Πάργα, τὴ Λευκάδα καὶ τὶς κοντινὲς ἡπειρωτικὲς βενετικὲς κτήσεις τῆς Βόνιτσας καὶ τῆς Πρέβεζας.

Ἡ Πάργα κτήση βενετικὴ ἀπὸ τὸ 1401, διοικούνταν ἀπὸ ἀξιωματοῦχο μὲ τὸν τίτλο τοῦ διοικητῆ-καπιτάνου (governatore e capitano), ἀρχικὰ Βενετὸ καὶ ἀπὸ τὸ 1455 Κερκυραῖο πολίτη, μὲ ἐτήσια θητεία κατὰ τὴ μελετώμενη περίοδο, ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ προβλεπτῆ καὶ καπιτάνου τῆς Κέρκυρας. Τὸ κοινοτικὸ τῆς σῶμα, ὀργανωμένο κατὰ τὰ πρότυπα καὶ τῶν ἄλλων βενετικῶν κτήσεων, εἶχε ἐπικεφαλῆς τρεῖς συνδίκους καὶ ἐξέλεγε τοὺς τοπικοὺς ἀξιωματοῦχοις¹⁰. Ἐκκλησιαστικὰ ἡ περιοχὴ ἦταν ἀνεξάρτητη ὑπὸ τὴν διοίκηση ἐνὸς πρωτοπαπᾶ, ὁ ὁποῖος ἐκλεγόταν μὲ ἰσόβια θητεία ἀπὸ τὸ συμβούλιο τῆς πόλης, ἐνῶ περιορισμένη δικαιοδοσία εἶχε ὁ ἐπί-

6. Γιὰ τὸ θέμα στὴν Κέρκυρα, βλ. Καρύδης, *Ἀδελφότητες*, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὶς ἄλλες βενετοκρατούμενες περιοχές.

7. Μαλτέζου, «Μαρτυρίες», σ. 309-320.

8. Μαρία Παναγιωτοπούλου, «Κατάλογος ναῶν καὶ μονῶν τῆς Κεφαλονιάς στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα (μὲ βάση δύο βενετικὰ ἔγγραφα τοῦ 1788 καὶ τοῦ 1794)», *Κεφαλληνιακὰ Χρονικὰ* 6 (1992-1994), σ. 89-188.

9. Χρύσα Μαλτέζου, *Μνήμες ἀνθρώπων, τόπων καὶ κτισμάτων στοὺς Παξοὺς τῆς ὑστεροβενετικῆς περιόδου. Ἀρχεῖακὰ ἀποτυπώματα*, Βενετία-Ἀθήνα 2010.

10. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς πόλης κατὰ τὴ βενετοκρατία βλ. Π. Α. Σ[αλαπάντας], *Ἡ Πάργα ἦτοι Μονογραφία αὐτῆς ἀπὸ τῆς κτίσεως μέχρι τῆς παρὰ τῶν Ἄγγλων πωλήσεώς της εἰς τοὺς Τούρκους...*, ἐν Ἀθήναις 1861· Ἀναστασία Παπαδία-Λάλα, «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Πάργας κατὰ τὴν περίοδο τῆς βενετοκρατίας», *Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Μελέτες στὴ μνήμη τῆς Δέσποινας Θεμελῆ-Κατηφόρη*, Ἀθήνα 1992, σ. 203-222· Γεώργιος Πλουμίδης, «Πάργα – Τὸ κάστρο καὶ λιμάνι τῶν Βενετῶν», *Φηγός. Τιμητικὸς τόμος γιὰ τὸν καθηγητὴ Σωτήρη Δάκαρη*, Ἰωάννινα 1994, σ. 403-410. Γιὰ τὴν κοινοτικὴ τῆς ὀργάνωσης, βλ. Ἀναστασία Παπαδία-Λάλα, *Ὁ θεσμὸς τῶν ἀστικῶν κοινοτήτων στὸν ἑλληνικὸ χῶρο κατὰ τὴν περίοδο τῆς βενετοκρατίας (13ος-18ος αἰ.)*. Μιὰ συνθετικὴ προσέγγιση, Βενετία² 2008, σ. 334-336. Γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τριῶν συνδίκων, βλ. καὶ παρακάτω, ἔγγραφο Γ.7.

σκοπος Βουθρωτού και Γλυκέως, ό όποίος τόν 18ο αιώνα έμφανίζεται με τόν τίτλο του Παραμυθίας¹¹.

Ή Λευκάδα, ή Βόνιτσα και ή Πρέβεζα, έντάχθηκαν στο βενετικό Κράτος τής Θάλασσας από τό τέλος του 17ου αιώνα. Ή Λευκάδα καταλήφθηκε τó 1684¹². Ή Πρέβεζα και ή Βόνιτσα καταλήφθηκαν έπίσης τó 1684, άποδόθηκαν στους Όθωμανούς με τή συνθήκη του Carlowitz (1699), για να καταληφθούν ξανά από τους Βενετούς τόν Όκτώβριο του 1717 και να όριστικοποιηθεί ή δεύτερη αυτή βενετική κατοχή με τή συνθήκη του Passarowitz (1718)¹³. Οι δύο πόλεις άποτελοΰσαν διοικητικά έξαρτήματα τής Λευκάδας, διοικούμενες από βενετό προβλεπτή ό όποίος ύπαγόταν στή δικαιοδοσία του έξτακτου προβλεπτή τής Λευκάδας, και είχαν κοινοτική όργάνωση ανάλογη πρòς εκείνη τών άλλων βενετοκρατούμενων περιοχών¹⁴. Έκκλησιαστικά, ή Λευκάδα είχε τόν δικό της άρχιεπίσκοπο. Ή Πρέβεζα και ή Βόνιτσα, μετά τó πέρασμά τους στή βενετική κυριαρχία, συνέχισαν να άνήκουν στή μητρόπολη τής Άρτας, διοικούμενες από κληρικό με τόν τίτλο του βικαρίου¹⁵.

11. Παπαδιά-Λάλα, «Συμβολή», σ. 214· Σαλαπάντας, Πάργα, σ. 78.

12. Βλ. Πάνος Ροντογιάννης, *Ίστορία τής Νήσου Λευκάδος*, τ. Α', Άθήνα 1980, σ. 510 έξής. Για μιá περιγραφή τών γεγονότων που όδήγησαν στήν κατάληψη του νησιού, βλ. Εύτυχία Λιάτα – Κωνσταντίνος Τσικνάκης (έκδ.), *Με τήν άρμάδα στο Μοριά 1684-1687. Άνέκδοτο ήμερολόγιο με σχέδια*, Άθήνα 1998, σ. 33 έξής.

13. Βλ. Παπαδιά-Λάλα, *Θεσμός*, σ. 455, όπου και άλλη βιβλιογραφία. Ειδικότερα για τήν όριστική συμπερίληψη τής Πρέβεζας στο βενετικό κράτος, βλ. Δημοσθένης Δόνος, *22 Όκτωβρίου 1717: Ή λησμονημένη άρχή μιáς νέας έποχής. Τριακόσια χρόνια από τή δεύτερη βενετική κατάκτηση τής Πρέβεζας*, Πρέβεζα 2017. Για τή διοίκηση τής Πρέβεζας και τó σωζόμενο άρχείο τών βενετών προβλεπτών τής πόλης, βλ. Χριστίνα Παπακώστα, *Τò άρχείο τών βενετών προβλεπτών τής Πρέβεζας. Διοίκηση και όργάνωση τής πόλης τόν 18ο αιώνα*, Πρέβεζα 2014. Για τή βενετική περίοδο τής Βόνιτσας, βλ. Νικόλας Βερνίκος, *Βόνιτσα 1700-1800, ίστορικά κείμενα*, τόμος Α', Άθήνα 2012.

14. Για τίς άστικές κοινότητες τών δύο πόλεων, βλ. Παπαδιά-Λάλα, *Θεσμός*, σ. 456, 462· Χριστίνα Παπακώστα, «Πάργα, Πρέβεζα, Βόνιτσα: Άστικές συσσωματώσεις στα βενετικά ήπειρωτικά έξαρτήματα», *Εΰα και Εσπέρια* 7 (2007), σ. 213-232· ή ίδια, «Il popolo della terra e fortezza di Vonizza implora di formare un consiglio: Ή όργάνωση τής τελευταίας άστικής συσσωμάτωσης στο βενετοκρατούμενο Ίόνιο (1776)», *Πρακτικά του Η' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου, Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006*, τ. 2Β Θεσμοί (Μέρος Β')-Λαογραφία, Κύθηρα 2009, σ. 96-120.

15. Alfredo Viggiano, «Dai confini della Repubblica: Costruzione retorica ed uso

1. ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ

Ὁ φάκελος 45 τῆς ἀρχαιακῆς σειρᾶς Deputazione ad pias causas τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου τῆς Βενετίας ἀποτελεῖται ἀπὸ φύλλα ἢ δεσμίδες φύλλων, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὴν ἀλληλογραφία τῶν τοπικῶν ἀρχῶν μὲ τὸν γενικὸ προβλεπτὴ καὶ τὶς καταγραφὰς τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν τοῦ ἰόνιου νησιωτικοῦ χώρου καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν ἐξαρτημάτων του. Τὸ ὕλικὸ δὲν εἶναι χωρισμένο σὲ δέσμες, περιλάμβανε ὅμως, κατὰ τὸν χρόνον τῆς μελέτης του, κατὰ σειρὰ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς ναοὺς καὶ τὶς μονὲς τῆς Κέρκυρας, τῶν Παξῶν, τῆς Πάργας, τῶν Κυθήρων, τῆς Λευκάδας μὲ τὴν Βόνιτσα καὶ τὴν Πρέβεζα, τῆς Κεφαλληνίας καὶ τέλος τῆς Ζακύνθου.

Τὸ τμῆμα τῶν ἐγγράφων ποὺ ἀφορᾷ τὴ Λευκάδα καὶ τὶς παρακειμένες περιοχὲς τῆς Βόνιτσας καὶ τῆς Πρέβεζας καλύπτεται ἀπὸ δίφυλλο δίκην ἐξωφύλλου, στὴν πρώτη σελίδα τοῦ ὁποίου σημειώνεται ὁ τίτλος: «*Inventario de' documenti riguardanti li conventi e chiese greche di Santa Maura*». Ἀκολουθεῖ ἡ σύντομη περιγραφή τριῶν ἐγγράφων μὲ τὰ συνημμένα τους: α) τὸ γράμμα τῆς 6ης Αὐγούστου 1789 τοῦ ἔκτακτου προβλεπτῆ Λευκάδας πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτὴ, β) ἀπόσπασμα γράμματος τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ πρὸς τὸν ἔκτακτο προβλεπτὴ Λευκάδας τῆς 7ης Σεπτεμβρίου 1789 καὶ γ) τὸ γράμμα τοῦ ἔκτακτου προβλεπτῆ Λευκάδας πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτὴ τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1789, μὲ συνημμένα ἔγγραφα καὶ καταλόγους. Γιὰ τὸ γενικὸ πλαίσιο διενέργειας τῆς ἀπογραφῆς γίνεται παραπομπὴ σὲ τρεῖς ἐγκυκλίους (circolari) τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ μὲ τὴν ἐνδειξὴ «*vedile nel Colto del Zante*», παραπέμποντας δηλαδὴ τὸν μελετητὴ στὶς ἐγκυκλίους ποὺ εἶχαν ἀποσταλεῖ στὸν προβλεπτὴ Ζακύνθου καὶ φυλάσσονταν στὸ τμῆμα ποὺ ἀφοροῦσε τὴ Ζάκυνθο. Πρόκειται γιὰ τὰ γράμματα τῆς 18ης Ἰουνίου 1788, τῆς 25ης Ὀκτωβρίου 1788 καὶ τῆς 27ης Ἰουλίου 1789, τὰ ὁποῖα ἀπεστάλησαν στὶς κατὰ τόπους βενετικὲς ἀρχές. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ὑπάρχουν πράγματι καὶ σήμερον μεταξὺ τῶν ἐγγράφων ποὺ ἀφοροῦν τὴ Ζάκυνθο.

Τὰ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τὴ Λευκάδα περιλαμβάνουν τὴν ἀλληλογραφία τοῦ ἔκτακτου προβλεπτῆ τῆς Λευκάδας μὲ τὸν γενικὸ προβλεπτὴ καὶ τὸν προβλεπτὴ τῆς Πρέβεζας, τὰ γράμματα τοῦ *scrivan grande* Γρηγορίου

---

dell'informazione politica nelle Isole Ionie del Settecento», στὸ Chryssa Maltezo - Gherardo Ortalli (ἐπιμ.), *Venezia e le Isole Ionie*, Venezia 2005, σ. 202-203.

Τυπάλδου πρὸς τὸν ἕκτακτο προβλεπτή, καθὼς καὶ τοὺς καταλόγους τῶν ναῶν καὶ μονῶν μὲ τὰ εἰσοδήματά τους ποὺ βρίσκονταν στὴ Λευκάδα, στὴ Βόνιτσα καὶ στὴν Πρέβεζα. Τὰ τελευταῖα ἔγγραφα ἦταν συνημμένα στὸ γράμμα τοῦ ἕκτακτου προβλεπτή τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1789.

Τὸ τμήμα ποὺ ἀφορᾷ τὴν Πάργα περιλαμβάνει μία δεσμίδα μὲ τὴ σήμανση «no. 62», ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ δίφυλλα, τοποθετημένα τὸ ἓνα μέσα στὸ ἄλλο, καὶ λυτὰ ἔγγραφα χωρὶς ἀρίθμηση. Σὲ αὐτὴν ὑπάρχει ἡ ἀλληλογραφία τοῦ διοικητῆ τῆς Πάργας μὲ τὸν προβλεπτή καὶ καπιτάνο τῆς Κέρκυρας. Πρόκειται γιὰ ἕξι ἔγγραφα, τὰ τέσσερα ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι μεταφράσεις ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ πρωτότυπο, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα ὑπάρχει καὶ ὁ συνοπτικὸς κατάλογος τῶν ναῶν τῆς Πάργας τὸν ὁποῖο συντάξε ὁ πρωτοπαπᾶς Διονύσιος Δημουλίτζας στὶς 10 Νοεμβρίου 1788. Στὰ λυτὰ ἔγγραφα περιλαμβάνονται 24 ἐμφανίσεις (compars) τῶν κτητόρων καὶ τῶν κυβερνητῶν ἐνώπιον τῶν βενετικῶν ἀρχῶν, μὲ ἡμερομηνίες ἀπὸ τὶς 9 ἕως τὶς 16 Σεπτεμβρίου 1789, οἱ ὁποῖες περιέχουν τὶς δηλώσεις τους ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἴδρυση, τὴν προέλευση τῶν κτητορικῶν τους δικαιωμάτων καὶ τὰ εἰσοδήματα τῶν ναῶν. Πρόκειται γιὰ φύλλα καὶ δίφυλλα χωρὶς ἀρίθμηση, σὲ ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ὡς συνημμένες οἱ δηλώσεις τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῶν ναῶν.

1.1. Ἡ ἀπογραφὴ ναῶν καὶ μοναστηριῶν στὴ Λευκάδα

Ἡ ἀρχικὴ ἐντολὴ γιὰ τὴ διενέργεια τῆς ἀπογραφῆς στὴ Λευκάδα δόθηκε μὲ τὸ ἐγκύκλιο γράμμα (circolare) τοῦ γενικοῦ προβλεπτή Francesco Fallier μὲ ἡμερομηνία 18 Ἰουνίου 1788, ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀπογραφῆς ἀπεστάλη καὶ δεῦτερο γράμμα στὶς 25 Ὀκτωβρίου 1788 καὶ ἡ ἐντολὴ ἐπαναλήφθηκε στὶς 27 Ἰουλίου 1789. Τὴν ἀποστολὴ τῶν τριῶν γραμμάτων στὸν ἕκτακτο προβλεπτή τῆς Λευκάδας πιστοποιοῦν οἱ σημειώσεις στὸ ἐξώφυλλο τῆς δέσμης ποὺ περιέχει σήμερα τὸ σχετικὸ ὑλικό. Σὲ αὐτὴν τὴν τρίτη ἐντολὴ ἀπάντησε ὁ ἕκτακτος προβλεπτής Marco Cicogna στὶς 6 Αὐγούστου 1789 μὲ γράμμα στὸ ὁποῖο περιέγραφε τὶς ἐνέργειές του γιὰ τὴν κατάρτιση τῶν δύο καταλόγων ποὺ εἶδαμε προηγουμένως στὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας του, δηλαδὴ στὴ Λευκάδα, τὴν Πρέβεζα καὶ τὴ Βόνιτσα, καθὼς καὶ γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ τρίτου καταλόγου τῶν ἀτόμων ποὺ ζοῦσαν καὶ ἐργάζονταν στὰ μοναστήρια¹⁶. Ὁ

16. Ἐγγραφο Β.6.

προβλεπτής διαβεβαίωσε ότι είχε αποστείλει άμεσα σχετικές έντολές στους προβλεπτές των γύρω περιοχών και παρέπεμπε στο συνημμένο έγγραφο του προς στον προβλεπτή της Πρέβεζας¹⁷. Σημειώνει επίσης ότι έρευνήσει τους λόγους για τους οποίους δεν είχαν εκτελεστεί οι προηγούμενες έντολές από τους αρμόδιους λειτουργούς και έπεσήμαινε το γράμμα του Γρηγόριου Τυπάλδου, αντικαταστάτη του *scrivan grande*, με ημερομηνία 10 Μαΐου 1789, το οποίο συνοδευόταν από κατάλογο των ναών και κατάλογο των εισοδημάτων των μοναστηριών, ο οποίος όμως δεν ανταποκρινόταν στις έντολές που είχαν σταλεί. Διευκρίνιζε επίσης ότι είχε καλέσει τον Τυπάλδο και τον είχε διατάξει να υπακούσει στις διαταγές το συντομότερο δυνατόν. Αυτός όμως προέβαλλε διάφορες δικαιολογίες, όπως ότι δεν υπήρχαν στοιχεία στην ύπηρεσία που είχε αναλάβει και ότι ήταν επίσης οικονομικός υπεύθυνος των άλυκων και δεν μπορούσε να αμελήσει το ένα για χάρη του άλλου. Ο προβλεπτής προβληματιζόταν μήπως έπρεπε να απαλλάξει τον Τυπάλδο από το βάρος της απογραφής και να το αναθέσει σε υπάλληλο του Ταμείου (τον *quaternionier fiscal*), ο οποίος θα μπορούσε να διατρέξει όλο το νησί και να εκτελέσει την έντολή, με ανάλογη οικονομική επιβάρυνση για τα έξοδα του ταξιδιού του, και ζητούσε από τον γενικό προβλεπτή τη σχετική διαταγή.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που παρέχει η επιστολή του Γρηγόριου Τυπάλδου της 10ης Μαΐου 1789 προς στον έκτακτο προβλεπτή¹⁸, η αρχική έντολή της σύνταξης των καταλόγων συνέπεσε στη Λευκάδα με προβλήματα στη λειτουργία της ύπηρεσίας του *scrivan grande* και τον όρισμό του Τυπάλδου ως αντικαταστάτη του διορισμένου στο αξίωμα *Silvestro Valier* στις 14 Αυγούστου 1788. Η αντικατάσταση, η αιτία της οποίας δεν διευκρινίζεται, είχε ως συνέπεια την καθυστέρηση εκτέλεσης της έντολης. Όπως γράφει ο Τυπάλδος, είχε λάβει από τις 25 Σεπτεμβρίου 1788 την έντολή σύνταξης των καταλόγων, αδυνατούσε όμως να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις επειδή αφενός δεν γνώριζε το αντικείμενο και αφετέρου το αρχείο της ύπηρεσίας που είχε αναλάβει δεν διακρινόταν για τη συστηματικότητα και την ευταξία του. Γι' αυτό περιορίστηκε στη σύνταξη καταλόγων με όσα στοιχεία έντόπισε¹⁹ και στις 10 Μαΐου απέστειλε τους καταλόγους στον έκτακτο προβλεπτή,

17. Έγγραφο Β.5.

18. Έγγραφο Β.4.

19. Έγγραφο Β.2, Β.3.

ὕποσχόμενος ὅτι μελλοντικά, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἐτήσιο ἔλεγχο τῆς διαχείρισης τῶν ναῶν, θὰ μπορούσε νὰ παράσχει ἀκριβέστερες πληροφορίες. Τὶς ἐνστάσεις καὶ παρατηρήσεις τοῦ Τυπάλδου περιέλαβε, ὅπως εἶδαμε, ὁ ἔκτακτος προβλεπτής στὴν ἐπιστολὴ του τῆς 6ης Αὐγούστου, προτείνοντας τὴν ἀνάθεση τοῦ ἔργου σὲ ἄλλον.

Ἡ πρόταση τοῦ ἔκτακτου προβλεπτή δὲν φαίνεται νὰ ἔτυχε προσοχῆς. Ὁ γενικὸς προβλεπτής Francesco Falier, ἀπευθυνόμενος στὸν νέο ἔκτακτο προβλεπτή Λευκάδας Agostin Soranzo στὶς 7 Σεπτεμβρίου 1789²⁰ ἐφιστοῦσε τὴν προσοχὴ στὴν ἀκριβὴ κατὰ τὸ δυνατόν ἐκτέλεση τῆς ἐντολῆς τῆς Γερουσίας, ἀφήνοντας κατὰ μέρος κάθε πρόφαση καὶ δικαιολογία ποὺ ὀδηγοῦσε σὲ ἀδικαιολόγητη καθυστέρηση. Ἔτσι, στὶς 5 Ὀκτωβρίου 1789 ὁ ἔκτακτος προβλεπτής ἀπέστειλε στὸν γενικὸ προβλεπτή τὸ ὑλικὸ ποὺ εἶχε συγκεντρωθεῖ, τονίζοντας στὸ γράμμα του ὅτι εἶχε ἐπιδείξει ὅλον τὸν ζῆλο του στὴν ἐκτέλεση τῆς ἐντολῆς²¹. Οἱ συνημμένοι κατάλογοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν κρίση του, παρουσίαζαν ἀτέλειες ποὺ εὐκόλα μπορούσαν νὰ ἀποκατασταθοῦν, εἶναι οἱ ἀκόλουθοι τέσσερις:

Ὁ πρῶτος περιλαμβάνει τὰ μοναστήρια τοῦ Δημοσίου, ποὺ βρίσκονταν στὴ Λευκάδα, καὶ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Δημοσίου ποὺ βρίσκονταν στὴ Βόνιτσα καὶ τὴν Πρέβεζα, σύμφωνα μὲ τὰ κατάστιχα ποὺ φυλάσσονταν στὸ δημόσιο Ταμεῖο τῆς Λευκάδας. Συντάχθηκε ἀπὸ τὸν ὑπάλληλο τοῦ Ταμείου Giovanni Schena, στὶς 15 Ὀκτωβρίου 1788, σὲ ἐκτέλεση σχετικῆς διαταγῆς τοῦ ἔκτακτου προβλεπτή Marco Cicogna μὲ ἡμερομηνία 24 Σεπτεμβρίου 1788. Ὁ ὑπάλληλος τοῦ Ταμείου κατέγραψε δύο μονὲς στὴ Λευκάδα καὶ πέντε ναοὺς καὶ μονὲς στὴ Βόνιτσα, ἐπισημαίνοντας ὅτι ἀδυνατοῦσε νὰ παράσχει πληροφορίες γιὰ τὰ συνολικὰ εἰσοδήματά τους, καθόσον δὲν ἀνῆκαν στὴ δικαιοδοσία του, καὶ παρέπεμπε στὸν scrivani grande, ὁ ὁποῖος κατ' ἔτος ἐπιθεωροῦσε τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδά τους²². Τὸ περιεχόμενο τοῦ καταλόγου ἀνταποκρίνεται στὰ δεδομένα τῶν καταστίχων τοῦ Ταμείου καὶ ὄχι στὰ πραγματικὰ κατὰ τὸν χρόνο τῆς συνταξίῃς του. Τοῦτο διαπιστώνεται εὐκόλα ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν στοιχείων του μὲ ἐκεῖνα τῶν ὑπολοίπων καταλόγων (βλ. γιὰ παράδειγμα παρακάτω τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν τὸν ναὸ τῆς Θεοτόκου στὸ βουνὸ Προφήτης Ἡλίας στὴ Βόνιτσα).

20. Ἔγγραφο Β.4.

21. Ἔγγραφο Β.9.

22. Ἔγγραφο Β.1.

Ὁ δεύτερος κατάλογος περιλαμβάνει τοὺς ναοὺς τῆς Λευκάδας, ἐνοριακοὺς καὶ μὴ. Συντάχθηκε ἀπὸ τὸν scrivano grande Γρηγόριο Τυπάλδο, πιθανὸν τὴν ἀνοιξή τοῦ 1789 μὲ βάση τὰ διαθέσιμα στὴν ὑπηρεσία του στοιχεῖα. Καταγράφονται 134 ναοί, χωρισμένοι ἀνὰ χωριό, χωρὶς χαρακτηρισμὸ τῆς ἰδιοκτησιακῆς τους κατάστασης, μὲ ἐξαίρεση ἕνδεκα ναοὺς γνωστῶν οἰκογενειῶν καὶ τρεῖς ναοὺς στὴν Ἀμαξική, ποὺ ἀνῆκαν σὲ ἀδελφότητες, γιὰ τὴ δήλωση τῶν ὁποίων προστίθεται δίπλα στὴν ὀνομασία τους ὁ χαρακτηρισμὸς «confraternità»²³.

Ὁ τρίτος κατάλογος περιλαμβάνει τὰ εἰσοδήματα ἕνδεκα μοναστηριῶν τῆς Λευκάδας. Συντάχθηκε τὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα μὲ τὸν προηγούμενο κατάλογο ἀπὸ τὸν scrivano grande Γρηγόριο Τυπάλδο μὲ βάση τὰ ἔγγραφα ποὺ ὑπῆρχαν στὸ ἀρχεῖο τῆς ὑπηρεσίας, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦσαν τὰ ἐτήσια ἔσοδα τῶν μοναστηριῶν, χωρὶς νὰ ὑπολογίζονται τὰ βάρη καὶ τὰ ἔξοδα. Ὁ Τυπάλδος περιορίστηκε στὴν ἀντιγραφή τῶν εἰσοδημάτων ἀπὸ τις διαθέσιμες καταστάσεις τῶν ἐτήσιων ἐσόδων, ἐπιλέγοντας πιθανὸν τὴν πλησιέστερη χρονικὰ πρὸς τὴν ἀπογραφή, γι' αὐτὸ καὶ τὰ δεδομένα τοῦ καταλόγου κυμαίνονται χρονικὰ ἀνὰ μοναστήρι ἀπὸ τὸ 1775 ἕως καὶ τὸ 1787²⁴. Ὁ κατάλογος τῶν εἰσοδημάτων δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ ζητούμενα τῆς ἀπογραφῆς, ἀφοῦ περιγράφει τὰ εἰσοδήματα κατὰ εἶδος καὶ ποσότητα, χωρὶς νὰ δίνει τὸ χρηματικὸ τους ἰσοδύναμο, ποὺ θὰ ἐπέτρεπε τὴν εὐκολότερη ἐπεξεργασία καὶ σύγκριση τῶν στοιχείων. Τὰ στοιχεῖα πάντως ποὺ διασώζει διατηροῦν τὸ ἐνδιαφέρον τους ὡς πρὸς τὰ καλλιεργούμενα εἶδη στὰ ἀγροτικὰ ἀκίνητα τῶν μονῶν, οἱ δὲ ποσότητες τῶν εἰσοδημάτων τους θὰ μπορούσαν νὰ ὀδηγήσουν σὲ μιὰ ἐκτίμηση τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος ἂν γνωρίζαμε τις μέσες τιμὲς τῶν ἀναγραφομένων ἀγαθῶν κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀπογραφῆς.

Ὁ τέταρτος κατάλογος περιλαμβάνει τὸν ἀριθμὸ τῶν προσώπων ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴ μοναστικὴ ἀδελφότητα ἕνδεκα μοναστηριῶν καὶ ἐπιπροσθέτως τὸν ἀριθμὸ τῶν ὑπηρετῶν, ὑπηρετριῶν καὶ τῶν ἐργατῶν τῶν μοναστηριῶν αὐτῶν. Ὁ κατάλογος συντάχθηκε στὶς 4 Ὀκτωβρίου 1789 καὶ στηρίχθηκε στὶς σημειώσεις ποὺ ἀπέστειλαν στὸν scrivano grande οἱ οἰκονόμοι τῶν μοναστηριῶν, κατ' ἐντολὴ τοῦ ἕκτακτου προβλεπτῆ τοῦ νησιοῦ²⁵.

Ὁ τρόπος σύνταξης τῶν καταλόγων καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ περιέχουν,

23. Ἐγγραφο Β.2.

24. Ἐγγραφο Β.3.

25. Ἐγγραφο Β.9.

οὔτε ἀνταποκρίνονταν στὰ ζητούμενα τῆς ἀπογραφῆς οὔτε περιέγραφαν ἀξιόπιστα τὴν τότε πραγματικότητα, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀπογραφῆς στὴ Λευκάδα, πέραν τῆς ὀνομαστικῆς ἀναγραφῆς τῶν ναῶν, ποὺ ἀποτελεῖ δείκτη τοῦ πλήθους τῶν ὀρθόδοξων χώρων λατρείας τῆ δεδομένη χρονικὴ στιγμή σὲ ὁλόκληρο τὸ νησί, περιορίζεται οὐσιαστικά στὴν καταγραφὴ τῆς μοναστικῆς τῆς πραγματικότητας.

* * *

Οἱ ναοί²⁶, στὴν Ἀμαξική, στὸ Κάστρο καὶ στὰ χωριὰ τοῦ νησιοῦ ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸν δεύτερο κατάλογο, οἱ ἀκόλουθοι:

Ἀμαξική: Ὑ. Θ. Κοίμησις στὴ Γύρα τῶν Ζαμπέλη – Ἅγιοι Μαρτίνος, Βίκτωρ καὶ Βικέντιος, ἀδελφότητα²⁷ – Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος – Ἅγιος Σπυρίδων – Ἅγιος Ἀντώνιος – Ἅγιος Νικόλαος – Ὑ. Θ. Εἰσόδια – Ἄγια Παρασκευή, ἀδελφότητα – Παντοκράτορας, ἀδελφότητα – Ἅγιος Ἰωάννης τῶν Παπαδόπουλων – Ὑ. Θ. Βλαχέρνα τῶν Λιβαδίτη – Ἅγιος Γεώργιος τῶν Divan – Ὑ. Θ. Εὐαγγελίστρια – Ὑ. Θ. Γενέσιον – Ἅγιος Βησσαρίων – Ἅγιος Παντελεήμων – Ἅγιοι Κοσμάς καὶ Δαμιανός – Ἅγιος Χαράλαμπος – Ὑ. Θεοτόκος Σεχλιμποῦς – Ἅγιος Ἀθανάσιος.

Κάστρο: Ἅγιοι μάρτυρες Τιμόθεος καὶ Μαύρα – Ἅγιοι Ἀπόστολοι στὸν Ἐλλομένο.

Ἅγιος Ἡλίας: Ἄγια Τριάδα – Ἄγια Παρασκευή.

Ἅγιος Πέτρος: Ἄγια Παρασκευή – Ἅγιος Γεώργιος τῶν Πατρικίων – Ἅγιος Ἀθανάσιος – Ἅγιοι Ἀπόστολοι.

Ἀθάνι: Ὑ. Θεοτόκος στὴ Ράχη – Ὑ. Θ. Κοίμησις – Ἄγια Παρασκευή.

Ἄλατρο: Ἅγιος Νικόλαος – Ὑ. Θ. Γενέσιον – Ἅγιος Νικόλαος τῶν Παπαδόπουλων – Ἀνάληψις – Ἅγιος Ἰωάννης.

Ἀλέξανδρος: Ἅγιος Δημήτριος – Ἅγιος Νικόλαος – Ἅγιος Σπυρίδων.

Ἀπόλπαινα: Ἅγιος Νικόλαος – Ἅγιος Ἀθανάσιος – Ἄγια Παρασκευή.

26. Ἐδῶ περιορίζομαι στὴν ἀναγραφὴ τῶν δεδομένων τῶν πηγῶν. Ἀπὸ τὴ βιβλιογραφία γιὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὶς μονὲς τῆς Λευκάδας βλ. πρόχειρα, Κωνσταντῖνος Μαχαιράς, *Ναοὶ καὶ μοναὶ Λευκάδος*, Ἀθήνα 1957· Νικόλαος Πετρῆς, «Περὶ τῶν κυριωδεστέρων ἐν Λευκάδι μονῶν», *Παρνασσός* 8 (1884), σ. 310-315 καὶ 9 (1885), σ. 520-523· Πάνος Ροντογιάννης, *Ἡ χριστιανικὴ τέχνη στὴ Λευκάδα*, Ἀθήνα 1974 [Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν 3 (1973)].

27. Πρόκειται γιὰ τὸν ναὸ τῶν Ἁγίων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου.

- Βασιλική:* Άγιος Γεράσιμος.
- Βαυκερή:* Άγία Μαρίνα – Άγιος Ίωάννης Χρυσόστομος – Ύ. Θεοτόκος – Άγιος Άθανάσιος.
- Βουρνικά:* Ύ. Θ. Εὐαγγελίστρια – Άγιος Ίωάννης Βαπτιστής – Άγιος Στέφανος.
- Δαμηλιάνι:* Ύ. Θεοτόκος τῶν Χόρτη – Ύ. Θεοτόκος στὰ Παλιοχώραφα – Προφήτης Ἡλίας – Ύ. Θ. Εἰσόδια – Άγιος Ίωάννης Χρυσόστομος – Άγιος Θεόδωρος – Άγιος Γεώργιος – Ύ. Θεοτόκος στοῦ Μαργέτου – Άγιος Δημήτριος – Άγιος Βασίλειος – Άγιοι Ἀρχάγγελιοι.
- Δράγανο:* Ύ. Θ. Ὑπαπαντή.
- Ἐγκλουβή:* Ύ. Θεοτόκος – Άγιος Δημήτριος – Άγιος Γεώργιος – Άγιος Σπυρίδων.
- Ἐξάνθεια (Exathies):* Ύ. Θ. Εὐαγγελίστρια – Άγιος Στέφανος – Ἀρχάγγελος Μιχαήλ – Άγιος Δημήτριος.
- Εὐγηρος (Eviero):* Ύ. Θεοτόκος στὸ Παλιοχώρι – Άγιος Βασίλειος.
- Καλαμιές:* Ύ. Θεοτόκος – Άγιος Σπυρίδων – Άγία Παρασκευή.
- Καλιγώνι:* Άγία Τριάδα.
- Καρούα:* Άγία Παρασκευή – Άγιος Δημήτριος – Άγιος Ίωάννης Βαπτιστής – Άγιος Βασίλειος – Άγιος Νικόλαος – Άγιος Ἀντώνιος – Ύ. Θ. Κοίμησις – Άγιος Ρόκκος.
- Καρουῶτες:* Άγιος Γεώργιος – Ἀρχάγγελος Μιχαήλ.
- Κατωχώρι:* Άγιος Νικόλαος καὶ Γεώργιος – Άγιος Σπυρίδων – Άγιος Χαράλαμπος – Άγιος Δημήτριος – Άγία Αἰκατερίνη – Ύ. Θεοτόκος τῶν Πωγώνη.
- Κατούνα:* Άγιος Άθανάσιος – Άγιος Νικόλαος – Άγιος Βάρβαρος – Ύ. Θεοτόκος.
- Κομηλιὸ (Comeglio):* Ύ. Θ. Κοίμησις – Άγία Μαρίνα – Άγιος Άθανάσιος.
- Κοντάραινα:* Άγιος Σπυρίδων – Άγιος Νικόλαος – Ύ. Θ. Κοίμησις.
- Μαραντοχώρι:* Ἀρχάγγελος Μιχαήλ – Άγιος Νικόλαος τῶν Χαλικιόπουλων – Ύ. Θ. Κοίμησις.
- Νεοχώρι:* Άγιος Σπυρίδων – Άγιοι Πάντες – Ύ. Θ. Εὐαγγελίστρια – Άγιος Δημήτριος
- Πηγαδισάνοι:* Άγιος Νικόλαος.
- Πλατύστομα:* Άγία Παρασκευή.
- Πόρος:* Άγιος Νικόλαος – Άγία Μαρίνα – Ἀνάληψις.
- Σύβρος:* Ύ. Θεοτόκος στὴ Ράχη – Άγιος Νικόλαος – Άγιος Σπυρίδων – Άγία Παρασκευή – ἐρημοκλήσι τῶν Πελεγκρίνων.

Σφακιώτες: Ἅγιος Σπυρίδων – Ὑ. Θεοτόκος – Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος – Παντοκράτορας – Ἅγιος Νικόλαος – Ἀρχάγγελος Μιχαήλ – Ἅγιοι Ἀπόστολοι.

Τσουκαλάδες: Ὑ. Θ. Εἰσόδια – Ἁγία Ἀναστασία.

Φρόνη: Ἅγιοι Ἀπόστολοι – Ἅγιος Χαράλαμπος.

Φτερονό: Προφήτης Ἡλίας – Ὑ. Θεοτόκος – Ὑ. Θεοτόκος τῶν Ἀρματᾶ – Ἅγιος Παντελεήμων.

* * *

Τὰ καταγραμμένα στοὺς καταλόγους μοναστήρια εἶναι ἔνδεκα, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἀνήκουν στὸ Δημόσιο. Οἱ διαθέσιμες πληροφορίες ἀφοροῦν στὴν περιουσιακὴ κατάσταση καὶ στὸν ἀριθμὸ τῶν διαβιούντων καὶ ἐργαζομένων σὲ αὐτά.

Μονὴ Ἁγίου Γεωργίου στοὺς Σκάρους. Ἡ μοναστικὴ τῆς ἀδελφότητα εἶχε ἕξι ἱερομονάχους, τρεῖς μοναχοὺς καὶ τρεῖς δόκιμους. Στὸ ὑπηρετικὸ προσωπικὸ καταγράφονται πέντε ἐργάτες στὰ χωράφια, τρεῖς βοσκοί, τέσσερις μυλωνάδες καὶ δύο φύλακες τῶν ἀμπελιῶν. Στὰ εἰσοδήματά της περιλαμβάνονται σιτηρά, ὄσπρια, βρόμη, λάδι, κρασί, τυρί, βούτυρο, μαλλί, καὶ μετρητὰ προερχόμενα ἀπὸ ἐνοικιάσεις μύλων καὶ πωλήσεις ζώων²⁸.

Μονὴ Ἁγίου Γεωργίου στὸν Μπισά. Εἶχε ἕναν ἱερομόναχο, ἕναν ὑπῆρέτη γιὰ τὴν ἐκκλησία, ἕναν γιὰ τὰ ζῶα, δύο κολόνους στὰ χωράφια καὶ μία ὑπῆρέτρια γιὰ τὴν παρασκευὴ ψωμιοῦ καὶ τὸ πλύσιμο. Στὰ εἰσοδήματά της σημειώνονται κριθάρι, καλαμπόκι, σιτάρι, βρόμη, λινάρι καὶ κρασί²⁹.

Μονὴ Ἁγίου Δημητρίου στὴ Γράβα. Δημοσίου δικαιώματος μονή. Παραχωροῦνταν ἰσοβίως ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε γενικοὺς προβλεπτὲς (*investiture generalizie*) σὲ κληρικοὺς. Στις 2 Ἰουνίου 1779, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ τελευταίου ἐπικαρπωτῆ, παραχωρήθηκε ἰσοβίως ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπτὴ Giacomo Nani στὸν ἀρχιεπίσκοπο Λευκάδας Ἰωακείμ Μαρίνο, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ πληρώνει κατ' ἔτος «livello» στὸ δημόσιο Ταμεῖο, τὸ ὕψος τοῦ ὁποίου δὲν προσδιορίζεται. Εἶχε ἕναν ἱερομόναχο ποὺ ἱερουργοῦσε στὸν ναό. Στὰ εἰσοδήματά της κατὰ τὸ 1775 ἀναγράφονται σιτηρά, βρόμη, λινάρι, κρασί, λάδι, μέλι, κερὶ, ρακὴ καὶ μετρητὰ πιθανὸν ἀπὸ προσφορές³⁰.

Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου στὸ Λιβάδι. Τὴ μοναστικὴ τῆς ἀδελφότητα ἀποτελοῦσαν ἑπτὰ ἱερομόναχοι, ὀκτὼ μοναχοί, δύο μοναχὲς καὶ δύο δόκιμοι.

28. Ἐγγραφα Β.3.9, Β.8.2.

29. Ἐγγραφα Β.3.6, Β.8.10.

30. Ἐγγραφα Β.1, Β.3.8, Β.8.7.

Στὸ ὑπηρετικὸ προσωπικὸ συγκαταλέγονταν ἕξι ὑπηρετές, πέντε βοσκοί, δύο βοηθοὶ στοὺς μύλους καὶ δύο φύλακες τῶν ἀμπελιῶν. Τὰ εισοδήματά της ἀποτελοῦνταν ἀπὸ σιτηρά, ὄσπρια, βρόμη, λάδι, κρασί, τυρί, βούτυρο, ἀλλὰ καὶ μετρητὰ προερχόμενα ἀπὸ ἐνοίκια³¹.

Μονὴ Ἁγίου Ἰωάννου στὸ Ροδάκι. Εἶχε ἕναν ἱερομόναχο ὡς ἡγούμενο καὶ ἕναν βοηθὸ ἐφημέριο μὲ ἕναν ὑπηρετή. Στὰ εισοδήματά της ἀναγράφονται σιτηρά, βρόμη, λινάρι, καλαμπόκι, κρασί, ρακί, λάδι καὶ μετρητὰ μᾶλλον ἀπὸ προσφορές³².

Μονὴ Ἁγίου Νικολάου στὴν Ἰρά. Εἶχε ἕναν ἱερομόναχο ὡς ἡγούμενο, δύο ὑπηρετές καὶ μιὰ μοναχή, ἡ ὁποία ἀσκοῦσε χρέη ὑπηρετριάς. Τὰ εισοδήματά της ἀποτελοῦνταν ἀπὸ κριθάρι, σιτάρι, καλαμπόκι, κρασί, λάδι καὶ μετρητὰ ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν³³.

Μονὴ Ἀσωμάτου. Ἡ μοναστική της ἀδελφότητα εἶχε ἑπτὰ ἱερομονάχους, δύο μοναχοὺς καὶ μιὰ μοναχή. Διέθετε ἐπίσης δύο ὑπηρετές, ἕνα κολόνο, δύο ξυλοκόπους, τρεῖς μυλωνάδες καὶ δύο πρόσωπα στὸ μετόχι τοῦ Ἁγίου Κηρύκου. Στὰ εισοδήματά της σημειώνονται σιτάρι, καλαμπόκι, ὄσπρια, λάδι, τυρί, βούτυρο, κρασί καὶ σημαντικὴ ποσότητα μετρητῶν, πιθανὸν ἀπὸ πωλήσεις ἀγαθῶν³⁴.

Μονὴ Κόκκινης Ἐκκλησίας. Ἡ ἀδελφότητα εἶχε τέσσερις ἱερομονάχους, τέσσερις μοναχοὺς καὶ δόκιμους, καθὼς καὶ δεκατρεῖς ὑπηρετές καὶ ἐργάτες κάποιοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν μυλωνάδες, ἐργάτες στοὺς κήπους καὶ στὰ κοπάδια. Στὰ εισοδήματά της ἀναφέρονται σιτάρι, καλαμπόκι, βρόμη, τυρί, βούτυρο, λάδι, κρασί καὶ μετρητὰ ἀπὸ ἐνοίκια καὶ πωλήσεις ζώων³⁵.

Μονὴ Προφήτη Ἠλία. Στὸ χωριὸ Σφακιῶτες. Δημοσίου δικαιώματος μονή. Σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο, παραχωροῦνταν ἀπὸ τοὺς γενικοὺς προβλεπτές σὲ κληρικοὺς μὲ ἰσόβιες παραχωρήσεις (*investiture generalizie*). Στὶς 14 Αὐγούστου 1786, μετὰ τὸν θάνατο τοῦ τελευταίου ἐπικαρπωτῆ, ἐκλέχθη ἀπὸ τὸν Nicolò Erizzo 2ο, ἕκτακτο προβλεπτὴ στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου, ὁ ἱερέας Ἰωάννης Χαλικιάς, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ καταβάλλει ἐτησίως στὸ δημόσιο Ταμεῖο λίρες 87:10 καὶ νὰ προσφέρει κάθε χρόνο τὴν ἡμέρα

31. Ἐγγραφα Β.3.1, Β.8.1.

32. Ἐγγραφα Β.3.3, Β.8.9.

33. Ἐγγραφα Β.3.5, Β.8.11.

34. Ἐγγραφα Β.3.4, Β.8.3.

35. Ἐγγραφα Β.3.10, Β.8.4.

τῆς έορτῆς ἕνα κερὶ μιᾶς λίτρας στὸν ἑκάστοτε ἔκτακτο προβλεπτῆ τοῦ νησιοῦ. Εἶχε ἕναν ἱερομόναχο ὡς ἔφημέριο τοῦ ναοῦ, ἕναν βοθηθὸ ἔφημέριο καὶ ἕναν ὑπηρέτη. Στὰ εἰσοδήματά της ἀναγράφονται μικρὲς ποσότητες σιταριοῦ καὶ λαδιοῦ καθὼς καὶ μετρητὰ ἀπὸ τὴν πώληση σταφυλιῶν³⁶.

Μονὴ Υ. Θ. Φανερωμένης. Ἡ μοναστικὴ ἀδελφότητα εἶχε τρεῖς ἱερομόναχους καὶ ἕναν μοναχό. Ἐπίσης εἶχε τρεῖς ὑπηρέτες καὶ μία ὑπηρέτρια, δύο ἐργάτες στὰ χωράφια καὶ ἕναν βοσκό. Στὰ εἰσοδήματά της σημειώνονται σιτάρι, βρόμη, κρασί, λάδι, τυρί, βούτυρο, καὶ σημαντικὴ ποσότητα χρημάτων ἀπὸ ἐνοίκια καὶ προσφορὲς τῶν πιστῶν³⁷.

Μονὴ στὸ Ἄδάνι. Δίχως ἀκριβέστερο προσδιορισμὸ στοὺς καταλόγους³⁸. Εἶχε ἕναν ἱερομόναχο καὶ τέσσερις ὑπηρέτες, κάποιοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐργάζονταν καὶ στὰ χωράφια. Στὰ εἰσοδήματά της καταγράφονται σιτηρά, βρόμη, λινάρι, ὄσπρια, λάδι, κρασί, τυρί, βούτυρο καὶ χρήματα ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν³⁹.

1.2. Ἡ ἀπογραφή ναῶν καὶ μοναστηριῶν στὴ Βόνιτσα

Σῶζονται τρεῖς κατάλογοι, γραμμένοι στὴν ἰταλικὴ γλῶσσα, οἱ ὁποῖοι συντάχθηκαν στὶς 20 Αὐγούστου 1789 ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Γαβριήλ, ἐπίτροπο τοῦ μητροπολίτη Ἄρτας στὴ Βόνιτσα⁴⁰. Πρόκειται γιὰ μεταφράσεις ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ, ὅπως ρητὰ δηλώνεται στὸ τέλος καὶ τῶν τριῶν καταλόγων. Οἱ κατάλογοι ἀποτελοῦσαν τμῆμα τῶν συνημμένων τοῦ γράμματος ποὺ ἀπέστειλε ὁ ἔκτακτος προβλεπτῆς Λευκάδας Agostino Soranzo πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτῆ Francesco Falier στὶς 5 Ὀκτωβρίου 1789. Ὁ πρῶτος κατάλογος περιέχει τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια ποὺ ὑπῆρχαν στὴν περιοχὴ. Ὁ δεῦτερος περιέχει τὰ εἰσοδήματα καὶ ὁ τρίτος τὰ ὀνόματα τῶν ἱερέων-ἐφημερίων τῶν ναῶν καὶ τῶν ἡγουμένων καὶ τῶν ὑπηρετῶν τῶν μοναστηριῶν. Σὲ αὐτοὺς, προσθετέο καὶ τὸ τμῆμα ποὺ ἀφορᾷ τὴ Βόνιτσα ἀπὸ τὸν κατάλογο ποὺ συνέταξε ὁ Giovanni Schena, γραμματέας τοῦ δημοσίου Ταμείου Λευκάδας, στὶς 15 Ὀκτωβρίου 1788, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε

36. Ἔγγραφα Β.1, Β.3.7, Β.8.8.

37. Ἔγγραφα Β.3.11, Β.8.5.

38. Πιθανὸν ταυτίζεται μὲ τὴ μονὴ τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ (Μαχαιρᾶς, *Ναοί*, σ. 284, 337-338).

39. Ἔγγραφα Β.3.2, Β.8.6.

40. Ἔγγραφα Α.1, Α.2, Α.3.

ἤδη λόγος παραπάνω.

Στους καταλόγους τοῦ 1789 ἀναγράφονται τρία μοναστήρια καὶ ὀκτώ ναοί. Στὸν κατάλογο τοῦ 1788 δίνονται πληροφορίες γιὰ πέντε ναοὺς τοῦ Δημοσίου. Συνολικὰ οἱ διαθέσιμες πληροφορίες ἀφοροῦν στὰ ἀκόλουθα ἔνδεκα ὀρθόδοξα ἐκκλησιαστικὰ καθιδρύματα τῆς Βόνιτσας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς.

Ἁγία Παρασκευή. Μονὴ στὴ θέση Βαρικό, δημοσίου δικαιώματος. Σύμφωνα με τὸν κατάλογο τοῦ 1789, ἰδρύθηκε με ἔξοδα τῶν ποτὲ ἱερέων Διονυσίου Γεωργάκη καὶ Στάθη Ζαφείρη, ἔπειτα ἀπὸ ἔγκριση (*confirmato*) τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Marc'Antonio Cavalli, με σχετικὸ διάταγμα τῆς 9ης Ἰουλίου 1749. Στὸν κατάλογο τοῦ 1788 δὲν διευκρινίζεται ἡ ἰδιοκτησιακὴ κατάσταση τοῦ ναοῦ πρὶν ἀπὸ τὴ μετατροπὴ του σὲ μοναστήρι, προστίθενται ὅμως ἐν περιλήψει οἱ διατάξεις τοῦ διατάγματος ποὺ ὄριζε τοὺς ἀνωτέρω ὡς ἰσόβιους διαχειριστὲς καὶ κυβερνητὲς τῆς μονῆς, καὶ μετὰ τὸν θάνατό τους ἀνέθετε τὴν ἐκλογὴ τῶν διαδόχων τοὺς στοὺς μοναχοὺς, σύμφωνα με τὰ ὀριζόμενα στὰ διατάγματα ποὺ ἀφοροῦσαν τὰ μοναστήρια (προφανῶς ἀναφέρεται στὸ διάταγμα τοῦ Sagredo τοῦ 1754). Τὸ 1789 ὡς ἐπικαρπωτὴς τῆς μονῆς με τὸν τίτλο τοῦ ἡγουμένου (*abate*) ἦταν ὁ ἱερέας Χριστόφορος Νιάκας, εἶχε δύο μοναχοὺς, μία μοναχὴ καὶ τρεῖς ὑπηρετὲς. Διέθετε ἀκίνητη περιουσία καὶ ἐτήσια εἰσοδήματα ὕψους 1.500 λιρῶν⁴¹.

Ἅγιοι Ἀπόστολοι. Στὸ χωριὸ Μπουκάλι, ναὸς κτισμένος πάνω σὲ οἰκόπεδο τοῦ Δημοσίου, δίχως περιβολή, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Τσιγαρίδη καὶ ἀπὸ τὸν προηγούμενο τῆς μονῆς τῆς Κοιμήσεως, ὁ ὁποῖος προφανῶς κληροδότησε τὸ μερίδιό του στὴ μονή, γι' αὐτὸ καὶ στὸν κατάλογο τῶν εἰσοδημάτων σημειώνεται ὡς κατὰ τὸ ἥμισυ κτῆμα τῆς μονῆς. Ἐφημέριος ὁ ἱερέας Στέργιος Τσιγαρίδης. Δὲν κατεῖχε ἀκίνητη περιουσία, συγκέντρωνε ὅμως ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν ἐτησίως 110 λίρες⁴².

Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ἐνοριακὸς κτητορικὸς ναὸς (*jus patronato privato*), κτισμένος παλαιὰ (*da tempi remoti*) ἀπὸ κατοίκους τοῦ μπόργου, πάνω σὲ οἰκόπεδο τοῦ Δημοσίου δίχως πράξη περιβολῆς (*investitura*). Ἐφημέριος ὁ ἱερέας Χρῆστος Νιάκας. Δὲν κατεῖχε ἀκίνητη περιουσία, συγκέντρωνε ὅμως ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν ἐτησίως 80 λίρες⁴³. Στὸν κατάλογο τοῦ 1788 λογίζεται ὡς ναὸς δημόσιος καὶ σημειώνεται ὅτι εἶχε ὀριστεῖ με

41. Ἐγγραφα Β.1.6, Α.1.3, Α.2.3, Α.3.3.

42. Ἐγγραφα Α.1.10, Α.2.1 καὶ 10, Α.3.10.

43. Ἐγγραφα Α.1.8, Α.2.8, Α.3.8.

διάταγμα τοῦ ἕκτακτου προβλεπτή Λευκάδας Lorenzo Paruta τῆς 12ης Μαρτίου 1746 ὡς προσωρινὸς ἐφημέριος ὁ ἱερέας Παναγιώτης Ἀϊτινός, ἕως ὅτου ὀριστεῖ ἐφημέριος ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπτή, μὲ ὑποχρέωση νὰ δίνει ἓνα κερὶ τὸν χρόνο στὸν ἕκτακτο προβλεπτή τὴν ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ ναοῦ⁴⁴.

Ἅγιος Δημήτριος. Ἐνοριακὸς κτητορικὸς ναὸς (*chiesa parrocchiale ... jus patronato privato*) στὸ χωριὸ Μπουκάλι⁴⁵ κτισμένος παλαιὰ ἀπὸ κατοίκους τοῦ χωριοῦ πάνω σὲ οἰκόπεδο τοῦ Δημοσίου, δίχως περιβολή (*publica investitura*). Εἶχε ἐφημερίους τοὺς ἱερεῖς Γεώργιο Καράμπαλη, Ἰάκωβο Καράμπαλη καὶ Χρῆστο τῆς Θανάσαινας. Δὲν κατεῖχε ἀκίνητη περιουσία, συγκέντρωνε ὅμως ἀπὸ τὶς προσφορὰς τῶν πιστῶν ἐτησίως 100 λίρες⁴⁶.

Ἅγιος Ἰωάννης Πρόδρομος. Μονὴ δημοσίου δικαίωματος. Στὸν κατάλογο τοῦ 1788 λογίζεται ὡς ναὸς (*chiesa*), μὲ ἰσόβιο ἐπικαρπωτὴ τὸν ἱερέα Γεώργιο «Cino» (παραφθορὰ τοῦ Παπικινός), στὸν ὁποῖο εἶχε παραχωρηθεῖ, μὲ ἀπόφαση τοῦ γενικοῦ προβλεπτή τῆς 27ης Ἰουλίου 1758 (Ε.Π.) καὶ ἔγκριση τῆς βενετικῆς Γερουσίας, ἡ κάρπωση τῶν εἰσοδημάτων του καὶ οἱ ἀντίστοιχες ὑποχρεώσεις ποὺ εἶχαν καὶ οἱ προκάτοχοί του. Στὸς καταλόγους τοῦ 1789 σημειώνεται ὡς μονὴ κατεχόμενη ἀπὸ τὸν ἴδιο ἱερέα, μὲ ἀπόφαση τῆς βενετικῆς Γερουσίας τῆς 29ης Ἰουλίου 1758 (Ε.Ν.). Δύο χρόνια νωρίτερα, τὸ 1787, ὁ ἡγούμενος «Zorzi Cino», εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸν ἕκτακτο προβλεπτή Nicolò Erizzo νὰ τὸν διαδεχθεῖ μὲ κανονικὴ περιβολή πρῶτα ὁ ἀνεψιὸς του Stati Cino, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ χειροτονηθεῖ, καὶ στὴ συνέχεια κληρονομικὰ οἱ κατιόντες του. Τὸ αἴτημα ἀποσκοποῦσε στὴ μετατροπὴ τῆς παραχώρησης σὲ διηνεκὴ καὶ στὴ σταθερὴ κάρπωση ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ εἰσοδήματος τῶν 12 τζεκινιῶν ποὺ ἀπέφερε ἡ ἐκμετάλλευση τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ⁴⁷. Στὴν πραγματικότητα ὅμως τὸ καθαρὸ εἰσόδημα, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀφαίρεση τῶν ὀποιων ἐξόδων, θὰ πρέπει νὰ ἦταν μεγαλύτερο ἢν κρίνουμε ἀπὸ τὸ καταγραμμένο στὸν κατάλογό μας εἰσόδημα τὸ ὁποῖο τὸ 1789 ἀνερχόταν στὶς 1.920 λίρες (περίπου 38 τζεκινία). Στὴ μονὴ τὸ 1789 ἐργαζόταν ἓνας ὑπηρέτης⁴⁸.

44. Ἐγγραφο Β.1.5.

45. Πρόκειται γιὰ τὸν σημερινὸ συνοικισμὸ μὲ τὴν ὀνομασία Μπούχαλη, στὴν εἴσοδο τῆς πόλης.

46. Ἐγγραφα Α.1.9, Α.2.9, Α.3.9.

47. Viggiano, «Costruzione», σ. 205.

48. Ἐγγραφα Β.1.7, Α.1.2, Α.2.2, Α.3.2. Ἡ παλαιότερη διαθέσιμη πληροφορία

Ἅγιος Νικόλαος. Ἐνοριακὸς κτητορικὸς ναὸς (*privato ius patronato*) κτισμένος πάνω σὲ οἰκόπεδο τοῦ Δημοσίου ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ ἱερέα Γεωργίου Παπικινοῦ καὶ τοῦ ἱερέα Πέτρου Spazza, στοὺς ὁποίους παραχωρήθηκε (*fu concessa*) ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπτή Pietro Antonio Querini, μὲ διάταγμα τῆς 27ης Ἰανουαρίου 1771. Ἐφημέριος ἦταν ὁ ἱερομόναχος Ἰγνάτιος Ἀρτινός. Δὲν κατεῖχε ἀκίνητη περιουσία, συγκέντρωνε ὅμως ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν ἐτησίως 80 λίρες⁴⁹.

Ἅγιος Παντελεήμων. Ἐνοριακὸς κτητορικὸς ναὸς (*di privato jus patronato*), κτισμένος πάνω σὲ οἰκόπεδο τοῦ Δημοσίου ἀπὸ τὸν ποτὲ ἱερέα Διονύσιο Γιωργάκη, δίχως πράξη περιβολῆς. Τὸν ναὸ κατεῖχε κατὰ τὸν χρόνο τῆς ἀπογραφῆς ὁ ἐγγονὸς ἢ ἀνεψιὸς του (*nipote*) Γεράσιμος Γιωργάκης, μὲ ἐφημέριο τὸν ἱερέα Χρήστο Ἀϊτινὸ. Δὲν εἶχε ἀκίνητη περιουσία, συγκέντρωνε ὅμως ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν ἐτησίως 120 λίρες⁵⁰.

Ἅγιος Σπυριδῶν. Ἐνοριακὸς ναὸς στὸ μπόργο. Ἐγινε ἀδελφότητα μὲ διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτή Antonio Loredan τῆς 27ης Ἰανουαρίου 1741. Εἶχε τρεῖς ἐφημερίους: τὸν ἱερέα Διαμάντη Πέρα, τὸν ἱερέα Γιώργο Ἀϊτινὸ καὶ τὸν ἱερέα Ἀνδρέα Γιωργούλα. Κατεῖχε ἀκίνητη περιουσία καὶ ἐτήσια εἰσοδήματα 650 λιρῶν⁵¹.

Παντοκράτωρ (Σωτήρας). Ναὸς κτισμένος πάνω στὸ ὁμώνυμο βουνό, δίχως ἐνορίτες (*chiesa semplice*), μὲ ἱερουργὸ τὸν ἱερομόναχο Ἰωαννίκιο Καζιάνη. Κατεῖχε λίγα στρέμματα γῆς ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶχε ἐτήσιο εἰσόδημα 80 λίρες⁵².

Υ. Θ. Κοίμησις. Ἐνοριακὸς ναὸς, στὸ τειχισμένο μπόργο. Ἀνήκε στὸ Δημόσιο. Κατὰ τὸν κατάλογο τοῦ 1788, μὲ διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλε-

---

γιά τὸν δημόσιο χαρακτήρα τοῦ ναοῦ εἶναι τοῦ 1749. Γνωρίζουμε ὅτι στὶς 2 Αὐγούστου 1749 ὁ γενικὸς προβλεπτής Giovanni Battista Vitturi παραχώρησε τὸν ναὸ στὸν λαϊκὸ Μάρκο Chimini. Ἡ ἀπόφαση κρίθηκε ἀπὸ τὴ Γερουσία ὡς ἀντίθετη μὲ τοὺς ἱεροὺς κανόνες, ποὺ ὄριζαν τὴν παραχώρηση τῶν εὐεργετημάτων σὲ κληρικούς, καὶ στὶς 21 Σεπτεμβρίου 1754 πρόσταξε τὸν γενικὸ προβλεπτή Agostino Sagredo νὰ ἀπομακρύνει τὸν Chimini, νὰ ὀρίσει προσωρινὸ ἱερουργό, νὰ δημοσιεύσει τὶς προκηρύξεις καὶ νὰ ἀποστείλει τὶς ὑποψηφιότητες, ὥστε τὸ Κολλέγιο νὰ προβεῖ στὴν ὀριστικὴ ἐκλογή (A.S.V., Senato Mar, Registro 220, φ. 69r). Ἡ ἐκλογή τοῦ Παπικινοῦ σχετίζεται προφανῶς μὲ τὰ παραπάνω.

49. Ἐγγραφα A.1.7, A.2.7, A.3.7.

50. Ἐγγραφα A.1.6, A.2.6, A.3.6.

51. Ἐγγραφα A.1.5, A.2.5, A.3.5.

52. Ἐγγραφα A.1.11, A.2.11, A.3.11.

πτῆ Marc'Antonio Diedo τῆς 1ης Ἰουνίου 1731 συστάθηκε καὶ ἐγκρίθηκε ἡ ἀδελφότητα τοῦ ναοῦ τῶν Ἑλλήνων Μωραϊτῶν (*de Greci Moraiti*). Στὸ διάταγμα περιλαμβανόταν καὶ ἡ ὑποχρέωση τῶν συναδελφῶν νὰ προσφέρουν ἓνα κερὶ ἄσπρο ἀξίας δύο δουκάτων κατ' ἔτος στὸν προβλεπτῆ σὲ ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου (*jus publico*). Ἐφημέριος τοῦ ναοῦ ἦταν ὁ ἱερομόναχος Νεόφυτος Νικολός. Διέθετε ἀκίνητη περιουσία καὶ ἐτήσια εισοδήματα 595 λιρῶν⁵³.

Υ. Θ. *Κοίμησις*. Μονὴ στὸ βουνὸ τοῦ Ἁγίου Ἡλία. Ἀνῆκε στὸ Δημόσιο. Στὸν κατάλογο τοῦ 1788 λογίζεται ὡς ναὸς (*chiesa*), μὲ ἰσόβιους ἐπικαρπωτὲς τοὺς ἱερομόναχους Σεραφεῖμ Αὐγούστη καὶ Εὐθύμιο Δελεγερῆ, στοὺς ὁποίους εἶχε παραχωρηθεῖ μὲ διαταγὴ τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Nicolò Erizzo τῆς 29ης Νοεμβρίου 1732 καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ προσφέρουν ἓνα κερὶ στὸν ἐκάστοτε ἔκτακτο προβλεπτῆ Λευκάδας. Τὰ στοιχεῖα τοῦ καταλόγου δὲν ἀφοροῦν τὴν πραγματικότητα κατὰ τὸν χρόνο τῆς ἀπογραφῆς, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τοὺς καταλόγους τῆς 20ης Αὐγούστου 1789 τὴν μονὴ κατεῖχε ὁ μοναχὸς Γαλακτίων Καροῦσος μὲ διαταγὴ τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ θαλάσσης Giacomo Gradenigo (1779-1782). Σὲ αὐτὴν ἐγκαταβιοῦσε ἐπίσης ὁ ἱερομόναχος Ἀγάπιος καὶ ἡ μοναχὴ Ἀκακία. Κατεῖχε ἀκίνητη περιουσία, μὲ ἐτήσιο εἰσόδημα 9.600 λιρῶν⁵⁴.

1.3. Ἡ ἀπογραφὴ ναῶν στὴν Πρέβεζα

Ἡ ἀπογραφὴ τῶν ναῶν τῆς Πρέβεζας ἔγινε μὲ ἔγγραφη ἐντολὴ τοῦ ἔκτακτου προβλεπτῆ τῆς Λευκάδας Marco Cicogna τῆς 4ης Αὐγούστου 1789. Στὸ γράμμα του ὁ Cicogna ἐνημέρωνε τὸν προβλεπτῆ τῆς Πρέβεζας γιὰ τὴν ἐπιτακτικότητα τοῦ πράγματος καὶ περιέγραφε τὸ ἔργο, δηλαδὴ τὴ σύνταξη τῶν τριῶν καταλόγων ποὺ εἶδαμε καὶ προηγουμένως. Γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς ἐντολῆς ὄριζε προθεσμία ὀκτῶ ἡμερῶν, ὥστε νὰ μπορέσει ὅπως σημείωνε, νὰ ὀλοκληρώσει τὸ συντομότερο δυνατὸν τὴν ἐντολὴ τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ⁵⁵.

Οἱ κατάλογοι συντάχθηκαν ἀπὸ τὸν ἀρχιερατικὸ ἐπίτροπο Βασίλειο

53. Ἔγγραφα Α.1.4, Α.2.4, Α.3.4. Ἔγγραφο Β.1.4.

54. Ἔγγραφα Β.1.3, Α.1.1, Α.2.1, Α.3.1. Γιὰ τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ὁ Giacomo Gradenigo διετέλεσε γενικὸς προβλεπτῆς, βλ. Ἀθανάσιος Τσίτσας, *Βενετοκρατούμενη Κέρκυρα (Θεσμοί)*, Κέρκυρα 1989, σ. 123.

55. Βλ. ἔγγραφο Β.3.

Γκινάκα και φέρουν και οι τρεις ημερομηνία 20 Αυγούστου 1789. Ο πρώτος κατάλογος, σύμφωνα με τον τίτλο του, περιέλαβε όλους τους ορθόδοξους ναούς δημοσίου δικαιώματος με την αναγραφή των εγγράφων που πιστοποιούσαν την ισόβια επικαρπία-περιβολή (*investitura*), καθώς και τους υπόλοιπους ένορειακούς και μη ναούς που βρίσκονταν στην πόλη της Πρέβεζας και στην περιοχή της, με την επισημάνση ότι στην Πρέβεζα δεν υπήρχαν μοναστήρια. Χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο περιλαμβάνονται οι ναοί που κτίστηκαν με διάταγμα της βενετικής αρχής, στο δεύτερο οι ναοί που κτίστηκαν χωρίς διάταγμα (*senza decreto*), και στο τρίτο οι αδελφότητες και οι «*semplici chiese*», οι οποίες βρίσκονταν μέσα στην πόλη και λειτουργούσαν επίσης ως ένορίες. Οι πρώτοι είναι επτά, οι δεύτεροι έννιά, και οι τρίτοι τέσσερεις. Σε αυτούς προστίθενται και 3 μετόχια (*ospizi*). Στον δεύτερο κατάλογο καταγράφηκαν συνοπτικά τα έτήσια εισοδήματα 21 ναών, και στον τρίτο κατάλογο καταγράφηκαν οι ιερουργοί ή έφημέριοι κάθε ναού, ένορειακού και μή. Οι κατάλογοι αποτελούν τμήμα των συνημμένων του γράμματος του έκτακτου προβλεπτή Λευκάδας Agostino Soranzo προς τον γενικό προβλεπτή Francesco Falier της 5ης Οκτωβρίου 1789.

Στους καταλόγους καταγράφονται συνολικά 21 ναοί και 3 ναύδρια που ανήκαν στην Αγία Τριάδα⁵⁶. Ρητά δηλώνεται ότι στην Πρέβεζα και την περιοχή της δεν υπήρχαν μοναστήρια. Επίσης με βάση τον κατάλογο των ναών και μονών του Δημοσίου, που συνέταξε ο γραμματέας του δημόσιου Ταμείου Λευκάδας στις 15 Οκτωβρίου 1788, στην Πρέβεζα δεν υπήρχαν

56. Στην παρουσίαση των πληροφοριών των δημοσιευόμενων έδω πηγών περιορίζομαι σε στοιχειώδη μόνον ύπομνηματισμό. Ο παλαιότερος γνωστός κατάλογος ναών της πόλης και της περιοχής της είναι εκείνος που περιέλαβε ο μητροπολίτης Άρτης Σεραφείμ Βυζάντιος στο έργο του το 1884, στον οποίο καταγράφονται 16 ναοί με σύντομες αναφορές στην ίδρυση, στους κτήτορες και στην τότε κτιριακή και ιδιοκτησιακή κατάσταση (βλ. Σεραφείμ Βυζάντιος, *Δοκίμιον ιστορικής τινος περιλήψεως της ποτε αρχαίας και έγκριτου ήπειρωτικής πόλεως Άρτης και της ώσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης...*, εν Αθήναις 1884). Από τους ναούς αυτούς ένας δεν άπαντά στους καταλόγους της άπογραφής. Πρόκειται για τον ναό του Γενεθλίου της Θεοτόκου στο Βαθύ, στη θέση Μαργαρώνα, τον οποίο κατείχε επί βενετοκρατίας ή οικογένεια Ξηρακιώτη, οι άπόγονοι της όποιας τον παραχώρησαν στον ναό του Αγίου Άθανασίου (Βυζάντιος, *ό.π.*, σ. 255 και 395). Για τους ναούς βλ. επίσης Παπακώστα, *Άρχείο*, σ. 21-22 όπου και άλλη βιβλιογραφία.

ναοὶ τοῦ Δημοσίου ἢ γιὰ τὴν ἀκρίβεια γιὰ τὴν Πρέβεζα δὲν ὑπῆρχε στὰ βιβλία του Ταμείου καταγραμμένη καμιὰ περιβολή (*investitura*) ἢ διαταγή γιὰ ναὸ ἢ μονὴ τοῦ Δημοσίου (*di publico jus patronato*)⁵⁷. Ἡ ἀναφορὰ σὲ ναοὺς τοῦ Δημοσίου στὸν τίτλο τοῦ πρώτου καταλόγου, πιθανὸν ὀφείλεται σὲ μεταφορὰ τοῦ λεκτικοῦ ἀπὸ τὴν ἐντολὴ τοῦ προβλεπτή. Στὸ θέμα ὅμως θὰ ἐπανέλθουμε, διότι ὅπως θὰ δοῦμε οἱ περιγραφὲς ὀρισμένων ναῶν παρουσιάζουν ἰδιομορφίες. Στὴ συνέχεια καταγράφονται ἀνὰ ναό, τὰ στοιχεῖα ποὺ περιέχουν οἱ κατάλογοι.

Ἁγία Παρασκευή. Κτίστηκε μὲ ἔξοδα τοῦ ποτε Νικολοῦ Συριάνη, τὸν κατεῖχαν οἱ κληρονόμοι του καὶ κατὰ τὸ 1789 τὸν κατεῖχε ὁ ἱερέας Κωνσταντῖνος Γκαβανόζης. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 200 λιρῶν καὶ δύο ἱερουροὺς: τὸν ἱερέα Κωνσταντῖνο Γκαβανόζη καὶ τὸν ἱερέα Δημήτριο Ξηρομερίτη⁵⁸.

Ἁγία Τριάς. Στὴν ἐξοχή. Ναὸς ἰδιωτικοῦ δικαιώματος (*jus patronato privato*) παραχωρημένος (*concessa*) ἀπὸ τὸ Δημόσιο στὸν ποτε παπὰ Χριστόφορο Ζήσιμο μαζί μὲ τὰ τρία πλησιόχωρα ναῦδρια τοῦ Παντοκράτορος, τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου ἢ Ἁγίου Μηνᾶ καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Τὸ 1789 κατεῖχε τοὺς ναοὺς ὁ Κώστας Καρύδης ἐγγονὸς ἢ ἀνεψιὸς (*nipote*) τοῦ ἀνωτέρω. Τὰ τρία ναῦδρια δὲν εἶχαν ἐνοριῖτες. Κατεῖχε σημαντικὴ ἀκίνητη περιουσία καὶ σύνολο ἐτήσιων εἰσοδημάτων 830 λίρες. Ἱερουροὺς τοῦ ναοῦ ἦταν ὁ ἱερομόναχος Ἄνθιμος. Ἀπὸ τὰ τρία ναῦδρια, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι εἶχαν δύο ἱερομονάχους, τὸν Ναθαναήλ καὶ τὸν Ἰάκωβο, καὶ ἓναν διάκονο οἱ ὅποιοι τὰ ἱερουροῦσαν⁵⁹.

Ἅγιοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Κτίστηκε μὲ ἔξοδα τοῦ ἱερομονάχου Εὐγένιου Ἀμβρακιώτη καὶ τοῦ ποτε ἱερέα Γιάννη Ρέντζου, πάνω σὲ οἰκόπεδο ποὺ ἀγόρασαν οἱ ἴδιοι. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 100 λιρῶν καὶ δύο ἱερουροὺς, τὸν ἱερομόναχο καὶ πνευματικὸ Εὐγένιο καὶ τὸν ἱερέα Νικόλαο Ξηρομερίτη⁶⁰.

Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ναὸς ἰδιόκτητος (*jus patronato privato*) παραχωρημένος (*concesso*) ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπὴ Zorzi Grimani μὲ διάταγμα τῆς 23ης Ἰουνίου 1740 στὸν ἱερέα Γιάννη Γιωργούση καὶ στοὺς Σταμάτη τοῦ

57. Ἐγγραφο Β.1.

58. Ἐγγραφα Δ.1.13, Δ.2.13, Δ.3.13. Βλ. καὶ Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 255.

59. Ἐγγραφα Δ.1.7, Δ.2.7, Δ.3.7, Δ.3.21-22.

60. Ἐγγραφα Δ.1.8, Δ.2.8, Δ.3.8. Κατὰ τὸν Βυζάντιο, *Δοκίμιον*, σ. 255 ὁ ναὸς βρισκόταν στὸ Τσαβαλοχώρι, κτῆμα τῶν οἰκογενειῶν Φούσκαρη καὶ Πρωτοπαπᾶ.

Ἀποστόλη, Σωτήρη τοῦ Πετροθανάση, καὶ Πιέρο Ζήσιμο. Ὁ ναός, μὲ διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτή Francesco Falier τῆς 25ης Μαΐου 1788, μετετράπη σὲ ἀδελφότητα (*fu instituita in fraternità*). Εἶχε μικρὴ ἀκίνητη περιουσία καὶ συνολικὰ ἐτήσια εἰσοδήματα 170 λιρῶν. Τὸ 1789 λειτουργοῦσε ὡς ἐνοριακὸς ναός, μὲ τρεῖς ἐφημερίους, τὸν ἱερέα Γιάννη Γιωργούση, τὸν ἱερέα Ἀθανάση Σταμάτη καὶ τὸν ἱερέα Ἀποστόλη Γραμμάτικα⁶¹.

Ἅγιος Ἀνδρέας. Κτίστηκε ἀπὸ τὸν ἱερέα Χρῆστο Μαλτέζο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκλιπόντες ἱερέα Ἀναστάση Ἀνουφαντῆ καὶ Μαύρα Χαλικιόπουλου-Ἀλεανδρῆ πάνω σὲ οἰκόπεδο ἀγορασμένο ἀπὸ τοὺς ἴδιους. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 200 λιρῶν καὶ δύο ἱερουργούς, τὸν κτήτορα καὶ τὸν ἱερέα Ἀναστάση Στοῦμπο⁶².

Ἅγιος Βασίλειος. Ναὸς κτισμένος ἀπὸ τὸν ἱερέα Γιωργάκη Δεβάρη. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 200 λιρῶν καὶ τρεῖς ἱερουργούς, τὸν κτήτορα, τὸν ἱερέα Βασίλη Ξηρομερίτη καὶ τὸν ἱερέα καὶ πνευματικὸ Σταμάτη Στανιάτη⁶³.

Ἅγιος Γεώργιος. Στὴν ἄκρη τῆς πόλης, ἰδρυμένος ἀπὸ τὸν ποτὲ ἱερέα Ἀθανάση Μπερκώση καὶ κατεχόμενος ἀπὸ τοὺς ἐγγονοὺς ἢ ἀνεψιοὺς (*nipoti*) τοῦ ἱδρυτῆ, μὲ διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτή Zorzi Grimani τῆς 27ης Ἀπριλίου 1740. Κατεῖχε μικρὴ ἀκίνητη περιουσία καὶ σύνολο ἐτήσιων εἰσοδημάτων ὕψους 140 λιρῶν. Ἱερουργὸς του ἦταν ὁ ἱερέας Κώστας Μπάκος⁶⁴.

Ἅγιος Γεώργιος. Στὸ Σκαφιδάκι ἢ λιμάνι τῆς Μπογονίτζας. Κτίστηκε ἀπὸ τὸν καπιτὰν Γιώργο Κονεμένο στὰ χωράφια του, πρὸς ἐξυπηρέτηση

61. Ἔγγραφα Δ.1.19, Δ.2.19, Δ.3.19. Βλ. καὶ Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 255. Σύμφωνα μὲ τὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ, τοῦ ἔτους 1780, «κτῆτορας» τότε ἦταν μόνον ὁ ἱερέας Ἰωάννης Γεωργούσης, ἡ δὲ εἰκονογράφησή του ἔγινε μὲ δαπάνη τῶν «εὐσεβῶν χριστιανῶν καὶ ἀδελφῶν». Ἡ ἔκφραση φανερώνει ὅτι ἤδη τότε εἶχε συγκροτηθεῖ ἡ ἀδελφότητα τοῦ ναοῦ, ἐπομένως τὸ διάταγμα τοῦ 1788 εἶχε μᾶλλον ἐπικυρωτικὸ χαρακτῆρα. Γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ναοῦ καὶ τὴν ἐπιγραφή, βλ. Σταῦρος Μαμαλοῦκος, «Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στὴν Πρέβεζα», *Ἐκκλησίες στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν Ἄλωση*, τ. 5, Ἀθήνα 1998, σ. 119-132, ὅπου καὶ ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία. Εἰδικότερα γιὰ τὴν οὐρανία τοῦ ναοῦ, βλ. Βαρβάρα Παπαδοπούλου, «Ἡ οὐρανία τοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στὴν Πρέβεζα», στὸ *Μίλτος Γαρίδης (1926-1996) Αφιέρωμα*, τ. 2, Ἰωάννινα 2003, σ. 527-563.

62. Ἔγγραφα Δ.1.10, Δ.2.10, Δ.3.10.

63. Ἔγγραφα Δ.1.11, Δ.2.11, Δ.3.11. Βλ. καὶ Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 253.

64. Ἔγγραφα Δ.1.3, Δ.2.3, Δ.3.3.

των κολόνων του. Τὸν ναὸ τὸ 1789 κατεῖχαν οἱ κληρονόμοι του καὶ τὸν συντηροῦσαν μὲ ἔξοδά τους. Εἶχε ἐφημέριο τὸν ἱερέα Γιάννη Ξηρομερίτη⁶⁵.

Ἅγιος Δημήτριος. Ἀδελφότητα ἀποτελούμενη ἀπὸ δώδεκα οἰκογένειες οἱ ὁποῖες κατονομάζονται στὴ διαταγὴ τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Zorzi Grimani τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1739. Λειτουργοῦσε ὡς ἐνοριακὸς ναὸς, μὲ ἐφημέριο τὸν σακελλάριο Πάνο Γκινάκα. Εἶχε σημαντικὴ ἀκίνητη περιουσία καὶ σύνολο εἰσοδημάτων 1.680 λίρες⁶⁶.

Ἅγιος Θωμᾶς. Στὴν ἐξοχή. Κτισμένος ἀπὸ τὴ Στάμω, σύζυγο τοῦ Παύλου Ἀλεανδρῆ, ἡ ὁποία τὸν κατεῖχε καὶ τὸ 1789. Χωρὶς εἰσοδήματα καὶ χωρὶς μόνιμο ἱερουργό⁶⁷.

Ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος. Κτίστηκε μὲ ἔξοδα τοῦ ποτὲ Νίκου Βρεττοῦ καὶ τοῦ ποτὲ ἱερομονάχου Χρῦσανθο Σκιαδαρέση καὶ ἀνῆκε (possessa) στοὺς κληρονόμους τους. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 200 λιρῶν καὶ ἓναν ἱερουργό, τὸν κτήτορα ἱερέα Ἀντώνιο Σκιαδαρέση⁶⁸.

Ἅγιος Κωνσταντῖνος. Κτητορικὸς (*jus patronato privato*), ἰδρυμένος μὲ ἔξοδα τοῦ ἱερέα Παρθενίου Κυριακόπουλου. Τὸ 1789 τὸν κατεῖχαν οἱ γιοὶ τοῦ ποτὲ Χριστόδουλου Θεριογιάννη, κάτοικοι στὴν Κέρκυρα, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μαζί τους τὸ σχετικὸ διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ (*l'investita generalizia*), γι'αὐτὸ καὶ δὲν δίνονται ἀκριβέστερα στοιχεῖα. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 190 λιρῶν καὶ ἱερουργό τὸν ἱερέα Γιώργο Τέφα⁶⁹.

Ἅγιος Νικόλαος Νέος. Κτητορικὸς ναὸς (*jus patronato privato*). Κτίστηκε σὲ χρόνο ποὺ δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς Νικόλα Ξενοῦλη, Δημό Ἀγάπιο καὶ ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Χρῦσανθο, ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ στὸ Ζάλογγο, πάνω σὲ οἰκόπεδο ποὺ τοὺς δώρισε ὁ Τζώρτζης Παπαδόπου-

65. Ἔγγραφα Δ.2.21, Δ.3.23.

66. Ἔγγραφα Δ.1.20, Δ.2.20, Δ.3.20. Βλ. καὶ Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 253.

67. Ἔγγραφα Δ.1.15, Δ.2.16, Δ.3.16.

68. Ἔγγραφα Δ.1.14, Δ.2.14. Ὁ ναὸς καταστράφηκε στὸν Χαλασμό τοῦ 1798 καὶ ἀνοικοδομήθηκε ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὸν ἱερέα Παναγιώτη Τζουράκη, κτήτορα τότε ἀπὸ μητρικὴ κληρονομιά μαζί μὲ τοὺς γιοὺς τοῦ ἱερέα Ἀντωνίου Σκιαδαρέση. Γιὰ τὴν ἀνακαίνιση καὶ τὴ μετέπειτα τύχη τοῦ ναοῦ βλ. Ἡλίας Βασιλάς, «Τὸ καπίτουλο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ὁ ἄγγλος πρόξενος ἐν Πρεβέζῃ Σίδνεϋ Σμιθ Σάνδερς», *Ἡπειρωτικὴ Ἔστια* 4 (1955), 983-986. Βλ. καὶ Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 253, ὅπου σημειώνεται ὅτι οἰκοδομήθηκε τὸ 1822.

69. Ἔγγραφα Δ.1.4, Δ.2.4· Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 252. Βλ. καὶ Ἡλίας Βασιλάς, «Ὁ πάτερ Κοσμᾶς στὴν Πρέβεζα (1768-1779) καὶ ὁ ἱερός ναὸς τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης», *Ἡπειρωτικὴ Ἔστια* 20 (1971), σ. 898-907.

λος. Είχε ἐτήσια εἰσοδήματα 80 λιρῶν καὶ τρεῖς ἱερουργούς, τὸν πνευματικὸ Νεκτάριο Ζαλογγίτη, τὸν ἱερέα Γιάννη Ξηρομερίτη καὶ τὸν ἱερέα Κώστα Ξηρομερίτη⁷⁰.

Ἅγιος Νικόλαος Παλαιός. Ἀδελφότητα ἰδρυμένη δυνάμει διατάγματος τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Antonio Loredan στίς 6 Δεκεμβρίου 1718. Κατεῖχε σημαντικὴ ἀκίνητη περιουσία καὶ ἐτήσια εἰσοδήματα περίπου 1.200 λιρῶν. Λειτουργοῦσε ὡς ἐνοριακὸς ναός. Εἶχε τοὺς ἀκόλουθους δεκατρεῖς ἱερουργούς: ἱερέα Νικόλαο Κεραμιδᾶ σκευοφύλακα, ἱερέα Κωσταντῆ Μαλανδρῆ σακελλίωνα, ἱερέα Θεωρῆ Κουτζογιώργη πνευματικὸ, ἱερέα Ζαφεῖρη Δημουλά, ἱερέα Χρῆστο Ζέλη, ἱερέα Δῆμο Ζοῦμπο, ἱερέα Γιάννη Ἀλευριώτη, ἱερέα Στάθη Ράπτη, ἱερέα Γιώργη Πετανίτη, ἱερέα Γιώργη Ἡλία, ἱερέα Κωσταντῆ Δαμιανό, ἱερέα Κωσταντῆ Κουτζό, ἱερέα Δῆμο Καβάνη⁷¹.

Ἅγιος Σπυρίδων. Στὸ Πόρτο Βαθὺ (Porto Vatti), ιδιόκτητος (*jus patronato privato*) ἰδρυμένος μὲ τὶς προσφορὲς τῶν χριστιανῶν καὶ τῆ βοήθεια τοῦ τότε προβλεπτῆ τῆς Πρέβεζας Zaco Corner. Τὸ 1789 τὸν κατεῖχαν οἱ κληρονόμοι τοῦ Ἀθανάση Γιωργοῦλη, δυνάμει σχετικοῦ διατάγματος τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ (*possessa ... in virtù d'inchinato decreto generalizio*). Εἶχε μικρὴ ἀκίνητη περιουσία καὶ σύνολο ἐτήσιων εἰσοδημάτων 230 λίρες. Ἱερουργός του ἦταν ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος⁷².

Ἅγιος Χαράλαμπος. Ἀδελφότητα ἰδρυμένη δυνάμει τοῦ διατάγματος τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Antonio Diedo στίς 23 Μαΐου 1731. Εἶχε σημαντικὴ ἀκίνητη περιουσία καὶ συνολικὰ εἰσοδήματα 1.150 λιρῶν. Λειτουργοῦσε ὡς ἐνοριακὸς ναός, μὲ τρεῖς ἐφημερίους, τὸν ἱερέα καὶ πνευματικὸ Νικόλα Δεβάρη, τὸν ἱερέα Κώστα Κοτζάνη καὶ τὸν ἱερέα Ζώη Τζιῶλη⁷³.

Ἀνάληψη. Στὴν ἐξοχὴ (*in campagna*). Ναὸς ἰδρυμένος πάνω σὲ οἰκόπεδο τοῦ ποτὲ Ἀθανασίου Μπουμπουνᾶ, μὲ τὶς προσφορὲς τῶν χριστιανῶν. Τὸ 1789 τὸν κατεῖχε ὁ ἱερέας Νικηφόρος Ἀσίκης, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ ὁ ἱε-

70. Ἐγγραφα Δ.1.12, Δ.2.12, Δ.3.12. Κατὰ τὸν Βυζάντιο, *Δοκίμιον*, σ. 252, κατεδαφίστηκε ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

71. Ἐγγραφα Δ.1.17, Δ.2.17, Δ.3.17. Βλ. καὶ Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 252.

72. Ἐγγραφα Δ.1.6, Δ.2.6, Δ.3.6. Κατὰ τὸν Βυζάντιο, *Δοκίμιον*, σ. 255-256, κτίστηκε τὸ 1735 ἀπὸ τὸν ἐνετὸ διοικητὴ τῆς πόλης «Ρόκο Κόρνορα» καὶ παραχωρήθηκε στὴν οἰκογένεια Ἀποσπόρου, μετὰ τὴν ἐξάλειψη τῆς ὁποίας περιῆλθε στὴν Κοινότητα.

73. Ἐγγραφα Δ.1.18, Δ.2.18, Δ.3.18. Βλ. καὶ Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 254.

ρουργός του. Είχε έτήσια εισοδήματα 40 λιρών⁷⁴.

Αρχάγγελος Μιχαήλ. Ίδιόκτητος ναός (*jus patronato privato*). Κτίστηκε από τον ποτέ Άθανάση Γερογιάννη σέ οικόπεδο ιδιόκτητο, αναγνωρισμένο με διάταγμα του γενικού προβλεπτή Andrea Corner, και τὸ 1789 τὸν κατείχε ὁ Χρῆστος Γερογιάννης, γιὸς τοῦ ἀνωτέρω. Εἶχε έτήσια εισοδήματα 160 λιρών και δύο ιερουργούς, τὸν ιερέα Κώστα Μεσολογγίτη και τὸν ιερέα Νίκο Ξηρομεριτή⁷⁵.

Προφήτης Ἡλίας. Ναός ιδιόκτητος (*jus patronato privato*), κτισμένος δυνάμει διατάγματος τοῦ γενικοῦ προβλεπτή Antonio Loredan τῆς 22ας Ἰουλίου 1741, και οἰκοδομημένος με ἔξοδα τοῦ ποτέ ιερέα Γιώργου Τριφιάτη σέ οικόπεδο τῆς οἰκογένειας Ξενούλη. Κατείχε ἀκίνητη περιουσία και εἶχε συνολικά έτήσια ἔσοδα 300 λίρες, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 80 καταβάλλονταν στοὺς ιδιοκτῆτες τοῦ οἰκοπέδου. Ίερουργός του ἦταν ὁ ιερέας Στάμος Παπαδάτος με τὸν τίτλο τοῦ «*erede uxorio nomine*», δηλαδή κατείχε τὸν ναὸ ὡς κληρονόμος ἐξ ὀνόματος τῆς συζύγου του⁷⁶.

Υ. Θ. Κοίμησις. Ὁ ναός καταγράφεται ὡς ιδιόκτητος (*jus patronato privato*) ἐνοριακὸς ναός, παραχωρημένος (*concesso*) στὸν καπιτάν Liberio Augusti και τοὺς κληρονόμους του με διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτή Zorzi Grimani. Τὴν ιδιοτυπία τοῦ ιδιοκτησιακοῦ καθεστῶτος ἀποτυπώνει και ὁ δεύτερος κατάλογος στὸν ὁποῖο σημειώνεται ὡς «*jus patronato privato con publica investitura*», με ἀκίνητα περιουσιακά στοιχεία (χωράφια και ἐλαιόδενδρα) και συνολικά εισοδήματα 280 λιρών. Ὁ ναός εἶχε δύο ιερουργούς, τὸν ιερέα Χρῆστο Ζαλογγίτη και τὸν ιερέα Δημήτριο Ζαλογγίτη, γιὸ τοῦ πρώτου, οἱ ὁποῖοι σημειώνονται ὡς ιδιοκτῆτες (*proprietari*) τοῦ ναοῦ⁷⁷.

Υ. Θ. Φανερωμένη. Στὴν ἐξοχή. Ναός ιδιόκτητος (*jus patronato privato*), παραχωρημένος στὸν ποτέ Άθανάση Γιωργούλη και κατεχόμενος τὸ 1789 με διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτή Antonio Corner ἀπὸ τὸν Σπύρο Λεκατσά για λογαριασμό τῆς συζύγου του. Εἶχε μικρὴ ἀκίνητη περιουσία και συνολικά έτήσια εισοδήματα 270 λίρες. Ίερουργός του ἦταν ὁ ιερέας Νικηφόρος Λεκατσᾶς⁷⁸.

74. Ἔγγραφα Δ.1.15, Δ.2.15, Δ.3.15.

75. Ἔγγραφα Δ.1.9, Δ.2.9, Δ.3.9. Βλ. και Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 256.

76. Ἔγγραφα Δ.1.2, Δ.2.2, Δ.3.2. Κατὰ τὸν Βυζάντιο, *Δοκίμιον*, σ. 255, παλαιότερα κτῆμα τῆς οἰκογένειας Παπαστάμου.

77. Ἔγγραφα Δ.1.1, Δ.2.1, Δ.3.1. Βλ. και Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 254-255.

78. Ἔγγραφα Δ.1.5, Δ.2.5, Δ.3.5. Βλ. και Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 252, 395.

1.4. Ἡ ἀπογραφὴ ναῶν στὴν Πάργα

Ἡ Πάργα ἀκολούθησε κατ' ἀρχὰς τὴ γραμμὴ τῆς Κέρκυρας, ὅπως αὐτὴ δρομολογήθηκε ἀπὸ τὸν προβλεπτὴ καὶ καπιτάνο, στὴ δικαιοδοσία τοῦ ὁποῖου ὑπάγονταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Πάργα, καὶ οἱ Παξοί. Ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης αὐτῆς προσπάθειας φαίνεται πὼς ἦταν ὁ κατάλογος ποῦ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν πρωτοπαπᾶ Διονύσιο Δημουλίτζα στὶς 10 Νοεμβρίου 1788, στὸν ὁποῖο καταγράφονται οἱ ναοὶ ποῦ βρίσκονταν μέσα στὸ κάστρο, στὸ μπόργο καὶ στὴν ἐξοχὴ⁷⁹. Ἡ διαδικασία προφανῶς διεκόπη λόγῳ τῆς ἔλλειψης στοιχείων ποῦ ἀφοροῦσαν τὰ ἐτήσια εἰσοδήματα τῶν ναῶν, καθὼς καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς νομιμότητος τῶν κητορικῶν δικαιωμάτων τῶν κατόχων τῶν ναῶν. Τόσο τὰ πρῶτα ὅσο καὶ τὰ δεύτερα ἔπρεπε νὰ παρασχεθοῦν, σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς ἄλλες περιοχές, οἱ ὁποῖες ὑπάγονταν σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς διορισμένους *scrivan grandi*, ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς κτήτορες καὶ τοὺς κυβερνήτες τῶν ναῶν, ἀφοῦ στὸ διάταγμα τῆς 1ης Μαΐου 1755, μὲ τὸ ὁποῖο διορίστηκαν οἱ πρῶτοι *scrivan grandi*, ἡ Πάργα δὲν περιλήφθηκε στὴ δικαιοδοσία κανενός⁸⁰.

Στὶς 28 Δεκεμβρίου 1788 Ε.Π., ὁ διοικητὴς καὶ καπιτάνος τῆς Πάργας Κωνσταντῖνος Καλογεράς, ἐκτελώντας σχετικὴ ἐντολὴ τοῦ προβλεπτοῦ καπιτάνου τῆς Κέρκυρας μὲ ἡμερομηνία 6 Ἰανουαρίου 1789 Ε.Ν., ἀπευθύνθηκε μὲ ἔγγραφο του, στοὺς κτήτορες (*jus patronati*) καὶ στοὺς κυβερνήτες τῶν ναῶν τοῦ κάστρου καὶ τῆς περιφέρειας τῆς Πάργας καὶ τοὺς κάλεσε νὰ παρουσιάσουν, ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν, στὴ γραμματεία τοῦ προβλεπτοῦ καπιτάνου στὴν Κέρκυρα τὰ βιβλία τῶν ναῶν ποῦ διαχειρίζονταν καὶ νὰ ἀποδώσουν λογαριασμό, ἐπιπλέον δέ, νὰ παρουσιάσουν τὰ ἔγγραφα ποῦ ἀποδείκνυαν τοὺς τίτλους τους, ὀρίζοντας ὡς ποινὴ γιὰ τοὺς ἀπειθεῖς τὴν ὀργὴ τοῦ προβλεπτοῦ καπιτάνου καὶ χρηματικὸ πρόστιμο 15 δουκάτων⁸¹. Ἡ ἐντολή, ὁποῖα κοινοποιήθηκε στὸν καθένα ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸν δημόσιο κήρυκα, ἀπευθυνόταν στὰ ἀκόλουθα 35 πρόσωπα: Ἀναστάση Λοῦμπο, Σπύρο Ἰδρωμένο, ἱερέα Παναγιώτη Βερβιτζιώτη, Δημήτρη Στανέλο τοῦ ἱερέα Στεφάνου, Σπύρο Κορκοτζάκη τοῦ Στάθη, ἱερέα Ἰωάννη Βρανᾶ,

79. Ἐγγραφο Γ.1.

80. Γιὰ τὸ διάταγμα βλ. Giacomo Pojago, *Le leggi municipali delle Isole Jonie dall'anno 1386 fino alla caduta della Repubblica Veneta*, τ. 2, Corfù 1848, σ. 173-175.

81. Ἐγγραφο Γ.3.

Ἀναστάση Μανιάκη τοῦ Ἀντωνίου, Γιαννάκη Βασιλᾶ τοῦ Δημήτρη, Βασίλη Πετζάλη, Σπύρο Βασιλᾶ τοῦ ἱερέα Νάστου, Ἀναστάση Βασιλᾶ τοῦ Σπύρου, Δημήτρη Μαυρογιάννη, Ἄνθιμο Καλούλη, ἱερομόναχο Κλήμη Κωστάτη, Ἀρσένη Μαυρογιάννη, Θεοδόση Πετζάλη, Μαρίνο Στανέλο, Στάθη Ζούλα, Ἀθανάση Δεσύλλα τοῦ Γιάννη, Γιάννη Ρίγγα, σύνδικο Ἀναστάσιο Βασιλᾶ, Πανταζή Βασιλᾶ τοῦ Χρήστου, Ἀναστάση Βασιλᾶ τοῦ Γιάννη, Κώστα Δεσύλλα τοῦ Γιάννη, Γιώργη Κίκηρα, Νικολὸ Δεσύλλα τοῦ παπᾶ Γιάννη, Γιάννη Δεσύλλα τοῦ Μάστρακα, Θεοδόση Πετζάλη τοῦ Νικολοῦ, Νικολέτο Βασιλᾶ τοῦ Πιέρου, Ἀναστάση Μανιάκη τοῦ Σπύρου, Χρήστο Μαυρογιάννη τοῦ Ἀλιβίτζη, Δημήτρη Βασιλᾶ τοῦ Βιντσέντζου, ἱερέα Γιάννη Καλούλη, Νικολὸ Βρανᾶ τοῦ παπᾶ Παναγιώτη, Δημήτρη Μοναστηριώτη.

Ἡ ἀντίδραση τῶν κητόρων καὶ κυβερνητῶν ἦταν ἄμεση. Μὲ ὑπόμνημά τους πρὸς τὸν Καλογερεᾶ, τὸ ὁποῖο ὑπέγραψαν 14 ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω παραληπτές τῆς ἐντολῆς καὶ τέσσερεις νέοι (ὁ ἱερομόναχος Χρῦσανθος Βερβιτζιώτης, ὁ Μπαλάνος Δημουλίτζας, ὁ Νικολὸς Πετζάλης καὶ ὁ Ἀναστάσης Κίκηρας), ἐκπροσωπώντας προφανῶς κάποιες ἀπὸ τὶς παραπάνω κτητορικὲς οἰκογένειες, δήλωναν τὴ διάθεσή τους νὰ ὑπακούσουν στὴν ἐντολή, ἐπεσήμαιναν ὅμως ὅτι ὁ διαχειριστικὸς ἔλεγχος τῶν ναῶν τῆς Πάργας γινόταν πάντοτε ἐπὶ τόπου, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπίσκεψης τοῦ προβλεπτῆ καπιτάνου. Τοῦτο ὄριζε ἄλλωστε καὶ τὸ ἄρθρο 3 τοῦ διατάγματος τοῦ ἔκτακτου προβλεπτῆ Nicolò Erizzo 2ου τῆς 19ης Νοεμβρίου 1785, τὸ ὁποῖο ἐπεσύναπταν καὶ ζητοῦσαν νὰ σταλεῖ στὸν προβλεπτῆ καπιτάνο, ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὴ μετάβαση στὴν Κέρκυρα, ἡ ὁποία λογιζόταν ὡς «νέο βᾶρος»⁸².

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1789 ὁ διοικητὴς καὶ καπιτάνος τῆς Πάργας Κωνσταντῖνος Καλογερεᾶς, μὲ γράμμα του, ἐνημέρωσε τὸν προβλεπτῆ καπιτάνο γιὰ τὶς ἐνέργειές του ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐντολή ποῦ εἶχε λάβει ἀπὸ αὐτόν, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἔγγραφη ἀντίδραση τῶν κητόρων καὶ τῶν κυβερνητῶν, ἐπισυνάπτοντας τὰ σχετικὰ ἔγγραφα⁸³.

Ἡ ἀντίδραση τῶν κητόρων φαίνεται πὼς εἶχε ἀποτελέσμα. Ἡ διαδι-

82. Ἐγγραφο Γ.4. Τὸ ἄρθρο 3 τοῦ διατάγματος Erizzo, στὸ ὁποῖο στήριζαν τὴ θέση τους, ὄριζε ὅτι οἱ ἐλεγκτὲς τῶν ναῶν τῆς Πάργας, οἱ ὁποῖοι μετέβαιναν στὴν πόλη μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπίσκεψης τοῦ προβλεπτῆ καὶ καπιτάνου, ἀπαγορευόταν νὰ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς κητόρες καὶ τοὺς κυβερνήτες ἀμοιβὴ πέραν τῶν ὁρίων ποῦ εἶχε θέσει ἡ βενετικὴ Διοίκηση (βλ. ἔγγραφο Γ.6).

83. Ἐγγραφο Γ.2-6.

κασία διακόπηκε και συνεχίστηκε στο τέλος του καλοκαιριού του 1789, με την επίσκεψη του προβλεπτή και καπιτάνου, ο οποίος συνοδευόταν από τον Αντώνιο Άγοραστό, vice cancellier al civil του προβλεπτή καπιτάνου της Κέρκυρας, στον οποίο είχαν ανατεθεί ή επιθεώρηση και ο έλεγχος των διαχειριστικών πράξεων με έντολή του γενικού προβλεπτή, οι αρμοδιότητες δηλαδή του scrivan grande. Κατά το διάστημα από 9 έως 16 Σεπτεμβρίου 1789 οι κτήτορες και οι κυβερνήτες προσήλθαν και δήλωσαν την κατοχή των ναών, προσδιόρισαν την πηγή των κτητορικών δικαιωμάτων, χωρίς όμως οι περισσότεροι να προσκομίσουν αποδεικτικά έγγραφα, και έδωσαν στοιχεία για την περιουσιακή τους κατάσταση⁸⁴. Συντάχθηκαν 24 έγγραφα από τον γραφέα της διοίκησης, όρισμένα εκ των οποίων φέρουν τις πρωτότυπες υπογραφές των δηλούντων. Οι δηλώσεις έγιναν είτε από τους κτήτορες είτε από τους κυβερνήτες είτε από τους επιτρόπους ανηλίκων τέκνων. Το αποτέλεσμα του έλεγχου των βιβλίων, σε ό,τι αφορά τα έτήσια εισοδήματα των ναών, καταγράφηκε από τον Άγοραστό στις 19 Σεπτεμβρίου 1789 σε κατάσταση, στην οποία περιλήφθηκαν και τα ανάλογα στοιχεία από τους Παξούς, ή οποία παραδόθηκε, μαζί με άλλο σχετικό υλικό, από τον προβλεπτή και καπιτάνο της Κέρκυρας στον γενικό προβλεπτή στις 24 Σεπτεμβρίου 1789⁸⁵.

Στον πρωτοπαπαδικό κατάλογο καταγράφονται 42 ναοί, οι οποίοι ανήκαν σε μία ή περισσότερες οικογένειες, τα μέλη των οποίων σε κάποιους ήταν οργανωμένα σε αδελφότητα. Οι δηλώσεις αφορούν 24 ναούς, το σύνολο των οποίων ταυτίζεται με τους αναγραφόμενους στον κατάλογο. Οι ναοί χωρίζονται σε τέσσερις ζώνες: στο κάστρο (8 ναοί), στο μπόργο (16 ναοί), στο νησί (4 ναοί), στην ευρύτερη περιοχή της Πάργας (14 ναοί). Στην παρουσίαση που ακολουθεί αξιοποιείται παράλληλα ο κατάλογος των ναών της Πάργας που δημοσίευσε το 1857 ο Π. Άραβαντινός στον δεύτερο τόμο της Χρονογραφίας της Ήπειρου⁸⁶. Ο ίδιος δηλώνει ότι στην περιοχή υπήρχαν περί τους 30 μικρούς ναούς, από τους οποίους στα χρόνια που

84. Βλ. έγγραφα Γ.8-31.

85. βλ. έγγραφο Γ.33.

86. Παναγιώτης Άραβαντινός, *Χρονογραφία της Ήπειρου των τε όμόρων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854 ... διηρημένη εις τόμους δύο*, τ. 2, εν Άθήναις 1857, σ. 209-211 σημ. 1.

δημοσίευσε τὸ ἔργο του, τουλάχιστον στὸ κάστρο δὲν ὑπῆρχε κανένας. Στὴν πραγματικότητα δίνει κατάλογο 49 ναῶν κατανεμημένων στὶς παραπάνω γεωγραφικὲς ἐνότητες, μὲ τὰ ὀνόματα τῶν κτητόρων τους⁸⁷.

α. Κάστρο

Ἅγιοι Ἀπόστολοι. Στὸν πρωτοπαπαδικὸν κατάλογο σημειώνεται ὡς κτητορικὸς τῶν Βασιλᾶ, Δεσύλλα, Μαυρογιάννη καὶ Πετζάλη, μὲ κυβερνήτη τὸν Σπύρο Βασιλᾶ. Σύμφωνα μὲ τὴ δήλωση τοῦ κυβερνήτη καὶ τοῦ ἐπίσης κυβερνήτη Ἀναστάση Δεσύλλα, δὲν ὑπῆρχε κανένα ἔγγραφο σχετικὸ μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ ναοῦ, ἀπὸ παλιὰ ὅμως εἶχε συσταθεῖ σὲ αὐτὸν ἀδελφότητα, ἡ ὁποία κάθε δύο χρόνια ἐξέλεγε δύο κυβερνήτες γιὰ τὴν κυβέρνησή του. Στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς 19ης Σεπτεμβρίου 1789 σημειώνεται ἐπίσης ὡς ἀδελφότητα μὲ ἐτήσια εἰσοδήματα 122 ρεαλίων⁸⁸.

Ἅγιοι Θεόδωροι. Κτητορικὸς τῶν Βασιλᾶ καὶ Μανιάκη, μὲ κυβερνήτη τὸν ἱερέα Παναγιώτη Βερβιτζιώτη. Μὲ τὴ δήλωσή του ὁ κυβερνήτης τοῦ ναοῦ ἐπανέλαβε τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 32 ρεαλίων⁸⁹.

Ἅγιος Ἀνδρέας. Κτητορικὸς τῆς οἰκογένειας Δεσύλλα, μὲ κυβερνήτη τὸν Γιάννη Βασιλᾶ. Σύμφωνα μὲ τὴ δήλωση τοῦ κτήτορα Γιαννάκη Δεσύλλα, δὲν διέθετε ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὴν ἵδρυσή του οὔτε βιβλίο, διότι ὁ ναὸς δὲν διέθετε περιουσία⁹⁰.

Ἅγιος Ἐλευθέριος. Κτητορικὸς τοῦ Νικολάου Πετζάλη, δίχως κυβερνήτη. Σύμφωνα μὲ τὴ δήλωση τοῦ κτήτορά του, δὲν εἶχε κυβερνήτη διότι δὲν διέθετε καθόλου εἰσοδήματα καὶ συντηροῦνταν ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν⁹¹.

87. Ὁ τελευταῖος ἀριθμὸς ἀνταποκρίνεται καὶ στὶς πληροφορίες τοῦ Π. Σαλαπάντα, ὁ ὁποῖος τὸ 1861 βεβαίωσε ὅτι κατὰ τὴν περίοδο τῆς βενετοκρατίας στὴν Πάργα καὶ στὴν περιφέρειά της ὑπῆρχαν περὶ τοὺς πενήντα ναοὺς (Σαλαπάντας, Πάργα, σ. 106).

88. Ἐγγραφο Γ.1.8, Γ.21 καὶ Γ.33.7. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (Χρονογραφία, σ. 209 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Πετζάλη καὶ Βασιλᾶ, δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

89. Ἐγγραφο Γ.1.2, Γ.30 καὶ Γ.33.9. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Μανιάκη, δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

90. Ἐγγραφο Γ.1.6 καὶ Γ.11. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1), «κτίσμα καὶ δικαιοσύνη τῶν Δεσιλάτων (Μάστρακα)», δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

91. Ἐγγραφο Γ.1.7 καὶ Γ.12. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Πετζάλη, δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

Ἅγιος Ἰσαυρος. Ὁ ναὸς ἦταν εὐρύτερα γνωστὸς καὶ ὡς Ἅγιος Ἰσίδωρος. Κτητορικὸς τῶν Στανέλου καὶ Δημουλίτζα, μὲ κυβερνήτη τὸν Ἀναστάσιο Μανιάκη. Σύμφωνα μὲ τὴ δήλωση τοῦ κτήτορα ἱερομονάχου Αὐξεντίου Στανέλου, ὁ ναὸς εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τὸν προπάππου τοῦ πατέρα του Γάσπαρο Στανέλο καὶ εἶχε κληροδοτηθεῖ στὴν οἰκογένειά του μὲ τὴ διαθήκη τοῦ ἱδρυτῆ τῆς 24ης Αὐγούστου 1697 στὶς πράξεις τοῦ νοταρίου Gasparo. Εἶχε ἐτήσια εισοδήματα ποῦ ἀνέρχονταν σὲ 38 ρεάλια⁹².

Ἅγιος Νικόλαος. Κτητορικὸς τῶν Βερβιτζιώτη, Πετζάλη καὶ Βρανᾶ, μὲ κυβερνήτες τὸν Δημήτρη Στανέλο καὶ τὸν Σπύρο Κορκοτζάκη. Στὴ δήλωσή τους οἱ δύο κυβερνήτες βεβαίωσαν ὅτι ὁ ναὸς εἶχε ἱδρυθεῖ ἀπὸ τοὺς προγόνους τῶν παραπάνω οἰκογενειῶν, χωρὶς νὰ προσκομίσουν στοιχεῖα. Στὴν κατάσταση τῶν εισοδημάτων σημειώνεται ὡς ἀδελφότητα μὲ ἐτήσια εισοδήματα 185 ρεαλίων⁹³.

Προφήτης Ἡλίας. Κτητορικὸς τῶν Βρανᾶ, δίχως κυβερνήτη. Τὸν ναὸ δῆλωσε ὁ κτήτορας ἱερέας Γιαννάκης Βρανᾶς, ὁ ὁποῖος προσκόμισε ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ διαθήκη τοῦ Ἀντωνίου Βρανᾶ, ἡ ὁποία εἶχε συνταχθεῖ στὶς 9 Ἰανουαρίου 1701 στὶς πράξεις τοῦ νοταρίου Σίμου Στανέλου. Ἀπὸ αὐτὴν προέκυπτε ὅτι ὁ διαθέτης κληροδοτοῦσε τὸν ναὸ στὸν γιό του ἱερομόναχο Καλλίνικο, πρόγονο προφανῶς τοῦ ἀνωτέρω. Εἶχε ἐτήσια εισοδήματα 105 ρεαλίων⁹⁴.

Υ. Θ. Ὁδηγήτρια: Κτητορικὸς τῶν οἰκογενειῶν Βασιλᾶ καὶ Δημουλίτζα, μὲ κυβερνήτες τὸν Ἀναστάση Λοῦμπο καὶ τὸν Σπύρο Ἰδρωμένο. Ὁ ναὸς δηλώθηκε στὴ βενετικὴ διοίκηση ἀπὸ τοὺς δύο κυβερνήτες, Κατ' αὐτούς, ἱδρυτὲς τοῦ ναοῦ ἦταν ὁ Τζώρτζης Βασιλᾶς, ὁ Σταμάτης Βασιλᾶς, ὁ Φίλιππος Δημουλίτζας καὶ ὁ Γιάννης Δημουλίτζας, οἱ ἀπόγονοι τῶν ὁποίων κατεῖχαν τὰ κτητορικὰ δικαιώματα καὶ ἐξέλεγαν κυβερνήτες γιὰ τὴ διαχείρισή του. Διέθετε ἰκανὴ περιουσία καὶ ἐτήσια εισοδήματα ὕψους 653 ρεαλίων⁹⁵.

92. Ἔγγραφο Γ.1.4, Γ.16 καὶ Γ.33.1. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1), «κτίσμα καὶ δικαιοσύχια τῶν Στανελάτων καὶ Τσόριδων», δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

93. Ἔγγραφο Γ.1.3, Γ.17 καὶ Γ.33.2. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1), «κτίσμα καὶ δικαιοσύχια τῶν Βερβιτζιωτῶν καὶ Βέργιδων», δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

94. Ἔγγραφο Γ.1.5, Γ.18 καὶ Γ.33.4. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1), τῶν Βρανᾶ, δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

95. Ἔγγραφο Γ.1.1, Γ.27 καὶ Γ.33.6. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1) ὁ ναὸς ἦταν ἀφιερωμένος στὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, ἦταν κτητορικὸς τῶν

β. Μπόργο

Αγία Μαρίνα. Κτητορικός τῶν Βασιλᾶ καὶ Δεσύλλα, δίχως κυβερνήτη⁹⁶.

Άγιοι Ανάργυροι. Κτητορικός τοῦ Ἀρσένη Μαυρογιάννη, δίχως κυβερνήτη. Δηλώθηκε ἀπὸ τὸν κτήτορα, ὡς ναὸς τῆς οἰκογένειάς του, κτισμένος ἀπὸ τοὺς προγόνους του. Ὁ ναὸς δὲν διέθετε περιουσιακὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς ἱερουργίας κάλυπταν οἱ κτήτορες⁹⁷.

Άγιοι Απόστολοι. Κτητορικός τοῦ Στελλάκη καὶ τοῦ Ἀναστάση Πετζάλη, μὲ κυβερνήτη τὸν Γιάννη Ρίγγα. Στὴ δήλωση ἡ θέση του προσδιορίζεται ἀκριβέστερα, «alla Marina». Κατὰ τὴ δήλωση τῶν κτητόρων του, κτίστηκε ἀπὸ τὸν Στέλιο, πατέρα τοῦ Ἀναστάση, καὶ διέθετε μικρὴ περιουσία ἀνερχόμενη σὲ 13 ἐλαιόδενδρα στὸ οἰκόπεδο ὅπου ἦταν κτισμένος ὁ ναός⁹⁸.

Άγιοι Τρεῖς Παῖδες. Μετόχι τῆς μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, μὲ κυβερνήτη τὸν Δημήτρη Μαυρογιάννη. Ὁ ναὸς δηλώθηκε ἀπὸ τὸν ἱεροουργό του ἱερομόναχο Γρηγόριο Σιναῖτη, ὁ ὁποῖος ἀνέφερε ὅτι δὲν διέθετε διαχειριστικὸ βιβλίο οὔτε ἔγγραφο ποὺ νὰ ἀποδεικνύουν τὴν ἴδρυση τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι ὁ ναὸς συντηροῦνταν ἀπὸ τὰ λιγοστὰ εἰσοδήματα ποὺ τοῦ εἶχαν ἀφιερῶθει⁹⁹.

Άγιοι Τεσσαράκοντα. Κατὰ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο ἦταν κτητορικός τῶν Παπίρη, δίχως κυβερνήτη¹⁰⁰. Στὶς δηλώσεις ἀπαντᾶ ὁμώνυμος ναὸς στὴ θέση «Traffo», μὲ κτήτορες τὸν Μαρίνο Στανέλο καὶ τὸν

Βασιλᾶ καὶ Δημουλίτζα καὶ δὲν ὑπῆρχε τὸ 1857.

96. Ἔγγραφο Γ.1.20. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Βασιλᾶ.

97. Ἔγγραφο Γ.1.14 καὶ Γ.28. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Μαυρογιάννη.

98. Ἔγγραφο Γ.1.18 καὶ Γ.29. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Πετζάλη.

99. Ἔγγραφο Γ.1.12 καὶ Γ.10. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τοῦ Σινᾶ. Γιὰ τὸ μετόχι βλ. ἐπίσης Εὐτύχιος Σαρμάνης, «Τὸ σιναῖτικὸ μετόχι τῆς Πάργας καὶ οἱ σχέσεις τῆς μονῆς Σινᾶ μὲ τὴ Βενετία», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά* 40 (2006), σ. 403-420, ὅπου συγκεντρώνονται ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τὸ ζήτημα τῆς φορολογικῆς του ἀπαλλαγῆς ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδιαίτερα πρόνομα τῶν σιναῖτικῶν μετοχίων στὸ βενετικὸ κράτος.

100. Ἔγγραφο Γ.1.15.

Ἰωάννη Δημουλίτζα, ὁ ὁποῖος εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, διέθετε λιγοστὰ εἰσοδήματα καὶ συντηροῦνταν μὲ δικά τους ἔξοδα¹⁰¹. Παρότι δὲν ὑπάρχουν ἄλλα στοιχεῖα ποὺ νὰ ὀδηγοῦν στὴν ταύτισή του μὲ τὸν ναὸ ποὺ ἀναγράφεται στὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο, θεωρῶ ὅτι οἱ πληροφορίες ἀφοροῦν τὸν ἴδιο ναό.

Ἅγιος Ἀθανάσιος. Κατὰ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο, ναὸς τῆς Κοινότητος¹⁰².

Ἅγιος Δημήτριος. Κτητορικὸς τῶν Ζουπάνου. Σύμφωνα μὲ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο δὲν εἶχε κυβερνήτη. Τὸν ναὸ δῆλωσε ὁ κυβερνήτης τοῦ Ἀναστάσιος Ἰδρωμένος, ἐπισημαίνοντας ὅτι δὲν διέθετε ἀκίνητα περιουσιακὰ στοιχεῖα, καὶ ὅτι συντηροῦνταν ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τῶν πιστῶν¹⁰³.

Ἅγιος Διονύσιος. Μετόχι τῶν Ἁγίων Τριῶν Παίδων¹⁰⁴.

Ἅγιος Ἰωάννης. Κατὰ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο, ναὸς τῆς Κοινότητος¹⁰⁵.

Ἅγιος Νικόλαος. Κτητορικὸς τῶν Παπίρη, δίχως κυβερνήτη¹⁰⁶.

Ἅγιος Παντελεήμων. Κατὰ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο, ναὸς τῆς Κοινότητος¹⁰⁷.

Ἐσταυρωμένος. Στὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο ἀπαντᾶ ὡς «Crecefisso» ἐνῶ στὴ δῆλωση ὡς «Santa Croce». Κτητορικὸς τῶν Κωστάντη, χωρὶς κυβερνήτη. Σύμφωνα μὲ τὴ δῆλωση τοῦ κτήτορα καὶ ἱερουργοῦ ἱερέα Σπύρου Κωστάντη, ὁ ναὸς βρισκόταν στὴ θέση «Canale», εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τὴ μητέρα του καὶ δὲν εἶχε εἰσοδήματα¹⁰⁸.

Παντοκράτορας. Κτητορικὸς τῶν Καλούλη, χωρὶς κυβερνήτη. Κατὰ τὴ δῆλωση τοῦ κτήτορα καὶ ἱερουργοῦ ἱερομονάχου Ἀνθιμου Καλούλη, ὁ ναὸς

101. Ἐγγραφο Γ.22. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), ὁ ναὸς ἦταν κτητορικὸς τῶν Δημουλίτζα καὶ βρισκόταν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Πάργας.

102. Ἐγγραφο Γ.1.21. Βλ. καὶ Ἀραβαντινός, δ.π., σ. 211 σημ. 1.

103. Ἐγγραφο Γ.1.19 καὶ Γ.20. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Στανέλου.

104. Ἐγγραφο Γ.1.12. Βλ. καὶ Ἀραβαντινός, δ.π., σ. 210 σημ. 1.

105. Ἐγγραφο Γ.1.21.

106. Ἐγγραφο Γ.1.17. Βλ. καὶ Ἀραβαντινός, δ.π., σ. 210 σημ. 1.

107. Ἐγγραφο Γ.1.21. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1) ὁ ναὸς, ὁ ὁποῖος ἀνῆκε στὴν Κοινότητα, βρισκόταν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Πάργας.

108. Ἐγγραφο Γ.1.11 καὶ Γ.9. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 209 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Ζουπάνου.

δὲν εἶχε οὔτε κυβερνήτες οὔτε διαχειριστικὸ βιβλίον, καθόσον δὲν εἶχε καθόλου εἰσοδήματα¹⁰⁹.

Ταξιάρχης. Στὸν κατάλογο τοῦ πρωτοπαπᾶ φέρει τὴν ἐπωνυμία «An-geli» καὶ στὴ δήλωση «San Michel». Κτητορικὸς τῶν Ζούλα, δίχως κυβερνήτη. Δηλώθηκε ἀπὸ τὴ Σταμούλα, πρεσβυτέρα τοῦ ποτὲ ἱερέα Ἰωάννη Ζούλα, κτητόρισσα καὶ ἐπίτροπο τῶν παιδιῶν της. Κατ' αὐτήν, ὁ ναὸς εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τὸν Καλοϊωάννη Ζούλα, πρόγονο τῶν παιδιῶν της, δὲν διέθετε ὅμως κανένα σχετικὸ ἔγγραφο¹¹⁰.

Υ. Θεοτόκος. Κτητορικὸς τῶν Βασιλᾶ, τοῦ Δημήτρη Στανέλου καὶ τοῦ Νικολάου Δεσύλλα, μὲ κυβερνήτη τὸν Ἀναστάση Μανιάκη. Στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς 19ης Σεπτεμβρίου 1789 σημειώνεται ὡς ἀδελφότητα μὲ ἐτήσια εἰσοδήματα 77 ρεαλίων¹¹¹.

Υ. Θ. Εὐαγγελίστρια. Κτητορικὸς τῶν Πετζάλη, δίχως κυβερνήτη. Κατὰ τὴ δήλωση τοῦ Θεοδοσίου Πετζάλη, ὡς ἀδελφοῦ τῆς ἀδελφοσύνης, κτίστηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του Ἀνδροῦτζο καὶ τὸν θεῖο του Σπύρο καὶ διέθετε μικρὴ περιουσία ἢ ὅποια ἀνερχόταν σὲ 59 ἐλαιόδενδρα¹¹².

γ. Νησι

Ἁγία Τριάδα. Στὸν πρωτοπαπαδικὸν κατάλογο χαρακτηρίζεται ὡς ναὸς ἐγκαταλελειμμένος καὶ ἐρειπωμένος¹¹³.

Ἅγιος Νικόλαος. Στὸν πρωτοπαπαδικὸν κατάλογο χαρακτηρίζεται ὡς ναὸς ἐγκαταλελειμμένος καὶ ἐρειπωμένος¹¹⁴.

Ἀνάληψη. Στὸν πρωτοπαπαδικὸν κατάλογο χαρακτηρίζεται ὡς ναὸς ἐγκαταλελειμμένος καὶ ἐρειπωμένος¹¹⁵.

109. Ἔγγραφο Γ.1.10 καὶ Γ.8. Βλ. καὶ Ἀραβαντινός, ὁ.π., σ. 209 σημ. 1.

110. Ἔγγραφο Γ.1.13 καὶ Γ.13. Βλ. καὶ Ἀραβαντινός, ὁ.π., σ. 210 σημ. 1, ὁ ὁποῖος τὸν τοποθετεῖ στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Πάργας.

111. Ἔγγραφο Γ.1.9 καὶ Γ.33.5. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (ὁ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Βασιλᾶ.

112. Ἔγγραφο Γ.1.16 καὶ Γ.14. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (ὁ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Πετζάλη.

113. Ἔγγραφο Γ.1.23. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (ὁ.π., σ. 211 σημ. 1), κτητορικὸς τῆς Κοινότητος.

114. Ἔγγραφο Γ.1.23. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (ὁ.π., σ. 211 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Πετζάλη.

115. Ἔγγραφο Γ.1.23. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (ὁ.π., σ. 211 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Δεσύλλα (Μάστρακα).

Υ. Θεοτόκος: Κτητορικός τῶν Βασιλᾶ, κατὰ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατὰλόγο δίχως κυβερνήτη. Σύμφωνα μὲ τὴν κατάσταση ποὺ κατάρτισε ὁ Ἀντώνιος Ἀγοραστός, ὁ ναὸς ἦταν ἀφιερωμένος στὴν Κοίμηση καὶ εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα 168 ρεαλίων¹¹⁶.

δ. Εὐρύτερη περιοχὴ Πάργας

Ἅγία Ἐλένη. Κτητορικός τῆς οἰκογένειας Καλούλη, δίχως κυβερνήτη¹¹⁷.

Ἅγιος Βασίλειος. Κτητορικός τῶν κληρονόμων τοῦ Δημήτρη Κίκηρα, δίχως κυβερνήτη. Κατὰ τὴ δήλωση τοῦ κτήτορα Ἀναστάση Κίκηρα, βρισκόταν στὴ θέση «Marà», κτίστηκε ἀπὸ τοὺς προγόνους του καὶ δὲν διέθετε περιουσία¹¹⁸.

Ἅγιος Γεράσιμος. Κτητορικός τῶν κληρονόμων τοῦ Νικολέτου Μοναστηριώτη, δίχως κυβερνήτη. Κατὰ τὴ δήλωση ὅμως τοῦ κτήτορα Δημήτρη Μοναστηριώτη βρισκόταν στὴ θέση «Palissies», εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιο γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του, χωρὶς νὰ τοῦ ἀφιερῶσει περιουσιακὰ στοιχεῖα¹¹⁹.

Ἅγιος Γεώργιος. Κτητορικός τῶν οἰκογενειῶν Βρανᾶ καὶ Μπάκουλη, δίχως κυβερνήτη. Εἶχε ἐτήσια εἰσοδήματα ὕψους 25 ρεαλίων¹²⁰.

Ἅγιος Ἰωάννης. Σύμφωνα μὲ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατὰλόγο, ὁ ναὸς ἦταν κτητορικός τῶν οἰκογενειῶν Μαυρογιάννη καὶ Δεσύλλα, δίχως κυβερνήτη. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὑπῆρχε κυβερνήτης. Ἦταν ὁ Ἀναστάσης Πετζάλης, ὁ ὁποῖος δήλωσε τὸν ναό, διευκρινίζοντας ὅτι βρισκόταν στὴ θέση «Chittara», ὅτι ἀνῆκε ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω οἰκογένειες καὶ στοὺς Πετζάλη καὶ ὅτι εἶχε ὡς περιουσία 30 ἐλαιόδενδρα¹²¹.

Ἅγιος Νικόλαος. Κτητορικός τῶν Μανιάκη, δίχως κυβερνήτη. Σύμφωνα

116. Ἐγγραφα Γ.1.22 καὶ Γ.33.3. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 211 σημ. 1), ἀφιερωμένος στὴν Κοίμηση, κτητορικός τῶν Βασιλᾶ (Λωβοσιλάτων).

117. Ἐγγραφο Γ.1.36. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Καλούλη.

118. Ἐγγραφα Γ.1.25 καὶ Γ.31. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Παπίρη.

119. Ἐγγραφα Γ.1.34 καὶ Γ.24. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῆς Κοινότητος.

120. Ἐγγραφο Γ.1.35 καὶ Γ.33.8. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Βρανᾶ.

121. Ἐγγραφα Γ.1.33 καὶ Γ.19. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Πετζάλη.

να με τή δήλωση τοῦ κτήτορα Παναγιώτη Μανιάκη, ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν ἀνεπιφύων του, ὁ ναὸς βρισκόταν στὴ θέση «Mollo» καὶ εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, διέθετε δὲ λιγοστὴ ἀκίνητη περιουσία¹²².

Ἅγιος Νικόλαος στὸ βουνό. Κτητορικὸς τοῦ Γιαννάκη Δεσύλλα καὶ τῶν κληρονόμων τοῦ Μάστρακα Δεσύλλα, δίχως κυβερνήτη¹²³.

Ἅγιος Σπυρίδων. Κτητορικὸς τῶν κληρονόμων Θεοδοσίου Δεσύλλα, δίχως κυβερνήτη¹²⁴.

Ἅγιος Χαράλαμπος. Κτητορικὸς τοῦ Κώστα καὶ τοῦ Σπύρου Δεσύλλα, οἱ ὅποιοι στὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο χαρακτηρίζονται ὡς συναδελφοί (confratelli). Δίχως κυβερνήτη. Κατὰ τὴ δήλωση τῶν κτητόρων του, βρισκόταν στὴ θέση «Marà», εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, χωρὶς ἀφιέρωση ἀγαθῶν, γι' αὐτὸ καὶ τὸν συντηροῦσαν με ἕξοδά τους¹²⁵.

Υ. Θ. Βλαχέρνα. Κτητορικὸς τῶν οἰκογενειῶν Δημουλίτζα, Πετζάλη καὶ Βερβιτζιώτη, με κυβερνήτη τὸν Νικολέτο Βασιλᾶ¹²⁶.

Υ. Θ. Εὐαγγελίστρια. Κτητορικὸς τῶν Δεσύλλα, δίχως κυβερνήτη¹²⁷.

Υ. Θ. Κυροπούλα στὸ βουνό. Κτητορικὸς τῶν Πετζάλη, Σύμφωνα με τὴ δήλωση τῶν κτητόρων Θεοδοσίου καὶ Σταύρου Πετζάλη, εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, χωρὶς περιουσιακὰ στοιχεῖα καὶ συντηροῦνταν με δικά τους ἕξοδα¹²⁸.

Υ. Θ. Λαμποβίτισσα. Κτητορικὸς τῶν κληρονόμων τοῦ ἱερέα Γιαννούτζου Προγκάρη, δίχως κυβερνήτη¹²⁹.

122. Ἐγγραφα Γ.1.31 καὶ Γ.26. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Δεσύλλα.

123. Ἐγγραφο Γ.1.27. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Δεσύλλα.

124. Ἐγγραφο Γ.1.30. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Δεσύλλα (Ζεκυράτων).

125. Ἐγγραφα Γ.1.24 καὶ Γ.23. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Δεσύλλα.

126. Ἐγγραφο Γ.1.29. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῆς Κοινότητος.

127. Ἐγγραφο Γ.1.26. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Δεσύλλα (Πρωτόπαππα).

128. Ἐγγραφα Γ.1.28 καὶ Γ.25. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), ἦταν ἀφιερωμένος στὴ Ζωοδόχο Πηγὴ καὶ ἦταν κτητορικὸς τῶν Πετζάλη.

129. Ἐγγραφο Γ.1.32. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (δ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικὸς τῶν Πετζάλη.

Υ. Θ. Ὁδηγήτρια. Κτητορικός τῶν κληρονόμων Βιντζέντζου Βασιλᾶ καὶ ἱερέα Κωνσταντίνου Βασιλᾶ. Κατὰ τὴ δήλωση τοῦ κτήτορα ἱερέα Τιμόθεου Βασιλᾶ, βρισκόταν στὴ θέση «Mauronoro», εἶχε κτιστεῖ ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω ἀναφερθέντες ἀδελφοὺς ἱερέα Κωνσταντῖνο καὶ Βιντζέντζο καὶ δὲν διέθετε οὔτε βιβλίον οὔτε περιουσιακὰ στοιχεῖα¹³⁰.

Ἀπὸ τὴ σύγκριση τῶν δεδομένων τῆς πηγῆς μας μὲ τὸν κατάλογο τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ διαπιστώνονται μικρὲς διαφοροποιήσεις σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ὀνόματα τῶν κτητόρων, οἱ ὁποῖες μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν ἀπὸ τὴ χρονικὴ ἀπόσταση ποὺ χωρίζει τὶς δύο καταγραφὰς καὶ τὶς ἐπιγαμίες. Ἐκεῖνο ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅμως ἰδιαίτερα εἶναι οἱ ἐπιπλέον ναοὶ οἱ ὁποῖοι καταγράφονται στὸν κατάλογο τοῦ 1857. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου, κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ, ὑπῆρχαν ἐπὶ ἐνετοκρατίας καὶ ἕως τὴν παράδοση τῆς Πάργας ἑννέα ναοί, δηλαδὴ οἱ ἀνωτέρω καὶ ἐπιπλέον ὁ Ἅγιος Σπυριδῶν τῆς Κοινότητος. Ἐπίσης, στὸ νησί ὑπῆρχαν οἱ ἀνωτέρω καὶ ἐπιπλέον ὁ Ἅγιος Νικόλαος τῆς Κοινότητος στὸν Μονόλιθο. Στὸ προάστιο ὁ Ἀραβαντινὸς δὲν καταγράφει τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, στὴν εὐρύτερη περιοχὴ ὅμως τῆς Πάργας προσθέτει πέντε ναοὺς: τὸν Ἅγιο Τρύφωνα τῶν Καλούλη, τὴν Ἁγία Κυριακὴ τῶν «Λέλιδων», τὸν Προφήτη Ἡλία τῶν Ζούλα, τὴν Υ. Θ. Φανερωμένη τῶν Δεσύλλα (Πρωτόπαππα), τὴν Υ. Θ. Εἰσοδίων τῶν Βασιλᾶ καὶ Δημουλίτζα¹³¹. Τὸ ἐνδεχόμενον νὰ πρόκειται γιὰ ναοὺς κτισμένους μετὰ τὸν χρόνο τῆς ἀπογραφῆς δὲν μπορεῖ πάντως νὰ ἀποκλειστεῖ.

2. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

2.1. Οἱ ναοὶ καὶ οἱ κατηγορίες τους

Ἐστιάζοντας στὰ ὄρια τῶν περιοχῶν ποὺ καλύπτει ἡ παρούσα μελέτη, τὸ ἀρχαιολογικὸ ὕλικὸ ποὺ δημοσιεύεται ἐδῶ καὶ τοῦ ὁποῖου τὸ περιεχόμενον παρουσιάστηκε στὶς προηγούμενες ἐνότητες, μὲ ἐξαιρέση τὴν Πάργα, προέρχεται ἀπὸ περιοχὰς οἱ ὁποῖες ἐντάχθηκαν στὸ βενετικὸ κράτος μὲ τοὺς τελευταίους βενετοτουρκικοὺς πολέμους. Οἱ πληροφορίες ἐπομένως ποὺ ἀ-

130. Ἐγγραφα Γ.1.37 καὶ Γ.15. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (ὄ.π., σ. 210 σημ. 1), κτητορικός τῶν Βασιλᾶ.

131. Ἀραβαντινός, *Χρονογραφία*, σ. 209-210 σημ. 1.

φοροῦν τὶς περιοχὲς αὐτές, ἔχουν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον, διότι πέραν τῆς καλύτερης γνώσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς τους κατάστασης, μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ διαπιστώσουμε τὸν βαθμὸ προσαρμογῆς τῶν περιοχῶν αὐτῶν στὰ ἰσχύοντα στὶς ἄλλες βενετοκρατούμενες περιοχές.

Στὰ ἔγγραφα τῆς ἀπογραφῆς δὲν περιλαμβάνονται πληροφορίες γιὰ τὸν χρόνο ἴδρυσης τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν. Ἄλλωστε, γιὰ κανένα σχεδὸν ναὸ δὲν προσκομίστηκαν ἢ καταγράφηκαν στοιχεῖα τὰ ὁποῖα νὰ ἀφοροῦν εἴτε τὴν ἴδρυση εἴτε τὴν προέλευση τῶν κτητορικῶν δικαιωμάτων τῶν κατόχων του. Στὴν Πάργα μάλιστα ἐπισημάνθηκε ἀπὸ ὀρισμένους κτήτορες, κατὰ τὴ δήλωση τῶν ναῶν, ὅτι ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα δὲν ὑπῆρχαν. Μένοντας στὴν Πάργα, ἡ συνήθης ἀόριστη ἀναφορά τῶν δηλούντων ὅτι οἱ ναοὶ κτίστηκαν ἀπὸ τοὺς προγόνους τους δὲν βοηθᾷ στὸν χρονολογικὸ προσδιορισμὸ τῆς ἴδρυσῆς τους, μὲ ἐξαιρέση τοὺς ναοὺς τοῦ Ἁγίου Ἰσαύρου καὶ τοῦ Προφήτη Ἡλία στὸ κάστρο, γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ κτήτορες προσκόμισαν ἀντίγραφα ἢ ἀποσπάσματα διαθηκῶν πρὸς ἀπόδειξη τῶν κτητορικῶν τους δικαιωμάτων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ πρῶτος χρονολογεῖται μὲ βεβαιότητα πρὸ τοῦ 1697 καὶ ὁ δεύτερος πρὸ τοῦ 1701. Ἐπίσης, στὸν ἴδιο τόπο, κάποιον ναοὶ φαίνεται πῶς κτίστηκαν σὲ χρόνο ποὺ δὲν ἀπείχε πολὺ ἀπὸ τὴ δήλωση, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γερασίμου στὴ θέση Παλισιές, ὁ ὁποῖος κτίστηκε ἀπὸ τὸν δηλοῦντα, ὁ ναὸς τοῦ Ἐσταυρωμένου στὸ μπόργο, ὁ ὁποῖος κτίστηκε ἀπὸ τὴ μητέρα τοῦ δηλοῦντος, ὁ ναὸς τῆς Εὐαγγελίστριας στὸ μπόργο, ὁ ὁποῖος κτίστηκε ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ τὸν θεῖο τοῦ δηλοῦντος.

Γιὰ τὶς ἄλλες περιοχὲς ἐπίσης δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα τὰ ὁποῖα νὰ ἐπιτρέπουν τὸν προσδιορισμὸ τοῦ χρόνου ἴδρυσης τῶν ναῶν, δὲν λείπουν ὅμως ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν σὲ κάποιους νὰ ὀρίσουν τὸν terminus ante quem. Τοῦτο συμβαίνει κυρίως στοὺς ναοὺς τοῦ Δημοσίου, γιὰ τοὺς ὁποίους παρέχονται περισσότερες πληροφορίες. Θὰ πρέπει πάντως νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι, μὲ ἐξαιρέση τὴν Πάργα, στὶς ἄλλες περιοχὲς ἡ ἔναρξη τῆς βενετοκρατίας ἀποτελέσσει τὸ χρονολογικὸ ὄριο γιὰ τὴν ἀνέγερση πολλῶν ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς ἀπογραφῆς, ἀποτέλεσμα εἴτε τῆς αὐξημένης ἀνάγκης δημιουργίας χώρων λατρείας σὲ περιοχὲς οἱ ὁποῖες διαμορφώθηκαν οἰκιστικὰ κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, ὅπως ἡ Ἀμαξικὴ τῆς Λευκάδας¹³²

132. Βλ. Σπυρίδων Βλαντῆς, *Ἡ Λευκὰς ὑπὸ τοὺς Φράγκους, τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἐνετοὺς (1204-1797)*, φωτοανατύπωση, Ἀθήνα 2008, σ. 126 ἐξῆς.

καὶ ἡ πόλη τῆς Πρέβεζας¹³³, εἴτε τῆς διάθεσης τῶν βενετικῶν ἀρχῶν νὰ ἱκανοποιήσουν σχετικὰ αἰτήματα τῶν ὀρθόδοξων κατοίκων, στὸ πνεῦμα πάντα τῆς βενετικῆς εὐσέβειας καὶ τῆς ἰδιαίτερης φροντίδας γιὰ τὴν πρέπουσα πρὸς τὸν Θεὸ λατρεία.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ μορφή καὶ τὴν κτιριακὴ κατάσταση τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν, πληροφορίες ὑπάρχουν μόνον γιὰ τοὺς ναοὺς τῆς Πάργας προερχόμενες ἀπὸ τὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο, ἀμφίβολης μᾶλλον πιστότητας, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ αὐτόν, οἱ περισσότεροί ναοὶ ἦταν εἴτε ἐρειπωμένοι εἴτε ἐγκαταλελειμμένοι, περιγραφῆς οἱ ὁποῖες δὲν ἐπιβεβαιώνονται, ἀφοῦ οἱ κτήτορες τοὺς ἐμφανίζουν στὶς βενετικὲς ἀρχὲς καὶ δηλώνουν τοὺς ναοὺς τοὺς, στοιχεῖο τὸ ὁποῖο μᾶς ὀδηγεῖ στὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ δῆλωση τοῦ πρωτοπαπᾶ σχετιζόταν μᾶλλον μὲ τὴν ἱερουργία τοὺς.

Οἱ ναοὶ στὶς πηγές μας διακρίνονται σὲ ἰδιωτικὸ κτητορικὸ δικαιώματος (*jus patronato privato*), κτισμένους σὲ οἰκόπεδα ἰδιωτῶν ἢ οἰκόπεδα τοῦ Δημοσίου, σὲ ναοὺς δημόσιου κτητορικὸ δικαιώματος (*jus patronato pubblico*), σὲ ναοὺς ἀδελφοτήτων (*confraternità*) καὶ σὲ ναοὺς ποὺ ἀνήκαν στὶς κοινότητες. Τὰ μοναστήρια ἀνήκαν σὲ μία ἀπὸ τὶς δύο πρῶτες κατηγορίες ὡς πρὸς τὸ ἰδιοκτησιακὸ τοὺς καθεστῶς. Γιὰ τὶς κατηγορίες αὐτὲς καὶ γιὰ τὰ εἰδικότερα ζητήματα ποὺ τίθενται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῶν πηγῶν γίνεται σύντομος λόγος στὴ συνέχεια.

* * *

Οἱ περισσότεροι καταγραμμένοι ναοὶ ἦταν κτητορικοὶ προσώπων ἢ οικογενειῶν. Σύμφωνα μὲ τὶς δημοσιευόμενες πηγές, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ναοὺς αὐτοὺς στὶς ὄψιμες βενετικὲς κτήσεις κτίστηκαν πάνω σὲ οἰκόπεδα τοῦ Δημοσίου.

Στὴ Βόνιτσα, πέραν τῶν ναῶν τοῦ Δημοσίου, ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι ναοί, μὲ ἐξαιρέση ἴσως τὸν Παντοκράτορα, κτίστηκαν πάνω σὲ οἰκόπεδα παραχωρημένα ἀπὸ τὶς βενετικὲς ἀρχὲς εἴτε μὲ περιβολὴ (*investitura*) εἴτε χωρὶς (*fabricata sopra fondo pubblico senza investitura*), ὅπως οἱ ναοὶ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Οἱ ναοὶ αὐτοὶ ἀνήκαν σὲ ἰδιώτες, ἦταν δηλαδή *jus patro-*

---

133. Ἡ Πρέβεζα ἀνοικοδομήθηκε στὴ σημερινή της θέση μετὰ τὸ 1717, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴ της καταστροφὴ στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα. Βλ. Σταῦρος Μαμαλοῦκος, «Ἡ πολεοδομικὴ ἐξέλιξη καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Πρέβεζας», *Νικόπολις - Πρέβεζα*, Πρέβεζα 1994, σ.χ.ᾶ.

nato privato. Ἡ διαφορὰ τῶν δευτέρων ἀπὸ τοὺς πρώτους δὲν διευκρινίζεται, πιθανότατα ὅμως συνίστατο στὴν μὴ ὑποχρέωση ἐτήσιας προσφοράς τοῦ συμβολικοῦ τιμήματος σὲ ἀναγνώριση τῆς κυριότητος τοῦ Δημοσίου ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου (jus).

Ἐπίσης στὴν Πρέβεζα, οἱ περισσότεροι ναοὶ ἐμφανίζονται κτισμένοι πάνω σὲ οἰκόπεδα τοῦ Δημοσίου. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ πρῶτος κατάλογος διακρίνει τοὺς ναοὺς ποὺ κτίστηκαν δίχως διάταγμα (*erette senza decreto*) (ἀρ. 8-16) τόσο ἀπὸ τοὺς πρώτους (ἀρ. 1-7) ὅσο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπόμενους (ἀρ. 17-20) οἱ ὁποῖοι εἶτε κτίστηκαν μὲ διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτή (*in virtù di venerato decreto*) εἶτε, κατὰ τὸ λεκτικὸ τοῦ συντάκτη τοῦ καταλόγου, παραχωρήθηκαν (*concesse*) στοὺς τότε κατόχους τους. Ἀπὸ τοὺς δίχως διάταγμα ναοὺς, γνωρίζουμε ὅτι τέσσερις κτίστηκαν πάνω σὲ ιδιόκτητα οἰκόπεδα ἢ οἰκόπεδα χαρισμένα ἀπὸ ἰδιῶτες στοὺς κτήτορες, ἐνῶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους τῆς κατηγορίας δὲν ὑπάρχει ρητὴ ἀναφορὰ στὸ ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς τοῦ χώρου στὸν ὁποῖο κτίστηκαν. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ θεωρῶ ὅτι ἀποτελεῖ τὴ μόνη διαφορὰ τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἡ πιθανότητα οἱ δευτέροι νὰ ἦταν ναοὶ τοῦ Δημοσίου, οἱ ὁποῖοι παραχωρήθηκαν στοὺς τότε κατόχους τους μὲ τὴ συνήθη διαδικασία τῆς περιβολῆς (*investitura*) θὰ πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ. Ἡ ρητὴ δήλωση τοῦ ὑπαλλήλου τοῦ δημόσιου Ταμείου Λευκάδας ὅτι στὴν Πρέβεζα δὲν ὑπῆρχαν ναοὶ τοῦ Δημοσίου εἶναι νομίζω ἀρκετὴ. Ἄλλωστε οἱ ναοὶ ὀρίζονται ὡς «*jus patronato privato*» ἀκόμη καὶ στὶς περιπτώσεις ἐκεῖνες πού, σύμφωνα μὲ τὸν συντάκτη τῶν καταλόγων, οἱ ναοὶ παραχωρήθηκαν (*concessi*) μὲ διάταγμα τῆς βενετικῆς ἀρχῆς στοὺς κτήτορες τους, ὅπως ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ἐκεῖνος τῆς Κοιμήσεως, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὸ λεκτικὸ τοῦ καταλόγου παραχωρήθηκε στὸν κτήτορα μὲ διάταγμα, «*concessa ... a ... per se, eredi, e successori suoi con decreto*» ἢ κατ' ἄλλη ἔκφραση ἦταν «*jus patronato privato con publica investitura*». Τὰ διατάγματα ποὺ μνημονεύονται ἀπὸ τὸν συντάκτη τοῦ καταλόγου ἀφοροῦν κατὰ τὴ γνώμη μου, στὴν παραχώρηση τῶν οἰκοπέδων καὶ στὴν ἄδεια ἀνέγερσης τοῦ ναοῦ, παρὰ στὴν παραχώρηση τῶν ναῶν στοὺς ἀναφερόμενους κτήτορες. Ὅσο γιὰ τὴ δευτέρη ἔκφραση στὸ παραπάνω παράδειγμα, αὐτὴ ἀποκτᾶ νόημα μόνον ἂν γίνῃ διάκριση τοῦ κτίσματος ἀπὸ τὸν ἄλλο στὸν ὁποῖο ὑπῆρχε τὸ κτίσμα¹³⁴. Τὸ πρῶτο, ὁ

134. Γιὰ τὸ ζήτημα βλ. καὶ Σπ. Καρύδης, «Ναοὶ δημοσίου δικαιώματος στὸν κερκυραϊκὸν ἄλλο. Τὰ δεδομένα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1635», στὸ Γεράσιμος Παγ-

ναός, ἀνῆκε στοὺς ἰδρυτές του καὶ στοὺς ἀπογόνους τους, δηλαδή στοὺς κτήτορες του, τὸ δεύτερο, τὸ οἰκόπεδο, ἀνῆκε στὸ Δημόσιο καὶ εἶχε παραχωρηθεῖ γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ ναοῦ μὲ πράξη δημόσιας περιβολῆς.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ ἀρκετοὺς ναοὺς τῆς Λευκάδας. Οἱ πηγές μας ἐδῶ, λόγω τοῦ τρόπου τῆς σύνταξής τους, δὲν περιέχουν τέτοιες πληροφορίες, τοῦτο ὅμως εἶναι γνωστὸ καὶ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὰ ἤδη δημοσιευμένα ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν ναοὺς τῆς Ἀμαξικῆς¹³⁵.

Ἡ ἰδιαιτερότητα τῶν ναῶν αὐτῶν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βενετικῆς κατάκτησης τῶν παραπάνω περιοχῶν καὶ τῆς ὑπαγωγῆς στὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου ἐκτεταμένων ἐκτάσεων. Γνωρίζουμε ὅτι μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Λευκάδας, τὸ 1684, ἀναγνωρίστηκαν καὶ καταγράφτηκαν τὰ δικαιώματα ἰδιοκτησίας σὲ ἐκείνους ποὺ νόμιμα τὰ κατεῖχαν καὶ πέρασαν στὴν κυριότητα τοῦ Δημοσίου οἱ περιουσίες ποὺ ἀνῆκαν στοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖες συνίσταντο σὲ ἀγροτικά καὶ ἀστικά ἀκίνητα, οἰκόπεδα, κήπους, μύλους κ.ἄ. Ἀπὸ αὐτά, ἄλλα ἐκχωρήθηκαν ἀπὸ τὶς δημόσιες ἀρχές σὲ οἰκογένειες καὶ ἄλλα παραχωρήθηκαν πρὸς καλλιέργεια ἔναντι ἐτησίου τιμήματος (livello), ἐνῶ ἀπέμειναν ἐπίσης ἀδιάθετα ἀρκετά, κυρίως μικρὰ τεμάχια διάσπαρτα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νησιοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα κανεῖς στὴν ἀρχὴ δὲν ἔδειξε ἐνδιαφέρον¹³⁶. Τὰ ἐδάφη ἐπίσης τῆς Πρέβεζας καὶ τῆς Βόνιτσας, μετὰ τὴν κατάκτηση, περιῆλθαν στὸ βενετικὸ Δημόσιο, τὸ ὁποῖο τὰ παραχωροῦσε σὲ καλλιεργητὲς μὲ πράξεις περιβολῆς (investiture), εἰσπράττοντας livelli καὶ δεκάτες¹³⁷. Οἱ παραχωρήσεις τῶν οἰκοπέδων γιὰ τὸ κτίσιμο

κράτης – Παναγιώτα Τζιβάρια (ἐπιμ.), *Σελίδες Ἱστορίας καὶ Πολιτισμοῦ. Τόμος ἀφιερωμένος στὸν Δημήτρη Ε.-Γ. Καρύδη*, Κέρκυρα 2018, σ. 108.

135. Πρόκειται γιὰ τοὺς ναοὺς τῶν ἀγίων Ἀντωνίου, Δημητρίου, Νικολάου, Σπυρίδωνος, Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου, καὶ τὸν ναὸ τοῦ Παντοκράτορος. Βλ. *Μαχαираς, Ναοί*, σ. 82 ἐξῆς.

136. Francesco Grimani, *Relazioni storico-politiche delle isole del mare Jonio suddite della serenissima repubblica di Venezia scritte allo eccellentissimo Senato da sua eccellenza Francesco Grimani provveditore generale da mar l'anno MDCCCLX*, Venezia, MDCCCLVI [1856], σ. 55. Εἰδικὰ γιὰ τὴ Λευκάδα, βλ. καὶ Ἄγγελος Χόρτης, *Συμβολὴ στὴν οικονομικὴ ἱστορία τῆς Λευκάδας (1684-1774): Γαιοκτησία, Γεωργία, Κτηνοτροφία, Βιοτεχνία, Ἀλιεία, Φορολογικὸ σύστημα, Ἐμπόριο καὶ Ναυτιλία*, ἀνέκδ. διδ. διατριβή, Ἀθήνα 1992, σ. 14 ἐξῆς [διαθέσιμη στὴ διεύθυνση: <http://dx.doi.org/10.12681/eadd/2438>].

137. Grimani, *Relazioni*, σ. 48 «Di pubblica ragione sono ambidue li territorj di Prevesa e Vonizza, e molte terre ancora nel continente di santa Maura. Dall'investitura di esse derivano a quella fiscal Camera gli annuali livelli e le decime...».

τῶν ναῶν γίνονταν ἔπειτα ἀπὸ σχετικὴ αἴτηση τῶν ἐνδιαφερομένων, μὲ διατάγματα τῶν βενετικῶν ἀρχῶν, συνήθως τοῦ γενικοῦ προβλεπτή θαλάσσης, στὰ ὁποῖα καταγράφονταν καὶ οἱ ὑποχρεώσεις τῶν ἀποδεκτῶν ἔναντι τοῦ Δημοσίου, οἱ ὁποῖες συνίσταντο στὴ συμβολικὴ προσφορὰ κερικοῦ στίς τοπικὲς βενετικὲς ἀρχὲς τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ ναοῦ, ὡς ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου¹³⁸. Οἱ ναοὶ αὐτοὶ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ναοὺς τοῦ Δημοσίου καὶ δὲν περιλαμβάνονται ἀπὸ τοὺς συντάκτες τῶν καταλόγων στὴν κατηγορία αὐτή. Ἀντίθετα λογίζονται ὡς *jus patronato privato*, δηλαδὴ κτητορικὸὶ προσώπων, οἰκογενειῶν ἢ ἀδελφοτήτων.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὸ εἶδος καὶ τὴν ἔκταση τῶν δικαιωμάτων τῶν κτητόρων, ἐπισημαίνονται τὰ ἀκόλουθα. Στὴν Πάργα τὰ κτητορικὰ δικαιώματα ὀρίζονται μὲ τὴν ἔκφραση «*jus patronato*» καὶ οἱ κάτοχοί τους λογίζονται ὡς «*juspatronatari*». Τὰ δικαιώματα αὐτὰ ἦταν δικαιώματα ἰδιοκτησίας. Τοῦτο διευκρινίζεται ἀπὸ τοὺς δηλοῦντες ἢ ἀπὸ τὸν συντάκτη τῶν δηλώσεων μὲ τὴ συχνὴ προσθήκη τῶν ὄρων «*proprietaryo*» καὶ «*proprietà*» δίπλα στὸν ὄρο «*jus patronato*». Ἀξιοσημείωτη μάλιστα εἶναι ἡ ἰδιαίτερη ἔμφαση ποὺ δίνεται σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις στὴ δήλωση τῆς κυριότητος ἐπὶ τοῦ ναοῦ μὲ τὸν συνδυασμὸ τῶν ὄρων στὴν ἔκφραση «*jus patronato e proprietaryo*». Τὰ δικαιώματα αὐτὰ μεταβιβάζονταν στοὺς ἀπογόνους ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τοῦ κατόχου τους. Τὴν πραγματικότητά αὐτὴ περιγράφει καὶ ὁ Π. Σαλαπάντας τὸ 1861, ὀγδόντα χρόνια μετὰ τὴν ἀπογραφή, στὸ ἔργο του γιὰ τὴν Πάργα, ἀναφερόμενος στὴ βενετικὴ περίοδο τῆς πόλης. Γράφει χαρακτηριστικὰ ὅτι οἱ ναοὶ εἶχαν ἀνεγερθεῖ «*δαπάνη τῶν πλουσίων*» καὶ ὅτι ἀνῆκαν «*κληρονομικῶς ὡς ἰδιοκτησίαι εἰς τοὺς κτίσαντας αὐτάς, καὶ διαδοχικῶς μετέβαινον εἰς τοὺς κληρονόμους καὶ ὡς προῖξ ἐδίδοντο εἰς τὰς θυγατέρας*». Προσθέτει δὲ ὅτι ὅσες «*ἐκ τῶν ἰδιοκτητῶν ... οἰκογενειῶν [ἤθελον] ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ πωλήσωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀνεγειγερμένην καὶ προικισθεῖσαν ἐκκλησίαν, χωρὶς νὰ ταῖς γείνη ἢ παραμικρὰ παρατήρησις εἴτε ὑπὸ τῆς πολιτικῆς εἴτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς, εἴτε ὑπὸ τῆς Κοινότητος*»¹³⁹.

Ἡ ἀνάλογη κατανόηση τῶν κτητορικῶν δικαιωμάτων ὡς δικαιωμάτων

138. Ἀντίστοιχες προσφορὲς καταγράφονται ἐπίσης σὲ νοταρικὲς συμβάσεις μεταξὺ τῶν ἱερουργῶν τῶν ναῶν καὶ τῶν κτητόρων, στίς ὁποῖες συχνὰ ὀριζόταν ἡ ὑποχρέωση τοῦ ἱερουργοῦ νὰ προσφέρει κερὶ ἢ σπερνὰ στοὺς κτήτορες σὲ ἀναγνώριση τοῦ «*γιοῦς*»· βλ. σχετικὰ Καρύδης, *Ἀδελφότητες*, σ. 301-303.

139. Σαλαπάντας, *Πάργα*, σ. 106.

κυριότητας ἐπὶ τῶν ναῶν καὶ τῆς ἐνδεχόμενης περιουσίας τους δὲν περιορίζονταν γεωγραφικὰ στὴν Πάργα, ἀλλὰ θεωρῶ ὅτι ἴσχυε καὶ στὶς ἄλλες μελετώμενες ἐδῶ περιοχές, δηλαδὴ στὴ Λευκάδα, στὴ Βόνιτσα καὶ στὴν Πρέβεζα. Μπορεῖ οἱ πηγές ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ νὰ μὴν ἐπιτρέπουν ἀντίστοιχη πρὸς τὴν Πάργα προσέγγιση, εἰδικὰ ὅμως γιὰ τὴν Πρέβεζα, ἢ χρῆση ἀρκετῶν ναῶν, ὅπως αὐτὴ καταγράφεται ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Ἄρτης Σεραφεῖμ Ξενόπουλο-Βυζάντιο, λίγες δεκαετίες ἀργότερα, βεβαιώνει ὅτι καὶ οἱ Πρεβεζάνοι κτήτορες ἀντιλαμβάνονταν τὰ κτητορικά τους δικαιώματα ὡς δικαιώματα κυριότητας καὶ δὲν δίσταζαν μάλιστα νὰ ἀποκτήσουν οἰκονομικὰ ὀφέλη προβαίνοντας σὲ πωλήσεις τῶν ναῶν τους. Ὁ Βυζάντιος, καταγράφοντας τὸν 1884 τοὺς ναοὺς τῆς Πρέβεζας, σημειώνει χαρακτηριστικὰ πέντε ναοὺς οἱ ὁποῖοι παραχωρήθηκαν ἀπὸ τοὺς κητόρες τους «ἐπὶ χρηματικῇ ἀποζημιώσει» εἴτε σὲ ναοὺς εἴτε σὲ ἐνορίτες¹⁴⁰.

Δὲν μπορῶ νὰ βεβαιώσω ἂν ἡ κατανόηση αὐτῆ τῶν κτητορικῶν δικαιωμάτων ἴσχυε στὴν Πρέβεζα καὶ κατὰ τὴν πρὸ τῆς βενετικῆς κατάκτησης περίοδο ἢ ἂν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνάντησης μὲ τὰ ἰσχύοντα στὸν χῶρο τοῦ Ἰονίου, ἀφοῦ δὲν διαθέτω καμιὰ σχετικὴ πηγή. Ἐκεῖνο ποὺ μπορῶ νὰ παρατηρήσω εἶναι ἡ παρουσίαση τῶν δεδομένων τῶν ναῶν τῆς τουρκοκρατούμενης τότε Πρέβεζας ἀπὸ τὸν Βυζάντιο δίχως σχόλια, ποὺ σημαίνει ἂν μὴ τί ἄλλο ὅτι ὁ λόγιος ἱεράρχης καὶ μητροπολίτης τῆς μόλις ἀπελευθερωμένης Ἄρτας, δὲν ἔβλεπε στὶς πράξεις τῶν κητόρων κάτι τὸ μεμπτό, ἢ ἀκόμη καλύτερα ἀναγνώριζε στὶς πράξεις τῶν κητόρων συνήθειες πρακτικῆς ποὺ πιθανὸν ἴσχυαν καὶ στὴν περιφέρεια τῆς Ἄρτας. Ἡ προσέγγιση ἐπομένως τοῦ Βυζαντίου μᾶς ἐπιτρέπει νὰ γνωρίσουμε τὸν τρόπο κατανόησης τῶν κτητορικῶν δικαιωμάτων κατὰ τὴν ἴδια περίοδο καὶ στὸν τουρκοκρατούμενο χῶρο. Ἡ εἰκόνα ποὺ ἀποκομίζουμε, παρότι

140. Συγκεκριμένα, ὁ ναὸς τῆς Φανερωμένης παραχωρήθηκε ἀπὸ τὴν κτητορικὴ οἰκογένεια Λεκατσᾶ «ἐπὶ χρηματικῇ ἀποζημιώσει» στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου Παλαιοῦ (Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 395). Ὁ Ἅγιος Βασίλειος τῆς οἰκογένειας Δεβάρη ἕως τὸ 1866, παραχωρήθηκε στοὺς ἐνορίτες μὲ χρηματικὴ ἀποζημίωση (δ.π., σ. 253). Ἡ Ἁγία Παρασκευή, παραχωρήθηκε ἀπὸ τοὺς Γαβανόζη στοὺς ἐνορίτες «ἐπὶ χρηματικῇ δόσει» (δ.π., σ. 255). Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος, κτῆμα τῶν οἰκογενειῶν Φούσκαρη καὶ Πρωτοπαπᾶ, δόθηκε στοὺς ἐνορίτες «ἐπὶ χρηματικῇ δόσει» τὸ 1839 (δ.π., σ. 255). Ὁ ναὸς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου στὸ Βαθύ, παραχωρήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τῆς οἰκογένειας Ξηρακιώτη μὲ χρηματικὴ ἀμοιβή στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στὴν Πρέβεζα (δ.π., σ. 395).

ἔμμεση, δὲν εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἤδη ἔχει περιγραφεῖ γιὰ τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου, ποὺ σημαίνει ὅτι θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ἢ ρομαντικὴ θεώρηση τῶν κτητορικῶν δικαιωμάτων ὡς ἠθικοῦ χαρακτηριστήρα δικαιωμάτων, ὅπως συνηθίζεται νὰ ὀρίζονται σήμερα, ἢ ὁποῖα δὲν στηρίζεται στὶς πηγές τῆς περιόδου τῶν ξένων κυριαρχιῶν οὔτε γιὰ τὶς λατινοκρατούμενες οὔτε γιὰ τὶς τουρκοκρατούμενες ἑλληνικὲς περιοχές.

***

Τὰ καθιδρύματα ποὺ ἀνῆκαν στὸ Δημόσιο, στὶς μελετώμενες περιοχές δὲν ἦταν πολλὰ. Στὴν Πάργα ἢ βεβαίωση τοῦ πρωτοπαπᾶ Διονυσίου Δημουλίτσα καὶ τῶν τριῶν συνδίκων τῆς Κοινότητος ὅτι στὸ κάστρο, στὸ μπόργο καὶ «ολο το περιγίρο τῆς Παργας δὲν υβρίσκετε καμίας λογης μοναστίρι ι εκλίσια ρομεικι γιους πατρουνατο εις δικεο τοῦ πουπλικο»¹⁴¹, δὲν ἀφήνει κανένα περιθώριο ἀμφισβήτησης. Ἐπίσης στὴν Πρέβεζα ἢ ἀπουσία ναῶν ἢ μονῶν τοῦ Δημοσίου βεβαιώνεται ἀπὸ τὸν ὑπάλληλο τοῦ δημοσίου Ταμεῖου Λευκάδας, ὁ ὁποῖος συνέταξε τὸν κατάλογο τοῦ 1788¹⁴². Ἀντίθετα, καταγράφονται δύο μοναστήρια στὴ Λευκάδα, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στὴ Γράβα καὶ τοῦ Προφήτη Ἡλία, καὶ πέντε καθιδρύματα (δύο ναοὶ καὶ τρία μοναστήρια) στὴ Βόνιτσα, τὰ ὁποῖα ἐνδεχομένως θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι περισσότερα. Ἐπισημαίνεται ὅτι γιὰ ἕναν ἐκ τῶν ναῶν, τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο, οἱ πληροφορίες δὲν συμφωνοῦν, ἀφοῦ ἐμφανίζεται ὡς ναὸς τοῦ Δημοσίου στὸν κατάλογο τοῦ 1788 καὶ ὡς ἰδιωτικοῦ δικαιώματος στοὺς ἄλλους καταλόγους. Ἐπίσης ἀντιφατικὰ, ἐκ πρώτης ὄψεως, εἶναι τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόλαο, ὁ ὁποῖος σημειώνεται ὡς κτητορικὸς ναὸς ἰδιωτῶν (*jus patronato privato*), χτισμένος σὲ οἰκόπεδο τοῦ Δημοσίου, ὁ ὁποῖος παραχωρήθηκε ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπτὴ τὸ 1771 σὲ δύο ἱερεῖς, τέκνα τῶν ἰδρυτῶν. Ἡ πράξη τῆς παραχώρησης παραπέμπει σὲ διαδικασία ποὺ προσιδιάζει σὲ καθιδρύματα τοῦ Δημοσίου, τὸ πιθανότερο ὅμως εἶναι νὰ πρόκειται γιὰ ἀνανέωση τῆς παραχώρησης τοῦ οἰκοπέδου στὰ τέκνα τῶν δύο ἰδρυτῶν.

Οἱ πληροφορίες μας γιὰ τὴν προηγούμενη κατάσταση τῶν καθιδρυμάτων αὐτῶν καὶ γιὰ τὸν τρόπο καὶ τὸν λόγο συμπεριληψῆς τους στὴν περιουσία τοῦ Δημοσίου εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ δεχτοῦμε ὅτι αὐτὰ περιῆλθαν στὸ βενετικὸ Δημόσιο μετὰ τὴν κατάκτηση τῶν περιοχῶν.

141. Ἐγγραφο Γ.7.

142. Ἐγγραφο Β.1.

Ἡ πιθανότητα νὰ ἀποτελεῖ τὸ βενετικὸ Δημόσιο τὴ διάδοχη κατάσταση, λογικὰ ἀποκλείεται, διαφορετικὰ θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι χριστιανικοὶ ναοὶ καὶ μοναστήρια ἀνῆκαν κατὰ κυριότητα στὸ ὀθωμανικὸ Δημόσιο. Ὑποθέτω ὅτι καὶ ἐδῶ ἴσχυαν οἱ ἴδιοι λόγοι οἱ ὁποῖοι ὀδήγησαν ἀντίστοιχα καθιδρύματα τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου στὸ Δημόσιο, δηλαδή ἡ ἐξάλειψη τῶν κτητορικῶν οἰκογενειῶν ἢ ἢ μὴ ὀμαλὴ κληρονομικὴ διαδοχὴ ἀπὸ ἡγούμενο σὲ ἡγούμενο στὰ μοναστήρια¹⁴³. Εἰδικὰ γιὰ τὰ μοναστήρια, ὁ δημόσιος χαρακτήρας ὀρισμένων ἀποτελεῖ δείκτη γιὰ παλαιότερες μοναστικὲς ἐγκαταστάσεις οἱ ὁποῖες περιῆλθαν στὸ Δημόσιο ἔπειτα ἀπὸ τὴν προσωρινὴ διάλυση τῶν ἀδελφοτήτων τους. Ἐξάιρεση ἀποτελεῖ τὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς στὴ Βόνιτσα, τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε τὸ 1749 μὲ τὴν ἐγκριση τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Cavalli, ὁ ὁποῖος στὸ διάταγμά του καθόρισε καὶ τὸν τρόπο λειτουργίας του. Ἡ ἀνάμιξη τῆς βενετικῆς πολιτικῆς ἀρχῆς στὴ σύστασή του ὀφείλεται προφανῶς στὸν δημόσιο χαρακτήρα τοῦ ναοῦ, πρὶν ἀπὸ τὴ μετατροπὴ του σὲ μοναστήρι. Τὰ δημόσια καθιδρύματα παραχωροῦνταν ἀπὸ τοὺς γενικοὺς προβλεπτῆς σὲ κληρικούς, ἱερεῖς ἢ ἱερομονάχους, μὲ ἀποφάσεις οἱ ὁποῖες ἀκολουθοῦσαν τὸν φεουδαλικὸ τύπο τῆς περιβολῆς (investitura) στὴν πράξη ὁμῶς σήμαιναν τὴ ἰσόβια παραχώρηση τῆς ἱερουργίας, τῆς φροντίδας καὶ τῆς κάρπωσης τῶν εἰσοδημάτων ἐνὸς ναοῦ ἢ μονῆς¹⁴⁴.

Ὡς ξεχωριστὴ κατηγορία θὰ πρέπει νὰ λογιστεῖ ἐκείνη τῶν ναῶν ποὺ ἀνῆκαν στίς ἀσικὲς κοινότητες, παρότι κατὰ μία ἔννοια θὰ μπορούσαν νὰ ἐνταχθοῦν στὸν τότε εὐρύτερο δημόσιο τομέα. Γιὰ τὶς περιοχὲς ποὺ μελετᾶμε στοιχεῖα ὑπάρχουν μόνον γιὰ τὴν Πάργα, στὴν ὁποία ἀπαντοῦν τρεῖς ναοὶ οἱ ὁποῖοι ἀνῆκαν στὴν Κοινότητα τῆς πόλης. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο, τὸν Ἅγιο Ἰωάννη καὶ τὸν Ἅγιο Παντελεήμονα στὸ μπόργο. Στοὺς ναοὺς αὐτοὺς ὁ Ἀραβαντινὸς προσθέτει ἀκόμη ἕξι¹⁴⁵, δὲν εἶναι

143. Γιὰ τὸ θέμα βλ. Καρύδης, «Ναοὶ δημοσίου δικαίωματος», σ. 106.

144. Βλ. καὶ Καρύδης, ὅ.π., σ. 109.

145. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ (Χρονογραφία, σ. 209-211 σημ. 1) στοὺς ναοὺς τῆς Κοινότητος συμπεριλαμβάνονταν ἐπίσης: στὸ κάστρο ὁ Ἅγιος Σπυρίδων· στὸ νησί ἢ Ἅγια Τριάδα καὶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος στὸν Μονόλιθο· στὴν εὐρύτερη περιφέρεια, ὁ Ἅγιος Γεράσιμος, ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος καὶ ἡ Βλαχέρνα. Ἀντίθετα ὁ Σαλαπάντας περιορίζει τὸν ἀριθμὸ τους στοὺς ἀκόλουθους πέντε: Ἅγιο Γεράσιμο, Ἅγια Τριάδα, Ἅγιος Παντελεήμονα, Βλαχέρνα καὶ Ἅγιο Σπυρίδωνα (Σαλαπάντας, Πάργα, σ. 106).

γνωστό όμως αν κατά την περίοδο διενέργειας της απογραφής πράγματι ανήκαν στην Κοινότητα.

***

Στις πηγές μας καταγράφεται επίσης η παρουσία συναδελφικών ναών και οργανωμένων αδελφοτήτων σε όλες τις περιοχές που καλύπτει η μελέτη.

Στην Πάργα, στους συναδελφικούς ναούς, με λειτουργία σύμφωνη με τα όριζόμενα στον κανονισμό του γενικού προβλεπτή Agostino Sagredo του 1754, μπορεί να ένταχθει μόνον ένας, οί Άγιοι Απόστολοι στο κάστρο. Παρότι στον πρωτοπαπαδικό κατάλογο ο ναός χαρακτηρίζεται ως κτητορικός τεσσάρων οικογενειών, στη δήλωση των κυβερνητών του χαρακτηρίζεται ως παλαιά αδελφότητα (*ab'antiquo... confraternita*). Είναι η μόνη δηλωμένη περίπτωση συναδελφικού ναού στην Πάργα. Οί κυβερνήτες μάλιστα περιγράφουν και τη λειτουργία της αδελφότητας δηλώνοντας ότι εξέλεγε ανά διετία δύο κυβερνήτες (*procuratori*) για τη διαχείριση των εισοδημάτων του ναού και την κυβέρνησή του. Άσαφές είναι αν και η Όδηγήτρια στο κάστρο ήταν συναδελφική. Στη δήλωσή τους οί κυβερνήτες επισημαίνουν ότι εκλέγονταν από τους κτήτορες για τη διαχείριση του ναού με κάλπες και σφαιρίδια (*bossoli e ballotte*), κανένας όμως από αυτούς δεν ανήκε στις κτητορικές οικογένειες του ναού, εκτός και αν πέρα από τις αναφερόμενες, κτητορικά δικαιώματα είχαν και άλλες. Από την οικονομική κατάσταση που συνέταξε ο Αντώνιος Άγοραστός συνάγεται ότι συναδελφικοί ήταν ακόμη δύο ναοί: ο Άγιος Νικόλαος στο κάστρο και η Θεοτόκος στο μπόργο. Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι ο πρωτοπαπās της Πάργας Διονύσιος Δημουλίτζας στον κατάλόγο του δεν αναγνωρίζει αδελφότητα σε κανέναν από τους ανωτέρω ναούς, στους οποίους καταγράφει απλά τους κτήτορες (*juspatronati*), ενώ αντίθετα προσδιορίζει ως συναδελφούς (*confratelli*) τους κτήτορες δύο ναών της έξοχης, του Αγίου Χαραλάμπη και του Αγίου Βασιλείου, στοιχείο που επιβεβαιώνει τη δυσκολία διάκρισης των συναδελφικών ναών, ως ξεχωριστής κατηγορίας ναών, σε σχέση με τους κτητορικούς οικογενειών, όπου οί αδελφότητές τους αριθμούσαν λίγα μέλη και είχαν στοιχειώδη οργάνωση και λειτουργία¹⁴⁶.

Στη Λευκάδα βεβαιώνεται η ύπαρξη τριών αδελφοτήτων στην Άμαξι-

146. Για τους συναδελφικούς ναούς βλ. Καρούδης, *Αδελφότητες*. Το ίδιο πλαίσιο, το οποίο περιγράφεται για την Κέρκυρα, με μικρές διαφοροποιήσεις ανά τόπο έσχε σε όλον τον Ιόνιο νησιωτικό χώρο.

κή, τῶν Ἁγίων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τοῦ Παντοκράτορα, χωρὶς πληροφορίες γιὰ τὴν ἵδρυση καὶ τὴ λειτουργία τους.

Στὴ Βόνιτσα καταγράφονται δύο ἀδελφότητες, ἡ ἵδρυση τῶν ὁποίων ἔγινε μὲ διάταγμα τῆς ἀνώτατης περιφερειακῆς διοίκησης, τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ: ἡ ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος συστάθηκε (*devenuta*) ἀπὸ τὸν γενικὸ προβλεπτὴ Antonio Loredan μὲ διάταγμα τῆς 27ης Ἰανουαρίου 1741 καὶ ἡ ἀδελφότητα τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου μέσα στὸ τειχισμένο μπόργο ἱδρύθηκε (*stabilita*) μὲ διάταγμα τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Marc'Antonio Diedo τῆς 1ης Ἰουνίου 1731 στὸ ὁποῖο περιλήφθηκαν καὶ οἱ ὑποχρεώσεις τῶν ἀδελφῶν γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων τοῦ Δημοσίου. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀδελφότητα τῶν Μωραϊτῶν κατοίκων τῆς Βόνιτσας, σύμφωνα μὲ τὸν κατάλογο τοῦ 1788. Ἀπὸ τὸ λεκτικὸ τῶν περιγραφῶν ὑποθέτω ὅτι καὶ οἱ δύο συστάθηκαν πάνω σὲ ὑπάρχοντες ναοὺς. Στὴν περίπτωση τῆς ἀδελφότητας τῶν Μωραϊτῶν πρόκειται γιὰ ἀδελφότητα σὲ δημοσίου δικαιώματος ναό, γι' αὐτὸ δικαιολογεῖται τόσο ἡ πολιτειακὴ παρέμβαση ὅσο καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἀδελφῶν πρὸς τὸ Δημόσιο, σὲ ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων του. Στὴν περίπτωση τῆς ἀδελφότητας τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ὁ ναὸς δὲν περιλαμβάνεται στὰ δημοσίου δικαιώματος καθιδρύματα. Ἡ παρέμβαση τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, στὴν ἵδρυση τῆς ἀδελφότητας, ὅπως τουλάχιστον καταγράφεται στὸν κατάλογο, θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθεῖ ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε πάνω σὲ οἰκόπεδο τοῦ Δημοσίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἡ πολιτειακὴ παρέμβαση συνίστατο οὐσιαστικὰ στὴν ἀδειοδότηση τῆς ἵδρυσης τοῦ ναοῦ καὶ στὴ διηνεκὴ παραχώρηση δικαιωμάτων στὰ πρῶτα μέλη τῆς ἀδελφότητας, ὅπως συνέβη σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις καὶ στὴ Λευκάδα.

Στὴν Πρέβεζα τέσσερις ἀπὸ τοὺς καταγραμμένους ναοὺς ἀνῆκαν σὲ ἀδελφότητες. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόλαο Παλαιό, τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο, τὸν Ἅγιο Δημήτριο καὶ τὸν Ἅγιο Χαράλαμπο. Ἀπὸ τίς πληροφορίες τῶν καταλόγων προκύπτει, ὅπως εἶδαμε καὶ παραπάνω, ὅτι κτίστηκαν πάνω σὲ παραχωρημένα οἰκόπεδα τοῦ Δημοσίου, στοιχεῖο ποὺ δικαιολογεῖ τὴν παρέμβαση τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν στὴν ἵδρυση τῶν ἀδελφοτήτων, ποὺ εἶχαν ὡς συνέπεια τὴ διαφοροποίηση τῶν ὄρων τῆς ἀρχικῆς παραχώρησης τοῦ οἰκοπέδου. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ἵδρυση τῆς ἀδελφότητας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τὸ 1788, μὲ τὴν ἔκδοση σχετικοῦ διατάγματος. Ἡ βεβαιωμένη ὑπαρξὴ «ἀδελφῶν» στὸν ἴδιο ναὸ ἤδη ἀπὸ τὸ ἔτος

1780¹⁴⁷, φανερώνει ότι τὸ διάταγμα εἶχε στὴν πραγματικότητα χαρακτήρα ἐπικυρωτικὸ τῆς νέας κατάστασης καὶ συνάμα τροποποιητικὸ τοῦ περιεχομένου τῆς ἀρχικῆς παραχώρησης τοῦ οἰκοπέδου μὲ τὴν συμπερίληψη ὅλων τῶν ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι ἀποκοῦσαν ἴσα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου ἀλλὰ καὶ ἀντίστοιχες ὑποχρεώσεις ἔναντι τοῦ βενετικοῦ Δημοσίου, τὸ ὁποῖο διατηροῦσε τὴν κυριότητα. Ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ δικαιώματα τῶν ἀδελφῶν, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐφημερίων στὸν Ἅγιο Νικόλαο Παλαιό, καὶ στὴν Πρέβεζα τὰ μέλη τῶν ἀδελφοτήτων ποὺ ἀνήκαν στὸν κλῆρο εἶχαν ἴσα δικαιώματα καὶ μοιράζονταν τὴν ἐφημερία τοῦ ναοῦ, ὅπως συνέβαινε καὶ στὴν Κέρκυρα.

Στὶς νεότερες κτήσεις τῆς Βενετίας οἱ ἀδελφότητες, ὡς μοντέλο ὀργάνωσης τῶν κτητόρων καὶ πλαισίωσης τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς, ἐμφανίστηκαν σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴν ὀριστικοποίηση τῆς βενετικῆς κατοχῆς. Τοῦτο βεβαιώνεται τόσο γιὰ τὴν Λευκάδα ὅσο καὶ γιὰ τὴν Πρέβεζα, μάλιστα τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα εἰδικὰ γιὰ τὴ Λευκάδα αὐξάνουν σημαντικὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐνεργῶν ἀδελφοτήτων, σὲ σχέση μὲ τὰ ἐλλιπῆ στοιχεῖα τῆς μελετώμενης ἀπογραφῆς. Τὸ συναδελφικὸ μοντέλο, μάλιστα, ὄχι μόνον ἐγινε δεκτὸ στὶς περιοχὲς αὐτές, ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἀποτέλεσε προσφιλῆ τρόπο ὀργάνωσης τῶν κτητόρων καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς βενετικῆς κατοχῆς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Πρέβεζας, στὴν ὁποία συνέχισε νὰ υἱοθετεῖται ἀπὸ τοὺς κτήτορες καὶ τοὺς ἐνορίτες καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς γαλλικῆς κατοχῆς, ὅπως βεβαιώνεται ἀπὸ τὴν τότε ἴδρυση τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀδελφότητος τοῦ Παντοκράτορα¹⁴⁸, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπανένταξη τῆς πόλης στὰ ὅρια τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικράτειας. Ὁ Ἄρτης Σεραφεῖμ Βυζάντιος σημειώνει χαρακτηριστικὰ τὴν παραχώρηση τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τὸ 1866 στοὺς ἐνορίτες καὶ τὴ μετατροπὴ του σὲ «ἀδελφάτο», τὴν παραχώρηση τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στοὺς ἐνορίτες καὶ τὴ μετατροπὴ τῆς ἐπίσης σὲ «ἀδελφάτο», καθὼς καὶ τὴν περίπτωση τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἐξάλειψη τῆς κτητορικῆς οἰκογέν-

147. Βλ. παραπάνω, σμ. 61.

148. Ὁ ναὸς ἰδρῦθηκε στὴν ὁμώνυμη θέση ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Ἄνθιμο Μοντεσάντο καὶ τὸν ἱερέα Ἀθανάσιο Σταμάτη, οἱ ὅποιοι στὶς 17 Φεβρουαρίου 1798 συνέταξαν κανονισμὸ καὶ ὄρισαν ἐπιτρόπους μὲ σκοπὸ νὰ «συναριθμήσουν» ἀδελφοὺς καὶ νὰ συγκροτήσουν ἀδελφότητα. Τὸν κανονισμὸ δημοσίευσε ὁ Ἡλίας Βασιλᾶς, «Ὁ ναὸς τοῦ Παντοκράτορος τῆς Πρεβέζης. (Τὸ πρακτικὸ τῆς ἰδρύσεώς του), Ἡπειρωτικὴ Ἔστια 2 (1953), σ. 1137-1140.

νειας Ἀποσπόρου, περιῆλθε στήν Κοινότητα καί ἔγινε «ἀδελφάτο» ἐπί τῆς ἀρχιερατείας τοῦ προκατόχου του, Σωφρονίου¹⁴⁹.

Τά παραπάνω δίνουν τήν εἰκόνα ἑνός πληθυσμοῦ εἴτε ἐξαιρετικά εὐ-προσάρμοστου στήν πραγματικότητα ὅπως βιώνotan στά νησιά τοῦ Ἰονίου εἴτε ἤδη ἐξοικειωμένου μέ τή συναδελφική πρακτική, παράμετρος ποῦ θά πρέπει εἰδικά στήν Πρέβεζα καί τή Βόνιτσα νά συσχετιστεῖ μέ τίς ἐγκαταστάσεις ξένων, οἱ περισσότεροι ἀπό τοὺς ὁποίους προέρχονταν ἀπό νησιά τοῦ Ἰονίου¹⁵⁰. Τὸ ζήτημα πάντως τῆς ἐμφάνισης καί τῆς ἀνάπτυξης τοῦ συναδελφικοῦ μοντέλου στίς ὄψιμες κτήσεις τῆς Βενετίας, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς σύντομης ἔνταξης τῆς Πελοποννήσου, τῶν συνεπειῶν του στήν ὀργάνωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί τῶν ιδιαίτερων χαρακτηριστικῶν του κατὰ τόπο, ὀφειλομένων εἴτε στίς διαφορετικῆς συνθήκες ποῦ καθόρισαν τήν ἴδρυση τῶν ἀδελφοτήτων, ὅπως γιά παράδειγμα τὸ ἰδιοκτησιακὸ καθεστῶς τοῦ χώρου στοῦ ὁποῖο κτίστηκε ὁ ναός, εἴτε στήν προσπάθεια τῶν συντακτῶν τῶν καταλόγων νά προσαρμόσουν τήν πραγματικότητα στήν ἐπίσημη ὀρολογία, ἀποτελοῦν ζητήματα τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν τὰ ὄρια τῆς παρούσας μελέτης καί χρήζουν εἰδικῆς διερεύνησης.

***

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῶν καταλόγων διαπιστώνεται, τέλος, σημαντικὸς ἀριθμὸς μοναστικῶν συγκροτημάτων στίς περιοχὲς στίς ὁποῖες ἐστιάζει ἡ μελέτη. Στὴ Βόνιτσα καταγράφηκαν τρία μοναστήρια, ὅλα τοῦ Δημοσίου, καί στὴ Λευκάδα ἔνδεκα, ἕκ τῶν ὁποίων δύο τοῦ Δημοσίου, ἐνῶ στήν Πάργα καί τὴν Πρέβεζα, σύμφωνα μέ τοὺς καταλόγους, δὲν ὑπῆρχαν μοναστήρια.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μοναστήρια τῆς Λευκάδας ἦταν μικρά. Ἐξαιρέση ἀποτελοῦν τέσσερα, τὰ ὁποῖα διέθεταν μεγάλη σχετικὰ μοναστικὴ ἀδελφότητα μέ 8 ἕως καί 17 μέλη. Πρόκειται γιά τὸν Ἅγιο Ἰωάννη στοῦ Λιβάδι, τὸν Ἀσώματο, τὸν Ἅγιο Γεώργιο στοὺς Σκάρους καί τὴν Κόκκινη Ἐκκλησία. Οἱ μεγάλες αὐτὲς μοναστικὲς κοινότητες διέθεταν ἐπίσης ἀξιόλογη περιουσία, τὴν ὁποῖα σὲ μεγάλο βαθμὸ καλλιεργοῦσαν μέ μισθωμένους ἐργάτες, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀπασχολούμενων προσώπων καί τὰ εἰδικότερα καθήκοντά τους: ἐργάτες στὰ χωράφια, μωλανάδες, βοηθοὶ στοὺς μύλους, φύλακες τῶν ἀμπελώνων, βοσκοί. Τὰ ὑπόλοιπα, μόνον κατ' ὄνομα ἦταν μοναστήρια, ἀφοῦ δὲν διέθεταν μοναστικὴ

149. Βυζάντιος, *Δοκίμιον*, σ. 253, 255-256.

150. Γιά τὴν Πρέβεζα βλ. Κόμης, *Δημογραφικὲς ὄψεις*, σ. 96 ἐξῆς.

ἀδελφότητα, ἀλλὰ μόνον ἕναν ἱερομόναχο ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἱερουργία τους καὶ προφανῶς νεμόταν τὰ εἰσοδήματά τους. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ δύο δημοσίου δικαιώματος μοναστήρια, τὰ ὁποῖα παραχωροῦνταν ἰσοβίως μετὰ πράξη περιβολῆς (investitura) σὲ ἱερομονάχους ἐπικαρπωτῆς τῶν εἰσοδημάτων τους.

Ἐπίσης στὴ Βόνιτσα μόνον τὰ δύο ἀπὸ τὰ τρία λειτουργοῦσαν στοιχειωδῶς ὡς μοναστήρια: ἡ Ἁγία Παρασκευή, μετὰ δύο μοναχοῦς, μία μοναχή καὶ ἡγούμενο τὸν ἐκλεγμένο ἀπὸ τὸ Δημόσιο ἐπικαρπωτῆ ἱερέα· ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου, μετὰ τὸν ἐκλεγμένο ἀπὸ τὸ Δημόσιο ἐπικαρπωτῆ μοναχό, ἕναν ἱερομόναχο καὶ μιὰ μοναχή. Τὸ τρίτο, μόνον κατ' ὄνομα ἦταν μοναστήρι, ἀφοῦ σὲ αὐτὸ ὑπῆρχε μόνον ὁ ἐπικαρπωτῆς ἱερομόναχος. Ὁ δημοσίος χαρακτήρας καὶ τῶν τριῶν μοναστηριῶν ἀποτελεῖ μᾶλλον ἔνδειξη γιὰ παλαιότερες μοναστικὲς ἐγκαταστάσεις οἱ ὁποῖες περιῆλθαν στὸ Δημόσιο ἔπειτα ἀπὸ τὴν διάλυση τῶν ἀδελφοτήτων τους καὶ συνέχισαν νὰ λογιζοῦνται ὡς μοναστήρια μετὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ τίτλου τοῦ ἡγουμένου στὸν ἐκαστοτε ἐπικαρπωτῆ τῶν εἰσοδημάτων τους.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὅλα τὰ ἀναγραφόμενα στὶς πηγές μας μοναστήρια εἶναι ἀνδρικό. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ εἶναι ὁ διαφαινόμενος μικτὸς χαρακτήρας ὁρισμένων ἐξ αὐτῶν. Στὴ Λευκάδα, στὶς μονεὲς Ἀσωμάτων καὶ Ἁγίου Ἰωάννη στὸ Λιβάδι, ἀνάμεσα στὰ μέλη τῶν μοναστικῶν ἀδελφοτήτων, σημειώνεται ἡ παρουσία γυναικῶν μοναχῶν, μιᾶς στὴν πρώτη καὶ δύο στὴ δευτέρη, ἐνῶ στὴ μονὴ Ἁγίου Νικολάου στὴ Ἰρά, καταγράφεται ἐπίσης μία μοναχή, ἡ ὁποῖα εἶχε ρόλο ὑπηρέτριας. Στὴ Βόνιτσα ἐπίσης τόσο ἡ μονὴ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὅσο καὶ ἐκεῖνη τῆς Κοιμήσεως εἶχαν ἀπὸ μία μοναχή. Ἡ καταγραφή αὐτὴ ἐπιβεβαιώνει ὅτι τὸ φαινόμενο τῶν μικτῶν μοναστηριῶν ποῦ ἀπαντᾶ στὰ νησιά τοῦ Ἰονίου δὲν περιοριζόταν μόνον στὶς παλαιότερες βενετικὲς κτήσεις, ἀλλὰ ἀποτελοῦσε μιὰ πραγματικότητα καὶ γιὰ τὶς ὄψιμες. Τὸ θέμα πάντως δὲν ἐξαντλεῖται ἐδῶ, οὔτε ἀρκοῦν οἱ λιγοστὲς πληροφορίες τῶν καταλόγων γιὰ τὴν διερεύνησή του. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἀνοιχτὸ στὴν ἔρευνα ζήτημα τὸ ὁποῖο χρήζει ἐπισταμένης ἀρχεδιακῆς διερεύνησης σὲ ὅλον τὸν ἰόνιο χῶρο.

2.2. Κληρὸς καὶ ἐνοριακὴ συγκρότηση

Ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν κληρικῶν ποῦ δραστηριοποιοῦνταν στὶς ἐξεταζόμενες περιοχές, τὰ διαθέσιμα ἀπὸ τὶς δημοσιευόμενες πηγές στοιχεῖα εἶναι ἐλλιπῆ, καθόσον δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴ Λευκάδα καὶ τὴν Πάργα ὁ κατάλο-

ργος τῶν ἱερέων καὶ ἐφημερίων, ὅπως προβλεπόταν στὸν ἀρχικὸ σχεδιασμὸ τῆς ἀπογραφῆς. Στὴν Πάργα γνωστοὶ κληρικοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐμφανίζονται μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ κτήτορα ἢ τοῦ ἐφημερίου στὸν πρωτοπαπαδικὸ κατάλογο καὶ στίς δηλώσεις. Πρόκειται γιὰ ἔνδεκα συνολικὰ ἱερεῖς καὶ ἱερομονάχους. Στὴ Λευκάδα, στὴν ὁποία κανέννας ἀπὸ τοὺς ναοὺς δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν εἶχε ἱερουργό, τὰ ὑπάρχοντα δεδομένα περιορίζονται στὰ ἀριθμητικὰ στοιχεῖα ποὺ περιέχονται στὴν καταγραφή τῶν μοναστικῶν ἀδελφοτήτων. Στὴ Βόνιτσα, σύμφωνα μὲ τοὺς καταλόγους ὑπῆρχαν δώδεκα ἱερεῖς καὶ τρεῖς ἱερομόναχοι, ἐνῶ στὸ σύνολο τῶν ρασοφόρων συγκαταλέγονται ἐπίσης τρεῖς μοναχοὶ καὶ δύο μοναχές. Στὴν Πρέβεζα, τέλος, οἱ κληρικοὶ, ἱερεῖς καὶ ἱερομόναχοι, ἔφταναν τοὺς 45, ἀριθμὸς ἐξαιρετικὰ μεγάλος γιὰ μιὰ πόλη μὲ πληθυσμὸ τὸ 1780 περίπου 1.700 ψυχῆς¹⁵¹, ὁ ὁποῖος μᾶς δίνει μιὰ ἀναλογία ἐνὸς κληρικοῦ ἀνὰ 37 κατοίκους.

Πίνακας 1. Κληρὸς¹⁵²

Τόπος	Ἱερεῖς	Ἱερομόναχοι	Μοναχοὶ	Μοναχές
Βόνιτσα	12	3	3	2
Λευκάδα	0	34	18	4
Πάργα	6	5	0	0
Πρέβεζα	40	5	0	0
ΣΥΝΟΛΑ	58	47	21	6

Οἱ πληροφορίες ἐπίσης γιὰ τὴν ἐνοριακὴ συγκρότηση τῶν τεσσάρων περιοχῶν εἶναι λιγοστές. Γιὰ τὴν Πάργα δὲν ὑπάρχει κανένα οὐσιαστικὰ

151. Κωνσταντῖνος Κόμης, *Δημογραφικὲς ὄψεις τῆς Πρέβεζας, 16ος-18ος αἰώνας*, Ἰωάννινα 1999, σ. 69· Παπακώστα, *Ἄρχεῖο*, σ. 25.

152. Τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα παρουσιάζουν ἐξαιρετικὰ μεγάλη ἀπόκλιση ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ περιλήφθηκαν στὴν ἀναγραφή ποὺ δημοσιεύτηκε στὴ Βενετία τὸ 1768, ἢ ὁποία φαίνεται πὼς στηρίχθηκε σὲ ἀπογραφή τοῦ 1760 ἢ λίγο προγενέστερη. Σ' αὐτὴ καὶ στὴ στήλη μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ «*religiosi greci e monache*» ἀναγράφονται στὴ μὲν Βόνιτσα 40 καὶ στὴν Πρέβεζα 11 ἄτομα. Βλ. *Anagrafi di tutto lo Stato della serenissima Repubblica di Venezia comandata dall' eccellentissimo Senato co' suoi decreti ed eseguita dal Magistrato eccellentissimo de' signori deputati et aggiunti sopra la provision del danaro...*, vol. primo, Venezia 1768, φ. 261, 265. Γιὰ τὴ χρονολόγηση τῶν στοιχείων τῆς ἀναγραφῆς βλ. Χρήστος Πατρινέλης, «Κατανομὴ ἐλληνικῶν πληθυσμῶν σὲ φύλα καὶ σὲ ὁμάδες ἡλικιῶν (τέλη 16ου - ἀρχὲς 19ου αἰώνας)», *Ἑλληνικὰ* 34 (1982-1983), σ. 397, 400.

στοιχείο, πέραν τῆς ἱερουργίας πέντε ναῶν. Στους τέσσερις ἐξ αὐτῶν ἐμφανίζεται ὡς ἱερουργὸς ὁ κτήτορας. Πρόκειται γιὰ τοὺς ναοὺς τοῦ Παντοκράτορα στὸ μπόργο, τοῦ Ἐσταυρωμένου στὸ μπόργο, τῶν Ἁγίων Τριῶν Παίδων καὶ τῆς Ὁδηγήτριας στὴ θέση Μαυρονόρος. Σ' αὐτοὺς προστίθεται καὶ ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων στὸ μπόργο, ὁ ὁποῖος ἱερουργοῦνταν «*nei giorni donuti*». Ἐπίσης πληροφορίες δὲν ὑπάρχουν οὔτε γιὰ τὴ Λευκάδα, λόγῳ τοῦ τρόπου συγκέντρωσης τῶν στοιχείων καὶ κατάρτισης τῶν καταλόγων ποὺ στάλθηκαν σὶς βενετικὲς ἀρχές.

Ἀντίθετα στὴ Βόνιτσα οἱ περισσότεροι ναοί, ἔξι σὺν ὀκτώ, χαρακτηρίζονται μὲ τὸν ὄρο «*parochiale*», εἶχαν δηλαδὴ ἐνοριακὸ χαρακτήρα. Στὴν Πρέβεζα ἐπίσης, δηλώνονται ρητὰ πέντε ἐνορίες (τῆς Κοιμήσεως, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου Παλαιοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπη). Σὲ αὐτὲς μπορεῖ νὰ προστεθεῖ μιὰ ἕκτη (τῆς Ἁγίας Τριάδος), μὲ βάση τὰ συμφραζόμενα, χωρὶς πάντως νὰ ἀποκλείεται ἡ ὑπαρξὴ ἐνοριτῶν καὶ σὺν ὀλοῖπους ναοῦς¹⁵³.

Τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα δείχνουν ὅτι ἡ ἐνοριακὴ ζωὴ τῶν περιοχῶν αὐτῶν ἦταν ὀργανωμένη γύρω ἀπὸ ναοὺς τόσο συναδελφικούς ὅσο καὶ ἰδιοκτητοὺς ἢ καλύτερα κτητορικούς μιᾶς ἢ περισσοτέρων οἰκογενειῶν, δηλαδὴ ἀναγνωρίζεται καὶ ἐδῶ ὁ τρόπος ὀργάνωσης τῆς ἐνορίας ποὺ ἔχει ἤδη περιγραφεῖ στὴν Κέρκυρα¹⁵⁴. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ γενᾶ εὐλόγα τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν κατάσταση τῶν περιοχῶν καὶ τὴν ἐνοριακὴ τους συγκρότηση πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνταξή τους στὸ βενετικὸ κράτος. Εἰδικότερα τὸ ἐρώτημα συγκεκριμενοποιεῖται στὴ μορφή τῆς ἐνορίας καὶ στὴ σχέση της μὲ τὴ διαπιστούμενη ἀπὸ τὶς πηγὲς δομὴ της. Εἶναι προφανὲς ὅτι τὰ παραπάνω παραμένουν ἀνοιχτὰ ζητήματα πρὸς περαιτέρω διερεύνηση, καθόσον οἱ διαθέσιμες πηγὲς δὲν παρέχουν ἐπαρκῆ στοιχεῖα.

153. Ὁ χωρισμὸς τῶν κατοίκων τῆς Πρέβεζας στὴν ἀπογραφή τοῦ 1780 σὲ ὀκτὼ *contrade* (συνοικίες): τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπη, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (βλ. Κόμης, *Δημογραφικὲς ὄψεις*, σ. 68-69) δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἐνοριακὴ συγκρότηση τῆς πόλης καὶ σὲ καμιά περίπτωση ὁ ἀριθμὸς τῶν ψυχῶν ἀνὰ *contrada* δὲν σχετίζεται μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐνοριτῶν τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος δίνει τὸ ὄνομά του στὴ συνοικία.

154. Βλ. σχετικὰ Καρύδης, *Ἀδελφότητες*, σ. 237 ἐξῆς.

2.3. Είσοδήματα

Ένα ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον τμήμα τῆς ἀπογραφῆς εἶναι αὐτὸ τῆς καταγραφῆς τῶν εἰσοδημάτων τῶν πάσης φύσεως ἐκκλησιαστικῶν καθιδρυμάτων τόσο γιὰ τὸ ὕψος τῶν δηλωθέντων εἰσοδημάτων ὅσο καὶ γιὰ τὸν τρόπο ἀπόκτησης τῆς περιουσίας τους.

Στὴ Λευκάδα, παρὰ τὴν ἑλλιπῆ εἰκόνα καὶ τὴ μὴ συμμόρφωση μὲ τὰ ζητούμενα τῆς ἀπογραφῆς, ὁ σωζόμενος κατάλογος τῶν εἰσοδημάτων τῶν μοναστηριῶν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον γιὰ πολλοὺς λόγους. Ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω, στὸν κατάλογο καταγράφονται τὰ εἰσοδήματα τῶν ἔνδεκα μοναστηριῶν σὲ διαφορετικὲς χρονικὲς στιγμὲς, μὲ βάση τὶς ὑπάρχουσες πληροφορίες στὴν ὑπηρεσία τοῦ τοπικοῦ *scrivan grande*. Στους πίνακες δὲν δίνεται τὸ συνολικὸ ποσὸ τῶν ἐσόδων, ὑπολογισμένο σὲ κάποια νομισματικὴ μονάδα, ἀλλὰ καταγράφονται οἱ ποσότητες τῶν εἰσοδημάτων σὲ μιὰ ἀξιοσημείωτη ποικιλία εἰδῶν, τὰ ὅποια προφανῶς παράγονταν στὰ κτήματα ἢ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπεξεργασίας τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰ ἐξαρτημένα ἀπὸ τὰ μοναστήρια πρόσωπα. Οἱ καταγραμμένες ποσότητες ἀφοροῦν σὲ σιτηρὰ (*formento*), σιτάρι ἀνάμικτο (*mischio*), κριθάρι (*orzo*), ἀραβόσιτο (*formentone*), καλαμπόκι (*calambochio minuto*), ὄσπρια (*legumi*), βρόμη (*vena*), λινάρι (*lino*) καὶ λιναρόσπορο (*seme di lino*), λάδι (*oglio*), κρασί (*vino*), ρακὴ (*aquavita*), τυρὶ διαφόρων τύπων (*formaglio*), βούτυρο (*buttiro*), μέλι (*miele*), κερὶ (*cera*), μαλλὶ (*lana*), ἀλλὰ καὶ μετρητὰ σὲ λίρες, προερχόμενα εἴτε ἀπὸ ἐνοικιάσεις ἀκινήτων εἴτε ἀπὸ πωλήσεις ζώων εἴτε ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν. Στὸν κατάλογο, τὰ σιτηρὰ καὶ οἱ λοιποὶ καρποὶ ὑπολογίζονται σὲ κάδους (*cadi*), *quarti* καὶ κουβέλια (*cuveli*), μὲ τὴν ἀκόλουθη ἰσοδυναμία: 1 κάδος = 4 *quarti* ἢ 8 *cuveli*¹⁵⁵. Τὸ λάδι ὑπολογίζεται σὲ πινιάτες ἢ τσουκάλια (*pignate o siano zucali, zucaj*). Τὸ κρασί σὲ τζάρες (*zare*) καὶ βαρέλες (*barile*), χωρὶς νὰ δηλώνεται ἡ ἰσοδυναμία (στὸν πίνακα ἡ ποσότητα ὑπολογίστηκε σὲ τζάρες λαμβάνοντας ὑπόψη τὴν ἰσοδυναμία 1 βαρέλα = 4 τζάρες = 132 καρτούτσα¹⁵⁶). Ἡ ρακὴ ὑπολογίζεται σὲ σίκλους (*sechi*). Τὸ τυρὶ, τὸ βούτυρο, τὸ

155. Βλ. καὶ Ροντογιάννης, *Ἱστορία*, σ. 647.

156. Λήφθηκαν ὑπόψη τὰ στοιχεῖα ποὺ παραθέτει ὁ Ἄνδρέας Ἀνδρεάδης, *Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ βενετοκρατίας*, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1914.

Πίνακας 2
Συγκεντρωτικός πίνακας αγαθών τών μοναστηριών τής Λευκάδας

	cadi	pignate	zare	secchi	libbre	lire
formento	342 2/4					
formentone calambochio ¹⁵⁷	141					
mischio ¹⁵⁸	390 1/4					
legumi	84					
vena	118 7/8					
orzo	24 2/4					
oglio		1722,5				
vino			1547:99			
aquavita				13		
formaglio in pezza					1014	
formaglio in quadro ¹⁵⁹					1542	
buttiro					433,5	
semi di lino	4 3/8					
lino					370	
miele					14	
cera					1	
lana					162	
soldo						12.919:10

σ. 48. Ὁ Ροντογιάννης ὑπολογίζει τὴ βαρέλα μὲ 1,5 ξέστα-πίθο-giarra (Ροντογιάννης, *Ιστορία*, σ. 648).

157. Τὸ formentone καὶ τὸ calambochio παντοῦ ἀναγράφονται μαζί.

158. Ὁ ὄρος ἀναφέρεται σὲ προϊόν ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὴ σπορὰ ἀνακατεμένων διαφόρων ποιότητων σιτηρῶν ἢ ἀκόμη καὶ σπόρων σίκαλης ἢ βίκου. Γιὰ τὸν ὄρο βλ. Stefano Palma, *Vocabolario metodico italiano, parte che si riferisce all'agricoltura e pastorizia*, parte prima, Milano 1870, σ. 138 [<https://books.google.gr/books?id=DKcFAAAAQAAJ>].

159. Γιὰ τὸ τυρί, βλ. Palma, *Vocabolario*, 242 ἐξῆς.

μέλι, τὸ κερὶ, τὸ λινάρι καὶ τὸ μαλλὶ ὑπολογίζονται σὲ λίμπρες¹⁶⁰.

Στὴν Πρέβεζα, τὰ συνολικὰ εἰσοδήματα τῶν καταγραμμένων ναῶν ἀνέρχονταν στὸ ποσὸ τῶν 7.620 λιρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 2.920 λίρες προέρχονταν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση μιᾶς μᾶλλον μέτριας ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, καὶ οἱ 4.670 λίρες ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν. Ἀπὸ τὰ ποσὰ αὐτὰ τὰ μισὰ καρπώνονταν οἱ τέσσερις συναδελφικοὶ ναοί. Ἡ ἀκίνητη ἐπίσης περιουσία, ἡ ὁποία ἀντανακλοῦσε καὶ στὰ ἐτήσια εἰσοδήματα τῶν ναῶν, ἐμφανίζεται ἄνισα κατανεμημένη. Ὅλοι οἱ ναοί, οἱ ὁποῖοι ἰδρῦθηκαν μὲ διάταγμα τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, προικίστηκαν μὲ γῆ, χωρὶς νὰ διευκρινίζεται στὸν κατάλογο ἂν ἐπρόκειτο γιὰ μεταβιβάσεις κυριότητος ἢ γιὰ παραχωρήσεις χρήσης καὶ ἐκμετάλλευσης τῆς γῆς, κάτι ποῦ θὰ μπορούσε νὰ διαπιστωθεῖ μόνον ἂν γνωρίζαμε τὰ ἴδια τὰ διατάγματα ἢ ἂν εἶχαμε στὴ διάθεσή μας τὰ βιβλία διαχείρισης τῶν ναῶν, ὥστε νὰ ἐλέγξουμε τὶς οἰκονομικὲς ὑποχρεώσεις τους ἔναντι τοῦ Δημοσίου. Οἱ ὑπόλοιποι ναοὶ εἶχαν ἐξαιρετικὰ μικρὴ περιουσία, κάποιοι μάλιστα δὲν διέθεταν τίποτε ἀπολύτως καὶ συντηροῦνταν ἀπὸ τὴν «*casseta della cerca di elemosina*», τὸ κουτί δηλαδὴ τῆς ἐλεημοσύνης, μὲ ἄλλα λόγια ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν. Στὴν ομάδα αὐτὴ ἀνήκαν ἑπτὰ ναοί, δηλαδὴ τὸ 1/3 τοῦ συνόλου. Οἱ προσφορὲς τῶν πιστῶν, οἱ ὁποῖες ἀντιστοιχοῦσαν στὸ 61,6% τοῦ συνόλου τῶν εἰσοδημάτων τῶν ναῶν, μᾶς προβληματίζουν σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀκρίβειά τους, καθόσον σὲ ὀρισμένους ναοὺς τὸ ποσὸ αὐτὸ ἐμφανίζεται ἰδιαίτερα ὑψηλό, ἀποτελοῦν ὅμως σὲ κάθε περίπτωσι δεικτὴ τῆς ἔντονης θρησκευτικότητος καὶ εὐσέβειας τοῦ λαοῦ τῆς Πρέβεζας, ἡ ὁποία ἄλλωστε ἀντανακλᾷ καὶ στὸν μεγάλου καταγραμμένο ἀριθμὸ τῶν κληρικῶν.

Στὴ Βόνιτσα, ἀπὸ τὰ ἔνδεκα καταγραμμένα καθιδρύματα, τὰ ἔξι διέθεταν μικρὴ ἢ μεγαλύτερη ἀκίνητη περιουσία, συνιστάμενη σὲ ἀγροτικὰ καὶ ἀστικὰ ἀκίνητα, ἐνῶ σὲ πέντε ναοὺς τὸ μόνον τους ἔσοδο ἦταν οἱ προσφορὲς τῶν πιστῶν. Σὲ τρεῖς περιπτώσεις ἡ ἀκίνητη περιουσία προέρχεται ἀπὸ παραχωρήσεις δημόσιας γῆς. Πρόκειται γιὰ τὰ μοναστήρια τοῦ Δημοσίου τῆς Κοιμήσεως, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου καὶ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τὰ ὁποῖα κατεῖχαν ἀκίνητα «*con pubblici documenti*» ἢ «*con publica investitura*». Τὸ συνολικὸ ποσὸ τῶν δηλωθέντων εἰσοδημάτων ἀνέρ-

160. Σὲ δύο περιπτώσεις στοὺς πίνακες τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀναγραφόμενη ποσότητα ἀφορᾷ περισσότερα ἀπὸ ἓνα εἶδη. Στὴ μία ὑπολογίζονται μαζὶ «*orzo e formentone*» καὶ στὴ δευτέρη «*mischio, formentone e calambochio*». Στὸν πίνακα οἱ ποσότητες ὑπολογίστηκαν στὸ πρῶτο εἶδος.

χεται σὲ 14.755 λίρες. Τὰ εἰσοδήματα τῶν ναῶν εἶναι μικρά, κυμαινόμενα ἀπὸ 80 ἕως 650 λίρες. Ἀντίθετα, ἀξιόλογη εἶναι ἡ περιουσία τῶν τριῶν μοναστηριῶν τοῦ Δημοσίου, ἡ ὁποία ἀναλογεῖ στὸ 88,5% τῶν συνολικῶν δηλωθέντων εἰσοδημάτων, καὶ κυρίως τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Κοιμήσεως, τὸ εἰσόδημα τοῦ ὁποίου ἔφτανε τὶς 9.600 λίρες.

Στὴν Πάργα, τέλος, οἱ περισσότεροι ναοὶ ἐμφανίζονται εἴτε χωρὶς περιουσία εἴτε μὲ μικρὴ ἀκίνητη περιουσία ἢ ὁποία συνίστατο στὴν κατοχὴ λίγων ἐλαιοδένδρων ἢ ἀμπελιῶν. Στούς περισσότερους ναοὺς οἱ κτήτορες στίς δηλώσεις τους ἐπεσήμαιναν ὅτι οἱ πρόγονοὶ τους, ἰδρυτὲς τῶν ναῶν, δὲν εἶχαν ἀφιερῶσει ἀγαθὰ καὶ ὅτι αὐτοὶ ἐπωμίζονταν τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἱερουργία καὶ τὴ συντήρησή τους, ἐνῶ κάποιοι ναοὶ στηρίζονταν ἀποκλειστικὰ στίς προσφορὲς τῶν πιστῶν. Ἡ ἀπουσία περιουσίας σήμαινε καὶ τὴν ἀπουσία βιβλίων οἰκονομικῆς διαχείρισης. Στὸν ἔλεγχο ποὺ διενήργησε ὁ Ἀντώνιος Ἀγοραστὸς τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1789, μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ scrivan grande, περιλήφθηκαν δέκα ναοί, οἱ ὁποῖοι διέθεταν βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας δὲν ἐλέγχθηκε ἐπειδὴ ἀπουσίαζε ὁ κτήτορας τοῦ ναοῦ ποὺ κρατοῦσε τὸ διαχειριστικὸ βιβλί¹⁶¹. Σὲ ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους, ὅπως ρητὰ δηλώνεται, δὲν ἔγινε κανένας ἔλεγχος διότι δὲν ὑπῆρχαν βιβλία. Τὰ εἰσοδήματα τῶν ἑννέα ναῶν ἀνέρχονται συνολικὰ σὲ 1.405 ρεάλια. Στὸν πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ, τὰ ποσὰ μετατράπηκαν σὲ λίρες, μὲ βάση τὴ ἰσοτιμία ρεαλίου-λίρας 1:10.

Πίνακας 3. Εἰσοδήματα ναῶν Πάργας

Ὄνομασία ναοῦ	Εἰσοδήματα σὲ λίρες
San Isidoro	380
San Nicolò	1.850
B. V. Assunta	1.680
Sant'Elia	1.050
B. V. Teotoco	770
B. V. Odigitria	6.530
Santi Apostoli	1.220
San Zorzi	250
Santi Teodori	320
Santa Marina	

161. Ἔγγραφο Γ.33.

Συνάρτηση τῆς οικονομικῆς κατάστασης τῶν ναῶν ἦταν ἡ τήρηση βιβλίων καὶ ἡ παρουσία κυβερνητῶν. Πέραν τῶν συναδελφικῶν ναῶν, στοὺς ὁποίους ὁ ὀρισμὸς κυβερνητῶν ἀποτελοῦσε μέρος τῆς λειτουργίας τους, ἡ παρουσία κυβερνητῶν σὲ ναοὺς ποὺ ἀνήκαν σὲ μία ἢ περισσότερες οἰκογένειες σχετίζεται μὲ τὸ διάταγμα τοῦ Agostino Sagredo τοῦ ἔτους 1754, τὸ ὁποῖο ὀριζε γιὰ τοὺς ιδιόκτητους ναοὺς τὸν ὀρισμὸ κυβερνητῶν ἀπὸ τὰ τοπικὰ ἀστικὰ συμβούλια¹⁶². Πληροφορίες γιὰ τὴν ὑπαρξὴ κυβερνητῶν στὶς περιοχὲς ὅπου ἐστιάζει ἡ παρούσα μελέτη ὑπάρχουν μόνον γιὰ τὴν Πάργα. Ἡ ἀπουσία πάντως σχετικῶν ἀναφορῶν γιὰ τὶς ἄλλες περιοχὲς ὀφείλεται πιθανότατα στὴ φύση τῶν πηγῶν καὶ στὸν τρόπο συλλογῆς τῶν πληροφοριῶν. Στὴν Πάργα ἡ τήρηση τοῦ διατάγματος πιστοποιεῖται, πέραν τῆς ὀνομαστικῆς ἀναγραφῆς κυβερνητῶν, καὶ ἀπὸ τὰ ἀναγραφόμενα ὀνόματα τὰ ὁποῖα δὲν ταυτίζονται μὲ ἐκεῖνα τῶν κλητορικῶν οἰκογενειῶν τῶν ναῶν. Στοὺς ναοὺς δίχως περιουσία δὲν καταγράφονται κυβερνήτες, στὶς περιπτώσεις μάλιστα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα καὶ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου στὸ κάστρο καθὼς καὶ τοῦ Σωτῆρος στὸ μπόργο, ἡ ἀπουσία κυβερνήτη συσχετίζεται ρητὰ μὲ τὴν ἀνυπαρξία ἀκίνητης περιουσίας. Ἡ ἀπουσία κυβερνήτη ἀπὸ τοὺς στερούμενους ἀκίνητης περιουσίας ναοὺς πάντως δὲν εἶναι καθολικῆ, ἀφοῦ ἀπὸ τὶς δηλώσεις προκύπτει ὅτι τουλάχιστον ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στὸ μπόργο, παρότι δὲν εἶχε περιουσία, διέθετε κυβερνήτη, ὁ ὁποῖος μάλιστα τὸν δήλωσε στὶς βενετικὲς ἀρχές.

3. ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ

Ἡ ἀπογραφή τοῦ 1788-1789, σύμφωνα τουλάχιστον μὲ τὴν ἐγκύκλιο τοῦ γενικοῦ προβλεπτή, ἀποσκοποῦσε στὴν κατάρτιση καταλόγων μὲ βάση τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα στὶς κατὰ τόπους δημόσιες ὑπηρεσίες, δηλαδή στὸ δημόσιο Ταμεῖο καὶ στὸν *scrivan grande*, ὑπεύθυνο γιὰ τὸν ἔλεγχο τῆς διαχείρισης τῶν ναῶν. Ἡ προσφυγὴ στὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές, κατὰ περίπτωσιν, καθὼς καὶ στοὺς κτήτορες, ἐφημερίους ἢ οἰκονόμους ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀδυναμίας τῶν ὑπηρεσιῶν νὰ παράσχουν τὰ ζητηθέντα στοιχεῖα. Ἡ προσφυγὴ αὐτὴ μπορεῖ γιὰ ἐμᾶς σήμερα ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμά της, τὴ συγκέντρωση δηλαδή μεγάλου ἀριθμοῦ ἐγγράφων, νὰ κρίνεται θετικά, στὴν πραγματικότητα ὅμως ἀπεικονίζει τὶς ἐλλείψεις τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ καὶ πιθανότατα τὴ γενικότερη δυσλειτουργία του στὸν τομέα

162. Βλ. Pojago, *Leggi*, τ. 2, σ. 162.

τοῦ ἐλέγχου ἀλλὰ καὶ τῆς τήρησης ἀρχείων. Εἰδικότερα, ἡ προσφυγὴ στοὺς κτήτορες ἢ στὰ πρόσωπα ποὺ εἶχαν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ διαχείριση τῶν ναῶν στὴν Πάργα, ὅπως ἔγινε καὶ στοὺς Παξοὺς, ὀφειλόταν στὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος δὲν ἐντάχθηκε στὰ ὄρια δικαιοδοσίας κάποιου ἀπὸ τοὺς *scrivan grandi* ποὺ εἶχαν ὀριστεῖ μὲ τὸ διάταγμα τῆς 1ης Μαΐου 1755. Στὴν Πάργα, ὅπως εἶδαμε, ὁ διαχειριστικὸς ἔλεγχος τῶν ναῶν γίνονταν μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπίσκεψης τοῦ προβλεπτοῦ καὶ καπιτάνου τῆς Κέρκυρας ἀπὸ οἰκονομικὸ ὑπάλληλο τοῦ Ταμείου, ἢ ἄλλον ὀρισμένο γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Γιὰ τὸν λόγο προφανῶς αὐτὸ ζητήθηκε ἡ συνδρομὴ τοῦ πρωτοπαπᾶ τοῦ τόπου στὴ σύνταξη καταλόγου μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ διέθετε καὶ κλήθηκαν οἱ κτήτορες νὰ παρουσιάσουν τὰ βιβλία τους καὶ νὰ δηλώσουν τοὺς ναοὺς τους. Ἀντίθετα ἡ Βόνιτσα καὶ ἡ Πρέβεζα τέθηκαν τὸ 1755 ὑπὸ τὴ δικαιοδοσία τοῦ *scrivan grande* τῆς Λευκάδας, ἡ προσφυγὴ ἐπομένως στὶς τοπικὲς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς γιὰ τὴ σύνταξη καταλόγων φανερώνει τὸ μέγεθος τῶν ἐλλείψεων καὶ τὴν κακὴ λειτουργία τῆς ὑπηρεσίας ποὺ εἶχε ὡς ἔδρα τὴ Λευκάδα, κάτι ποὺ εἶχε ὡς συνέπεια καὶ τὴν ἐλλιπὴ συμπλήρωση τῶν καταλόγων γιὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια τῆς Λευκάδας. Ὅμως καὶ μὲ τὴν προσφυγὴ στὶς ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς καὶ στοὺς κτήτορες, ὅπου αὐτὴ ἔγινε, δὲν καλύφθηκαν πλήρως τὰ ζητούμενα καὶ κυρίως δὲν ἱκανοποιήθηκε μιὰ βασικὴ παράμετρος τῆς ἀπογραφῆς ποὺ ἀφοροῦσε στὴν καταγραφή τῶν τεκμηρίων ποὺ πιστοποιοῦσαν τὴν ἰδιοκτησιακὴ κατάσταση τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν.

Ἡ συνολικὴ ἀποτίμηση τῆς ἀπογραφῆς ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς μελέτης αὐτῆς. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεῖ ἄλλωστε ὅσο ἀκόμη ἐκκρεμεῖ ἡ ἐπεξεργασία καὶ δημοσίευση τοῦ ὕλικου ποὺ ἀφορᾷ τὴν Κέρκυρα, τὴ Ζάκυνθο καὶ τὰ Κύθηρα. Τὸ προφανὲς πάντως ἐρώτημα, ἂν τὰ δεδομένα τῆς ἀπογραφῆς ἀνταποκρίνονται σὲ ἐκεῖνα τοῦ χρόνου πραγματοποιήσεώς της, θὰ μπορούσε νὰ ἀπαντηθεῖ θετικά. Μὲ βάση τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν Κεφαλονιά, τοὺς Παξοὺς, καὶ τὶς περιοχὲς ποὺ περιλαμβάνονται στὴ μελέτῃ αὐτῇ, μπορῶ νὰ πῶ μὲ βεβαιότητα ὅτι τουλάχιστον στὸ ἐπίπεδο τῶν ἀριθμῶν οἱ καταγραμμένοι ναοὶ εἶναι ὅσοι περίπου καὶ οἱ ὑφιστάμενοι τὸ 1789. Ἀμφιβολίες ὅμως διατυπώνονται ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβεια τῶν οἰκονομικῶν στοιχείων τῆς ἀπογραφῆς. Μεγάλα εἰσοδήματα καταγράφηκαν κυρίως στὰ δημοσίου δικαιώματος καθιδρύματα καὶ ἐπιπλέον ὅπου ἦταν εὐχερέστερος ὁ διαχειριστικὸς ἔλεγχος. Στους ἄλλους ναοὺς καὶ μοναστήρια, τὰ εἰσοδήματα εἶναι ἀπὸ μέτρια ἕως ἀνύπαρκτα, στοιχεῖο ποὺ ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεση ὅτι εἴτε οἱ συντάκτες τῶν καταλόγων δὲν διέθεταν

ἀκριβῆ στοιχεῖα εἴτε οἱ κτήτορες καὶ οἱ διαχειριστές, ὅπου ζητήθηκαν ἀπὸ αὐτοὺς στοιχεῖα, ἐπεχείρησαν νὰ ἀποκρύψουν εἰσοδήματα. Κάτι ἀνάλογο εἶδαμε καὶ στὴν πρώτη ἀναγραφή τοῦ 1635-1638, τὰ στοιχεῖα τῆς ὁποίας ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα ποὺ δηλώθηκε κρίνονται μᾶλλον ἀναξιόπιστα¹⁶³. Στὸ ἴδιο συμπέρασμα καταλήγει κανεὶς καὶ ἀπὸ τὴ συγκριτικὴ ἐξέταση τοῦ καταλόγου τῶν ναῶν καὶ τῶν εἰσοδημάτων τους ποὺ καταρτίστηκε στὸ πλαίσιο τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1788-1789 στὴν Κεφαλονιά ἀπὸ τὸν scrivan grande τοῦ τύπου Γεράσιμο Δελλαδέτσιμα μὲ τὸν ἀνάλογο σὲ περιεχόμενον κατάλογο ποὺ συντάχθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀξιωματοῦχο τὸ 1794¹⁶⁴.

---

163. Βλ. Καρύδης-Δημουλᾶς-Πουλῆς, *Χῶροι λατρείας*, σ. κ'-κα'.

164. Παναγιωτοπούλου, «Κατάλογος», σ. 95-102.

4. ΤΑ ΑΡΧΕΙΑΚΑ ΤΕΚΜΗΡΙΑ

Στήν παρούσα έκδοση, οί κατάλογοι τῆς Βόνιτσας καί τῆς Πρέβεζας διαχωρίστηκαν ἀπό τὰ ἔγγραφα πού ἀφοροῦν τῇ Λευκάδα καί δημοσιεύονται ξεχωριστά. Ἀπό τὸ ὕλικὸ πού ἀφορᾷ τὴν Πάργα, δημοσιεύονται τὰ γράμματα καί οἱ κατάλογοι, ἐνῶ οἱ δηλώσεις τῶν κτητόρων καί κυβερνητῶν δίνονται σὲ περίληψη. Τὰ ἔγγραφα δημοσιεύονται ἀνὰ γεωγραφικὴ ἐνότητα σὲ χρονολογικὴ σειρά. Διατηρήθηκε ἡ ὀρθογραφία τους, ἀναπτύχθηκαν οἱ συντομογραφίες σιωπηρά, κεφαλαιογραφήθηκαν τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων καί τόπων καί διορθώθηκε ἡ στίξη ὅπου ἦταν ἀναγκαῖο. Στούς καταλόγους προστέθηκε ἡ ἀρίθμηση τῶν ἐγγραφῶν τους, γιὰ τὴν εὐχερέστερη ἐπεξεργασία τῶν δεδομένων τους. Τῆς ἔκδοσης κάθε ἐγγράφου προτάσσεται σύντομη περιγραφή καί περίληψη.

Α. BONITSA

Α.1

Κατάλογος ναῶν καί μοναστηριῶν τῆς Βόνιτσας. Συντάχθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίτροπο τοῦ μητροπολίτη Ἄρτας ἱερομόναχο Γαβριήλ. Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο ἡ ἔνδειξη: «No 4». Στὸ τέλος, στὸ ἀριστερὸ περιθώριο, ἡ δήλωση «ex Greco». Ἡ ἴδια δήλωση ὑπάρχει καί στοὺς ἄλλους δύο καταλόγους πού ἀκολουθοῦν.

Βόνιτσα, 20 Αὐγούστου 1789

Addi 20 Agosto 1789 S.N. Vonizza.

Cattalogo delle chiese e conventi che esistono in questo Distretto.

1. Convento della B.V. Assunta a Santo Elia pubblico jus patronato concesso con decreto dell'eccellentissimo signor Giacomo Gradenigo fù proveditor general da mar, al monaco Galateo Caruso.
2. Convento dedicato a San Giovanni Battista pubblico jus patronato lo possede papa Georgio Papacino, con venerate ducali dell'eccellentissimo Senato 29 Luglio 1758 S.N.
3. Convento di Santa Veneranda a Varicò, ereto a spese proprie dalli quondam papà Dionisio Georgachi e papà Stathi Zaffiri, e confermato per convento alli suacenati fabricatori dal fù eccellentissimo signor proveditor general da mar Marco Antonio Cavalli con decreto 9 Luglio 1749 S.N.
4. Chiesa parrocchiale della B.V. Assunta esistente in questo borghetto serato stabilita confraternità dal fù eccellentissimo signor proveditor general

- da mar, Marc'Antonio Diedo con decreto primo Giugno 1731 S.N.
5. Chiesa parrocchiale dedicata al glorioso Santo Spiridione esistente nella villa Burgo, divenuta confraternità dal fù eccellentissimo proveditor general da mar kavalier Antonio Loredan col decreto 27 Gennaro 1741 S.N.
  6. Chiesa parrocchiale dedicata a San Pantaleone, di privato jus patronato fabricata sopra fondo pubblico senza investitura dal quondam papa Dionisio Giorgachi, ed ora viene possessa dal di lui nipote Gerasimo Giorgachi con sola fede del publico agrimensore quondam alifier Zorzi Papadopulo// segnata primo Agosto 1766. S.N.
  7. Altra chiesa parrocchiale dedicata a Santo Nicolò di privato ius patronato fabricata sopra fondo pubblico dalli genitori di papà Giorgio Papazino, e del papà Pietro Spazza, ora il quondam alli qualli fù concessa ultimamente dall'eccellentissimo signor Pietro Antonio Querini, era proveditor general da mar, con decreto 27 Gennaro 1771 S.N.
  8. Altra chiesa parrocchiale dedicata Sant'Attanasio jus patronato privato fabricata da tempi remoti da diversi abbitanti della villa Burgo, sopra fondo pubblico senza investitura.
  9. Chiesa parrocchiale, esistente nella villa Bucali jus patronato privato dedicata a San Demetrio fabricata anticamente da diversi abbitanti di detta villa, sopra fondi pubblico senza pubblica investitura.
  10. Altra chiesa esistente in detta villa, dedicata a Santi Appostoli, fabricata sopra fondo pubblico senza investitura dalla famiglia Cigariti, e dall'antecessor abbate del convento della B.V. a San Elia.
  11. Chiesa semplice dedicata a San Salvador esistente sopra il monte nominato Sottira.

Gabriele sacromonaco, vicario del monsignor metropolita d'Arta.

A.2

Κατάλογος τῶν εισοδημάτων τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν τῆς Βόνιτσας. Δίφυλλο γραμμένο στίς τρεῖς σελίδες.

Βόνιτσα, 20 Αὐγούστου 1789

Addi 20 Agosto 1789 S.N. Vonizza

Cattalogo delle rendite degli infrascritti conventi e chiese, esistenti in questo pubblico Distreto.

1. Il convento della B.V. Assunta a Sant'Elia pubblico jus patronato, possede come segue in virtù di pubblici documenti.

Terreni strema trecento e novanta

n° 390

- dai qualli conseguisse annualmente monetta corrente lire nove
mille sei cento n° 9.600.
Possede inoltre una casa appalazata nella villa Bucali nella quale
abbita l'abbate del convento sudetto.
Possede ancora la mettà della chiesa di Santi Appostoli dalla qua-
le nulla ritrae.
2. Convento pubblico jus patronato di San Giovanni Battista possede
con pubblici documenti in questa campagna
Terreni strema ottanta no 80.
Ritrae dalli medesimi annualmente monetta corrente lire mille
novecento e venti n° 1.920.
3. Convento di jus patronato privato dedicato a Santa Veneranda a
Varicò possede con pubblica investitura
Terreni strema cento dalli quali esige annualmente monetta cor-
rente lire mille cinque cento n° 1.500.
4. Chiesa della B.V. Assunta esistente in questo borghetto serato,
possede// terreni boschivi strema otto dalli quali nulla ritrae.
Possede inoltre due casupole, che furono dedicate nella chiesa su-
detta da fedeli cristiani, ne'tempi remoti, esige annualmente affitti
dalle medesime monetta corrente lire duecento e cinquanta n° 250
Possede ancora mezza botteghetta dedicata pur questa nella chiesa
sudetta come sopra esige affitto annualmente lire quaranta cinque n° 45
Raduna colla casseta annualmente elemosine monetta lire trecento n° 300
5. La chiesa di Santo Spiridione esistente nella villa Burgo possede
due botteghe che furono dedicate da un tal Gianni Moro ora il
quondam esige dalle medesime annualmente affitti monetta lire
duecento e cinquanta n° 250
Raduna colla casseta elemosine anualmente moneta lire quatro-
cento n° 400
6. Chiesa di Santo Pantaleone in detta villa non possede beni di
sorte alcuna, raduna anualmente elemosine colla casseta monetta
lire cento e venti n° 120.

7. La chiesa di Santo Nicolò pur essa nulla possede.
Raduna elemosine colla casseta anualmente monetta lire cento e trenta n° 130.
8. La chiesa di Santo Atanasio stessamente nulla possede. Raduna anualmente elemosine colla casseta lire ottanta n° 80.//
9. Chiesa di San Demetrio nella villa Bucali, non possede beni di sorte alcuna, esige elemosine anualmente colla casseta lire cento n° 100.
10. Chiesa di Santi Appostoli in detta vila pur essa nulla possede, raduna colla casseta elemosine anualmente lire cento e dieci n° 110.
11. La chiesa semplice di Santo Salvatore possede terreni strema quatro ritrae dalli medesimi anualmente lire ottanta n° 80.

Gabriele sacromonaco, vicario foraneo del monsignor metropolita d'Arta.//

A.3

Κατάλογος ὀνομάτων τῶν ἐφημερίων, ἡγουμένων, ὑπηρετῶν καὶ ὑπηρετριῶν τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν ναῶν τῆς Βόνιτσας. Ἐνα δίφυλλο, γραμμένο στίς δύο πρώτες σελίδες.

Βόνιτσα, 20 Αὐγούστου 1789

Addi 20 Agosto 1789 S.N.

Cattalogo delli nomi de'parochi, abbati, servi, e serve.

1. Convento della B.V. Assunta a Sant'Elia, jus patronato pubblico.
Abbate Galateo Caruso
Agappio sacromonaco
Accachia monaca che serve in detto convento.
2. Convento di Santo Giovanni Battista jus patronato pubblico.
Abbate del medesimo papà Giorgi Papacino
Nicolò Castrioti di lui servo.
3. Convento di Santa Veneranda a Varico.
Abbate del medesimo papà Cristoforo Niaca
Monaco Arsenio

Monaco Damaschinò
Stathi Cingano, Giorgio Cochio, Cristo Dacta servi
Monaca Papadia serva.

4. Chiesa della B.V. Assunta in questo borghetto.
Sacromonaco Neofito Nicolò paroco.
5. Chiesa di Santo Spiridione a Burgo.
Parochi della chiesa stessa
papa Diamandi Pera
papà Giorgio Aitinò, e
papà Andrea Giorgula.
6. Chiesa di San Pantaleone
papà Cristo Aitinò paroco della medesima.
7. Chiesa di Santo Nicolò.
Sacromonaco Ignazio Artino paroco della medesima.//
8. Chiesa di Santo Atanasio
papa Cristo Niaca paroco della medesima.
9. Chiesa di San Demetrio a Bucali.
Parochi di detta chiesa
papà Jacobbo Carabali, papà Cristo tis Tanassenas, e papà Giorgio Carabali.
10. Chiesa di Santi Appostoli in detta villa
papà Sterio Cigaridi officiator della medesima.
11. Chiesa semplice di Santo Salvador
Sacromonaco Joanichio Cazziani.

Gabriel sacromonaco, vicario foraneo del monsignor Metropolita d'Arta.

B. ΛΕΥΚΑΔΑ

B.1

Κατάλογος τῶν μοναστηριῶν τοῦ Δημοσίου ποὺ βρίσκονταν στὴ Λευκάδα καὶ τῶν ναῶν καὶ μοναστηριῶν τοῦ Δημοσίου στὴ Βόνιτσα, σύμφωνα μὲ τὶς δημόσιες καταγραφές τους στὸ δημόσιο Ταμεῖο τῆς Λευκάδας. Ὁ κατάλογος συντάχθηκε ἀπὸ τὸν γραμματέα Giovanni Schena, σὲ ἐκτέλεση σχετικῆς διαταγῆς τοῦ ἑκτακτοῦ προβλεπτῆ Marco Cicogna μὲ ἡμερομηνία 24 Σεπτεμβρίου 1788. Δίφυλλο γραμμένο στὶς τρεῖς πρῶτες σελίδες. Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο ἢ ἔνδειξη: «No 1». Στὸ ἄνω περιθώριο τοῦ πρώτου φύλλου ὁ ἀριθμὸς: «5».

Λευκάδα, 15 Ὀκτωβρίου 1788

L.D. 1788 adi 15 Ottobre S.N. Santa Maura

Cattalogo ricavato dalli publici reggistri esistenti nell'ufficio della Quadermier Fiscal di Santa Maura di tutte le chiese e conventi del ritto greco del reggio jus patronato che esistono in questo luoco e nelle due piazze del golfo Prevesa e Vonizza, e col titolo respetivamente di chi copre esse chiese o conventi con investiture vittalizie ed ogni altro che rilevassi dalli reggistri stessi, formato per ordine del illustrissimo signor Marco Cigogna de dì 24 settembre ultimo scaduto relativo a riverite lettere dell'eccellentissimo primario press(ident)e in Provincia dei 18 Giugno ultimo decorso, qual cattalogo viene umiliato al N.H. signor proveditor straordinario sudetto affine ecc.

Seguono li conventi che esistono in Santa Maura
sopra l'isola di Lefcada.

1. Convento Sant'Ellia a Sfachiotes jus publico patronato era sempre disposto anticamente verso persone religiose con investiture generalizie vitalicialmente fu detto l'anno 1786, che passò a miglior vitta l'ultimo investito di esso convento, e che fù poi elletto il reverendo papà Gianni Calichia, con terminazione riverende dell'illustrissimo et eccellentissimo signor Nicolò Erizzo 2^{ndo} kavalier fù proveditor straordinario all'isole del Levante de dì 14 Agosto 1786 S.N. vitta durante di detto religioso, con l' aggravio dell'annuo livello verso la Cassa Publica di L. 87:10 li 2/3 col cechino a L. 29:10 e l'altro 3o in moneta registrata e di contribuir ogni anno nel giorno della festività del Santo un candeloto di cera di libra una alla carica straordinaria pro tempore.
2. Convento San Demetrio stin Grava publico jus patronato era disposto come sopra con investiture generalizie, fin tutto l' anno 1779, che passò a miglior vita l'ultimo investito// di esso convento, che fù poi concesso al

monsignor arcivescovo attual Joachim Marino, con terminazione dell'illustrissimo et eccellentissimo signor Giacomo Nani, cavalier, fù proveditor general da mar dei 2 giugno 1779, vita durante del prelato stesso, con obbligo al medesimo di pagar annualmente il livello verso la Publica Cassa di Santa Maura come oltre giusto la terminazione stessa.

Seguono le chiese del publico jus patronato nel territorio di Vonizza.

3. Chiesa della B.V. sitta nel monte Sant'Ellia nel confin di Vonizza jus publico patronato investita di essa vitta durante del sacromonaco Serafim quondam Dima Angusti e sacromonaco Eftimio Delecri compagni con terminazione dell'eccellentissimo signor Nicolò Erizzo 2do¹⁶⁵ fù proveditor general da mar dei 29 novembre 1732 colla corrisposione annua d'un candeloto di cera all'illustrissimo proveditor straordinario di Santa Maura pro tempore.
4. Confraternità della chiesa della B.V. nel Borgo di Vonizza, stabilita et approvata la confraternità della chiesa stessa de Greci Moraiti in virtù di terminazione dell'eccellentissimo signor Marc'Antonio Diedo fù proveditor general da mar di primo giugno 1731, con obbligo alli confrattelli di contribuir un candeloto di cera bianca di ducati due all'anno al publico rappresentante in ricognizione del jus publico.
5. Chiesa di Sant'Attanasio a Vonizza, jus publico patronato del Prencipe, fù investito per capelano et officiatore della chiesa stessa papà Panagiotti Aitinò con terminazione del illustrissimo signor Lorenzo Paruta fù proveditor straordinario di Santa Maura di 12 marzo 1746, fino che venga confermato, o prescritto altro per capelano dalla carica suprema col debito di contribuir un candeloto di cera bianca all'anno alla carica straordinaria nel giorno della festività del santo.
6. Convento di Santa Veneranda nel confine di Vonizza a Varicò, con decreto dell'eccellentissimo signor Manin Andonio Cavalli fù proveditor general da mar¹⁶⁶ dei 9 Luglio 1749, acordò a papà Dionisio Giorgachi e papà Statti Saffiri// di costruire il convento stesso de monaci nella detta

---

165. Σφάλμα τοῦ συντάκτη. Πρόκειται γὰρ τὸν Nicolò Erizzo, ὁ ὁποῖος διετέλεσε γενικὸς προβλεπτής τὸ διάστημα 1731-1734 καὶ ὄχι γὰρ τὸν ὁμώνυμο ἕκτακτο προβλεπτή τῆς περιόδου 1784-1786, ὁ ὁποῖος διακρίνεται ἀπὸ τὸν πρῶτο μὲ τὸν προσδιορισμὸ «2ndo». Γι' αὐτοὺς βλ. Τσίτσας, *Θεσμοί*, σ. 122, 124.

166. Πρόκειται γὰρ τὸν Marc'Antonio Cavalli.

chiesa di Santa Veneranda, per dover vitta loro durante funger l'amministrazione e direzione del convento, e dopo la loro morte seguir l'elezione dei successori guardiani col mezo de conventuali, ed a tenor delle regole, che sono prescritte dai publici decreti in materia de conventi medesimi.

7. Chiesa di San Giovanni Battista nel territorio di Vonizza publico jus patronato investito della medesima papà Giorgio Cino con terminazione generalizia 27 Luglio 1758, et approvata con ducali dell'eccellentissimo Senato de 24 Luglio¹⁶⁷ anno detto per essere al possesso del beneficio sudetto e dover adempire a tutti gl'oblighi ad esso rrellativi, e goder li frutti, e rendite spettanti al medesimo jus patronato come fù praticato colli suoi precessori.

Nella piazza di Prevesa non apparisce dalli registri stessi essere veruna investitura, o terminazione di chiese e conventi di Publico jus patronato.

Per quanto riguarda poi alle rendite complessive delle chiese e conventi sudetti, non può sapere il ministro quadriniere, mentre non vi è di mansione sua, ma bensì può rilevarsi dall'ufficio del scrivano grande, ove annualmente sono tenuti a quelli incombe di produr li loro conti dell'entrate et uscite delle chiese e conventi medesimi e cio affine ecc.

Giovanni Schena quadernier fiscal sos.....

B.2

Κατάλογος τῶν ναῶν τῆς Λευκάδας. Δύο δίφυλλα, με ἀριθμῆση 6 καὶ 7, με γραμμένες τὶς πέντε πρώτες σελίδες.

Λευκάδα, Μάιος 1789

Cattalogo delle chiese tutte di quest'isola tanto parochiali come semplicj, estratto dall'ufficio di me scrivano grande sostituto Gregorio Típaldo, e ciò in ordine al riverende comandamento di questa eccellentissima straordinaria carica di 24 settembre prossimo passato.

Terra di Amaxichi

1. L'Assunzione della Beata Vergine sti Gira delli signori Sambeli
2. Santi Martin, Vettor e Vichendio conffraternità¹⁶⁸

167. Πρόκειται μάλλον για λάθος του γραφέα. Λαμβάνοντας υπόψη και τις πληροφορίες του καταλόγου της 20ής Αυγούστου 1789 (βλ. ἐδῶ ἔγγραφο ἀρ. Α.1) ἡ ἡμερομηνία θὰ πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ 29 Ἰουλίου.

168. Πρόκειται για τὸν ναὸ τῶν Ἁγίων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου.

3. San Zuanne Theologo
4. San Spiridione
5. San Antonio
6. San Nicolò
7. La Presentazione della Beata Vergine confraternità
8. La chiesa Santa Veneranda confraternità
9. San Salvatore confraternità
10. San Zuanne dei Papadopulo
11. La chiesa Beata Vergine Vlacherena dei Livaditi
12. La chiesa San Zorzi dei Divan
13. La chiesa della Beata Vergine Anunciata
14. La Natività della Beata Vergine
15. La chiesa di San Besarione
16. La chiesa di San Pantaleone
17. La chiesa Santi Cosmo e Damiano
18. La chiesa di San Caralambo
19. La chiesa Beata Vergine Ceclibù
20. La chiesa San Attanasio
In fortezza
21. La chiesa santi Martiri Thimoteo e Maura
22. La chiesa santi Apostoli in Englimento
Villa Frini
23. Santi Apostoli
24. San Caralambo
Villa Zucalades
25. La Presentazione della Beata Vergine
26. La chiesa Santa Anastasia//
Villa Apolpena
27. La chiesa di San Nicolò
28. La chiesa di San Attanasio
29. La chiesa Santa Veneranda
Villa Caligoni
30. La chiesa Santissima Trinità
Villa Exathies
31. La chiesa Beata Vergine Anunciata
32. La chiesa di San Stefano
33. La chiesa San Michiel Arcangelo

34. La chiesa di San Demetrio
Villa Calamies
35. La chiesa della Beata Vergine
36. La chiesa di San Spiridione
37. La chiesa Santa Veneranda
Villa Damigiani
38. La chiesa Beata Vergine dei Corti
39. La chiesa Beata Vergine Pagliocoraffa
40. La chiesa San Profetta Elia
41. La Presentazione della Beata Vergine
42. La chiesa San Zuanne Crisostomo
43. La chiesa di San Theodoro
44. La chiesa di San Giorgio
45. La chiesa Beata Vergine stu Margetu
46. La chiesa di San Demetrio
47. La chiesa di San Basilio
48. La chiesa di Santi Arcangeli
Villa Comeglio
49. La chiesa della Beata Vergine Chimissi
50. La chiesa Santa Marina
51. La chiesa di San Attanasio
Villa Dragano
52. La chiesa della Beata Vergine Papandi//
Villa Athani
53. La chiesa Beata Vergine stin Rachi
54. La chiesa Beata Vergine Chimissi
55. La chiesa Santa Veneranda
Villa San Piero
56. La chiesa Santa Veneranda
57. La chiesa San Giorgio dei Patrichi
58. La chiesa di San Attanasio
59. La chiesa Santi Apostoli
Villa Condarena
60. La chiesa di San Spiridione
61. La chiesa di San Nicolò
62. La chiesa Beata Vergine Chimissi

Villa Marandocori

63. La chiesa di San Michiel Arcangelo
64. La chiesa San Nicolò delli signori Calichiopulo
65. La chiesa Beata Vergine Chimissi

Villa Eviero

66. La chiesa Beata Vergine Pagliocori
67. La chiesa di San Basilio

Villa Poro

68. La chiesa di San Nicolò
69. La chiesa di Santa Marina
70. La chiesa dell'Assenssione

Villa Fternò

71. La chiesa San Elia Profetta
72. La chiesa della Beata Vergine
73. La chiesa della Beata Vergine delli Armata
74. La chiesa di San Pantaleone

Villa Catocori

75. La chiesa di San Nicolò e San Giorgio
76. La chiesa di San Spiridione
77. La chiesa di San Caralambo
78. La chiesa di San Demetrio
79. La chiesa Santa Caterina//
80. La chiesa Beata Vergine dei Pogoneo

Villa Alatro

81. La chiesa di San Nicolò
82. La Natività della Beata Vergine
83. La chiesa San Nicolò dei Papadopulo
84. La chiesa dell'Assenssione
85. La chiesa San Zuanne

Villa Vurnicà

86. La chiesa dell'Anunciata
87. La chiesa San Zuanne Battista
88. La chiesa di San Stefano

Villa Sivro

89. La chiesa Beata Vergine sti Rachi
90. La chiesa San Nicolò
91. La chiesa San Spiridione

92. La chiesa Santa Veneranda
93. La chiesa erimoclissi delli Pelegrino
Villa San Ellia
94. La chiesa Santissima Trinità
95. La chiesa Santa Veneranda
Villa Gniocori
96. La chiesa San Spiridione
97. La chiesa di Tutti i Santi
98. La chiesa dell'Anunciata
99. La chiesa di San Demetrio
Villa Vafcheri
100. La chiesa Santa Marina
101. La chiesa San Zuanne Crisostomo
102. La chiesa della Beata Vergine
103. La chiesa di San Attanasio
Villa Engluvi
104. La chiesa della Beata Vergine
105. La chiesa di San Demetrio
106. La chiesa di San Georgio
107. La chiesa di San Spiridione//
Villa Platistoma
108. La chiesa Santa Veneranda
Villa Pigadissanus
109. La chiesa di San Nicolò
Villa Caria
110. La chiesa Santa Veneranda
111. La chiesa San Demetrio
112. La chiesa San Zuanne Battista
113. La chiesa di San Basilio
114. La chiesa di San Nicolò
115. La chiesa di San Antonio
116. La chiesa della Beata Vergine Chimissi
117. La chiesa di San Rocco
Villa Sfachiotes
118. La chiesa di San Spiridione
119. La chiesa della Beata Vergine
120. La chiesa San Zuanne Crisostomo

121. La chiesa San Salvatore
122. La chiesa di San Nicolò
123. La chiesa San Michiel Arcangelo
124. La chiesa Santi Apostoli
Villa Alexandro
125. La chiesa di San Demetrio
126. La chiesa di San Nicolò
127. La chiesa di San Spiridione
Villa Catuna
128. La chiesa di San Attanasio
129. La chiesa di San Nicolò
130. La chiesa San Barbaro
131. La chiesa della Beata Vergine
Villa Cariotes
132. La chiesa di San Giorgio
133. La chiesa di San Michiel Arcangelo
Vasilichi
134. La chiesa di San Gerasimo

E sono in tutte no 134.

B.3

Κατάλογος τῶν μοναστηριῶν μὲ τὰ εισοδήματά τους. Τετράφυλλο μὲ ἀρίθμηση φύλλων 8-10 καὶ γραμμένες τὶς πρῶτες πέντε σελίδες.

Λευκάδα, Μάιος 1789

Foglio estratto dalle carte e conti ch'esistono nell'ufficio del scrivano grande esercitato da Gregorio Tipaldo, sostituito dalle 15 agosto 1788¹⁶⁹, componenti la rendita degl'infrascritti conventi, non essendo nel medesimo altre carte per dedurre li titoli che copre cadauno di essi e senza comprendere li agravij e spese anuali di cadauno de medesimi, e cio nelli respetivi generi di prodotto anuale di cadaun convento, non potendo ritraere altri lumi dalle carte che gli furono consegnate dalli di lui precessori, e ciò in obbedienza al inchinato comandamento dell'eccellentissimo signor proveditor straordinario di 24 settembre prossimo passato intimatogli il dì 25 detto.

---

169. Ἡ μεταγενέστερη διόρθωση τοῦ ἔτους σὲ «1789» δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα.

1. Convento di San Zuanne a Livadi.

Rendita del medesimo dell'anno 1783.

Formento cadi 102 quarti due	cadi 102	quarti 2
Mischio cadi 131 quarti due cuvelo 1	cadi 131	» 2:1
Legumi cadi 60 quarti due cuvelo 1	60	» 2:1
Vena cadi 32		32
Oglio pignate 159 1/2 o siano zucali		159 1/2
Vino zare 300		300
Formaglio in pezza (libbre) 200		200
Formaglio in qudro ¹⁷⁰ (libbre) 260		260
Buttiro (libbre) 100		100
In soldo contante per l'anno sudetto per affitanze di detto convento et altro		L.3.896

2. Convento detto stò Adani dell'anno 1785

Formento quarti n° 66 fano cadi 16 1/2	cadi	16 1/2
Mischio quarti 91 fanno cadi 22 3/4	»	22 3/4
Vena quarti 24 fanno cadi 6	»	6
Lino (libbre) 110	(libbre)	110
Legumi [quarti] 6 fanno	[cadi]	1 1/2
Oglio zucali n° 76		76
Vino zare quaranta 40		40
Formaglio in pezza e in qudro (libbre) 86		86
Buttiro (libbre) 13		13
Messe de cristiani in moneta	lire	96

3. Convento di San Zuanne stò Rodachi.

Rendita del medesimo dell'anno 1781

Formento quarti n° 15 fanno	cadi n°	3 3/4
Mischio quarti n° 36 fanno	cadi n°	9
Vena quarti n° 6 fanno	cadi n°	1 1/2
Servenza di lino 1 1/2	»	3/8
Lino (libbre) 30	(libbre)	30
Formentone quarti 21 1/2	cadi	5 1/4
Vino zare 6	zare	6

170. Διάβαζε «quadro». Τὸ ἴδιο καὶ στίς ἐπόμενες ἐγγραφές.

Aquavitta sechi due	sechi	2
Oglio zucaj		65
In moneta incassate nell'detto anno	lire	140

4. Convento Assomato. Rendita del medesimo dell'anno 1787

Formento quarti no 85 fanno	cadi n°	20 1/4
Formentone e calambochio minuto quarti 364 fanno	cadi	91
Vena quarti n° 37	»	9 1/4
Legumi quarti 27	»	6 3/4
Oglio zucai n° 300	zucaj	300
Formaglio di qudro (libbre) 208	(libbre)	208
Formaglio in pezza (libbre) 130		130
Buttiro (libbre) 50		50
Vino barile n° 67		
In moneta contante incassate nel detto anno	lire	425

5. Convento di San Nicolò a Nira. Rendita del medesimo dell'anno 1785

Orzo quarti 45 fanno	cadi	11 1/4
Formento quarti 5 fanno	cadi	1 1/4
Formentone quarti 20 fanno	cadi	5
Vino barile quatro		4
Oglio zucaj n° 25		25
Carita da cristiani	lire	100

6. Convento San Zorzi a Bissà rendita del medesimo dell'anno 1782

Orzo e formentone quarti 99 fanno	cadi	24 3/4
Formento quarti 54 ¹⁷¹ fano	cadi	26
Vena quarti 28 fano		7
Lino (libbre) 20	(libbre)	200
Seme di lino quarti 14	cadi	3 1/2
Vino zare cinquanta	zare	50

7. Convento di San Elia pubblico jus patronato.

Rendita del medesimo dell'anno 1783

Cadi formento sedeci	cadi	16
----------------------	------	----

171. Διορθωτέο σὲ «104», ἐφόσον ἰσοδυναμεῖ μὲ 26 κάδους.

Oglio zucaj n° 8	zucaj	8
Per uva venduta dalla vigna del convento sudetto	lire	130

8. Convento di San Demetrio sti Grava jus patronato pubblico.

Rendita del medesimo dell'anno 1775

Formento quarti 25 fano cadì	cadì	6 1/4
Mischio quarti 18 fanno cadì		4 1/2
Orzo quarti 53 fano cadì		13 1/4
Vena quarti 9 fanno cadì		2 1/4
Lino (libbre) 30	(libbre)	30
Semenza di lino quarti due		2/4
Miele (libbre) 14	(libbre)	14
Cera (libbra) 1	(libbre)	1
Vino zare 35	zare	35
Oglio zucaj 27	zucaj	27
Aquavitta sechi undeci	sechi	11
In moneta	lire	220

9. Convento di San Zorzi a Scarus.

Rendita del medesimo dell'anno 1785

Formento quarti n° 182 fanno cadì	n°	45 1/2
Mischio quarti n° 281 fanno cadì	n°	70 1/4
Vena quarti n° 80 fanno cadì	n°	20
Legumi quarti n° 60 cuvelo 1 fano	n°	15 1/8
Oglio zucaj n° 110	n°	110
Vino barile n° 128	n°	128
Formaglio in pezza (libbre) 372	(libbre)	372
Formaglio in qudri (libbre) 367	(libbre)	367
Buttiro sporco (libbre) 135	(libbre)	305
Lana di castraj (libbre) 162		

Incassato in quell'anno in moneta per affittanza di molini et altro e per vendita fatta di animali et altro come dalli conti dell'anno stesso L. 3.023 circa.

10. Convento Cochini E<c>lissia.

Rendita del medesimo dell'anno 1784.

Formento quarti no 142 1/2 fanno cadì	n°	35 5/8
Mischio, formentone e calambochio minuto		

quarti no 473 fano cadi		118 6/8
Vena quarti no 89 fano cadi		22 1/4
Buttiro (libbre) 92	(libbre)	92
Formaglio in pezza (libbre) 226	(libbre)	226
Formaglio di qudro (libbre) 242	(libbre)	242
Oglio zucaj n° 173	n°	173
Vino barile n° 60	barile	60

Incassate in quell'anno in monetta per affittanza, venditta di animali et altro, come dalli conti dell'anno stesso L. 2771 circa.

11. Convento della Beata Vergine Faneromeni nella villa Frini.

Renditta del medesimo dell'anno 1787.

Formento quarti 75 1/2 fano cadi	n°	18 7/8
Mischio quarti 133 1/2 fano cadi		33 3/8
Vena quarti 74 fano cadi		18 5/8
Vino barile 20 sechi 4 1/2	n°	20: 4 1/2
Oglio zucaj n° 779	zucaj	779
Formaglio in qudro e pezza (libbre) 465	(libbre)	465
Buttiro (libbre) 43 1/2	(libbre)	43 1/2

Incassate nell'anno sudetto d'affitti, votti fatti da cristiani, messe, lemosina de cristiani, et altro come dalli fogli dell'anno stesso L. 2.118:10.

B.4

Γράμμα τοῦ Γρηγορίου Τυπάλδου, ἀντικαταστάτη τοῦ scrivan grande, πρὸς τὸν ἔκτακτο προβλεπτή Λευκάδας, στὸ ὁποῖο ἐπισημαίνει τὴν ἀδυναμία του νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἀπογραφῆς καὶ ὅτι θὰ περιοριστεῖ νὰ καταθέσει ὅσα στοιχεῖα προκύπτουν ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς ὑπηρεσίας. Φέρει ἀριθμὸ φύλλου «4» καὶ στὸ ἀριστερὸ περιθώριο τὴν ἐνδειξὴ «No 2».

Λευκάδα, 10 Μαΐου 1789

Adi 10 Maggio 1789 S.N. Santa Maura

Presentata dal signor Gregorio Tipaldo sostituto scrivan grande di questo luoco, con l'unite carte, in mano di S.E. proveditor straordinario a ..... suo in officio.

Illustrissimo et eccellentissimo signor proveditor straordinario di Santa Maura colla .....

Nel dì 14 agosto prossimo passato fui destinato alle incombenze di scrivan grande de luochi pii di questo luoco io divotissimo Gregorio Tipaldo servo

umilissimo di vostra eccellenza con sostituzione al signor Silvestro Valier aquisitore di detto carico, e nel primo momento mi sono prestato all'esercizio del medesimo.

Nel dì 25 settembre mi fu intimato l'ordine osequiato di vostra eccellenza de dì 24 detto per dover presentare nell'ufficio di questa riverita di lei cancelleria un esato catalogo, numerato e dichiarativo di tutte le chiese così parochiali, come semplici appartenenti a questo clero greco secolare, con distinzione l'una dall'altra, e così pure de monasteri dell'uno e dell'altro sesso dello stesso ritto con la rendita complessiva di cadauno, e parimenti col titolo respetivo che lo copre, sia di jus patronato del Prencipe, ovvero delle comunità del corpo laico, o religiosi, oppure di particolari famiglie.

In così poco tempo non essendo ancora posto al fatto delle cose, nonostante le applicazioni e lo studio da viè prestato per giungere alle necessarie cognizioni, non posso che rassegnare quanto mi emana dalle carte e documenti esibitimi dalli esercenti anteriori, che sono difettosi, e senza la dovuta serie, e metodo necessario, senza catalogo o documento delle rendite e titoli respetivi, e dalli possibili lumi dalli medesimi assunti ho rassegnato nelli uniti fogli tutto ciò che si può dedurre dalle carte medesime.

Il progresso dell'esercizio, e le diligenze, che saranno da vie usate nelle occasioni degli esami sopra gli annuali rendimenti di conto mi offriranno lumi maggiori, et io non trascurarò occasione o momento di poter acquistare le più precise et individuali cognizioni che mi ponessero nello statto di adempiere i doveri ingiuntimi con le prescrizioni sovrane sistematiche et eseguire con la maggiore possibile esattezza e precisione il venerato comando ingiunto alla mia rassegna con l'inchinato ordine stesso. Grazie.

B.5

Ἀντίγραφο γράμματος τοῦ ἔκτακτου προβλεπτή Λευκάδας Marco Cicogna πρὸς τὸν προβλεπτή τῆς Πρέβεζας, μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ ὀρίζει νὰ προβεῖ στὶς ἀναγκαῖες ἐνέργειες γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς διαταγῆς ποὺ ἀφοροῦσε στὴ σύνταξη καταλόγων τῶν ναῶν καὶ μονῶν, τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῶν προσώπων ποὺ σχετίζονταν μὲ τὴ λειτουργία τους. Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο ἡ ἐνδειξη: «No 1».

Λευκάδα, 4 Αὐγούστου 1789

Copia di lettera scritta dall'illustrissimo et eccellentissimo signor Marco Cicogna proveditor straordinario di Santa Maura, all' N.H. signor proveditor di Prevesa, in data 4 Agosto 1789 S.N.

Per adempirsi il pressante incarico derivatomi in replicate lettere delli 27 scaduto dall'eccellentissimo signor proveditor general da mar, occorre che dalla solecitudine di vostra signoria illustrissima siano ordinati a chi spetta due separati cattaloghi, uno di tutte le chiese e benefizi del ritto greco di pubblico jus patronato reggio, poste in cotesto distretto, qualificando la rendita complessiva di cadauna, colo titolo che le cuopre di pubblica investitura vittalizia, o altrimenti, ed il 2ndo delle chiese cosi parochiali come semplici appartenenti al clero greco secolare, distinguendo l'une dall'altre, e cosi pure dei monasteri dell'uno e dell'altro sesso dello stesso ritto, con la rendita complessiva di cadauno, e col titolo rispettivo, che le cuopre, sia per avventura di pubblica investitura si di jus patronato del Prencipe, ovvero della comunita, di corpo laico o religioso, e di private famiglie. E stessamente, un terzo foglio che indichi il numero degl'individui di cadaun monastero colla distinzione delli servi o serve che fossero a peso delli medesimi. Attenderò tutto ciò nel periodo al più di giorni otto per render esaurita la comissione del superiore che è pressante, e le bacio affettuosamente le mani.

B.6

Γράμμα τοῦ ἔκτακτου προβλεπτή Λευκάδας Marco Cicogna πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτή Francesco Falier. Στὸ κάτω περιθώριο ἡ δήλωση τοῦ παραλήπτη τοῦ γράμματος: «Illustrissimo ed eccellentissimo signor Francesco Falier proveditor general da mar, Corfù».

Λευκάδα, 6 Αὐγούστου 1789

Illustrissimo ed eccellentissimo signor signor colendissimo Onorato del foglio venerato di V.E. 27 scaduto d'eccittamento e commissione treplicata relativa a pressante incarico dell'eccellentissima straordinaria deputazione perche siano fatti da chi spetta due separati cattaloghi numera, l'uno di tutte le chiese e benefizi del ritto greco di pubblico jus patronato reggio, poste in questa città et isola e nelle due piazze del golfo, qualificando la rendita complessiva di cadauna e del titolo che le cuopre, da pubblica investitura vittalizia o altrimenti; il secondo delle chiese cosi parochiali come semplici appartenenti al clero greco secolare, distiguendo l'una dall'altre, e cosi pure de'monasteri dell'uno e dell'altro sesso dello stesso Ritto, con la rendita complessiva di cadauno, e col titolo respetivo, che lo cuopre, sia per avventura di pubblica investitura, sia di jus patronato del Prencipe, ovvero delle communita di corpo laico, religioso o di pri-

vate famiglie; e così pure un terzo foglio degl'individui di cadaun convento, compresi li servi o serve, ho subito segnato conformi commissioni agl'illustrissimi proveditori del golfo, come degnarà rimarcare dal no. 1.//

Ho fatto rintracciare qual esecuzione sia stata prestata alle due venerate precedenti commissioni in tal proposito da ministri competenti. Hò trovato una scrittura presentata li 10 Maggio prossimo passato con alcune carte inserite del competente unico Ministro Economico de'Luochi Pij, sostituto scrivano grande Dr Gregorio Tiplaldo, che comprende il cattedro delle chiese e la rendita de'conventi in genere e non liquidata in dannaro, complessiva, che niente corrisponde alla commissione. Hò fatto chiamare subito lo stesso Tiplaldo al quale gl'imposi doversi prestare a vista di render integralmente obbedito il di lei comando nel più breve termine. Egli mi pose in vista varie ragioni summarie, che lo difficultano per aver trovato l'impiego sudetto spoglio affatto di tutti quei sistemi necessari, e dovuti a ben riuscire, e che per porsi al fatto vi vorrebbe tempo competente, aggiugnendomi in fine, che essendo lui l'unico Economico Aggente dell'absente jus p(atronat)o di queste Saline sotto raccolto, non poteva distraersi da una rendita che porta la marca di Pubblico Patrimonio, che piuttosto// rinunziava alla prima, che mancare alla seconda, imbarazzato veramente senza respiro.

Mi sono fatto ragionevolmente riguardo in mezzo a tali due argomenti portando solecitamente le partecipazioni per dipendere, se debba astringer il Tiplaldo ad onta della gelosa impresa che esercita, non volendo prender arbitrij di riguardevole assoluta conseguenza. Riffletterò umilmente, che in defficienza detta Ministro si potrebbe surogare questo Pubblico Quadernier Fiscal con facoltà di passar in cavalcata sopra l'isola, et in espedita forma dar compimento alla pubblica importante commissione, e questo con qualche sacrificio per le spese de'viaggi, che ragionevolmente deve incontrare. L'averei anche fatto subintrare se avessi avuto facoltà d'accordargli l'occorrenti spese credendo più a proposito un espresso comando risoluto di V.E. per ridurlo all'esecuzione dell'affar posto per tanto tempo in imora per difetto ministeriale.

Attenderà e dipenderà il mio ossequio ciecamente a quanto sarà per prescrivermi in riscontro vero d'obbedienza e le baccio umilmente le mani.
Santa Maura 6 Agosto 1789 S.N.

Osequiosissimo Divotissimo obligatissimo servitore
Marco Cicogna proveditor straordinario

B.7

Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ Francesco Falier πρὸς τὸν ἔκτακτο προβλεπτῆ Λευκάδας Agostin Soranzo.

Κέρκυρα, 7 Σεπτεμβρίου 1789

Contenuto in lettera scritta da S.E. signor Francesco Falier proveditor general da mar al N.H Agostin Soranzo eletto proveditor straordinario di Santa Maura.

(Omissis)

somamente importa d'essaurir quanto è possibile con sollecitudine la sovrana comissione, quiditata nella circolare 18 Giugno 1788, che fù negletta indovevolmente oltre l'anno, nonostante che fosse ripetito il comando, ed il più stringente eccitamento a compirla nelle successive 25 ottobre, e 27 Luglio decorso. Mi derrivarono ultimamente le risposte, che le compiego per le quali si mostrò d'ignorare lo stato dell'affare, e si addussero inutili inadmissibili scuse, con proposta dell'indebita sostituzione del Ministro Camerale. Esiste costà l'attual scrivani grande, e questo, o il sostituto supplente quello che lucrò dell'utilità frattanto sia astretto all'opere occorrenti escludendo ogni pretesto, che possa proddure ritardo ultroneo o maggior giacenza della premura publica. Anche quest'argomento interessante le pubbliche viste e gl'impegni della carica richiamata a vigor di ordini e di cura per l'essaurimento di lumi e raccolta dei documenti ricercati non può che reccare onore, e laude maggiore in confronto per la sollecitudine e fervor con cui si sarà prestata al compimento possibile, e le auguro compite felicità.

Corfù li 7 settembre 1789 S.N.

B.8

Κατάλογος μοναχῶν καὶ ὑπηρετῶν τῶν μοναστηριῶν τῆς Λευκάδας. Δίφυλλο χωρὶς ἀρίθμηση.

Λευκάδα, 4 Ὀκτωβρίου 1789

4 ottobre 1789 S.N. Santa Maura

Foglio in cui vengono cattalogati gl'individui componenti la famiglia degl'infrascritti conventi esistenti in quest'isola con distinzione dei servi e serve, pastori et altro a peso de conventi medesimi ricavato dalle notte esibite dalli economi de medesimi nell'ufficio di me infrascirtto in ordine al riveribile comandamento dell'eccellentissimo Agostin Soranzo proveditor straordinario di questa isola.

1. Convento di San Zuanne a Livadi
  - n° 7 Sacromonaci
  - n° 8 Calogeri
  - n° 2 Monache
  - n° 3 Novizi
  - n° 6 Serventi
  - n° 5 Pastori
  - n° 2 Assistenti nelli molini
  - n° 2 Custodi delle vigne di raggione del convento
  - n° 35
2. Convento di San Zorzi a Scarus
  - n° 6 Sacromonaci
  - n° 3 Calogeri
  - n° 3 Novizzi
  - n° 5 Lavoratori delli terreni
  - n° 3 Pastori
  - n° 4 Molinari
  - n° 2 Custodi delle vigne del convento.
  - n° 26
3. Convento Assomato
  - n° 7 Sacromonaci
  - n° 2 Calogeri
  - n° 1 Monaca
  - n° 2 Serventi
  - n° 1 Colono
  - n° 2 Legnaroli
  - n° 3 Molinari
  - n° 2 Per l'ospicio di San Chirico.
  - n° 20//
4. Convento Cochini Eclisia
  - n° 4 Sacromonaci
  - n° 4 Calogeri e Novizzi
  - n° 2 Serventi per i animali
  - n° 6 Serventi per ogn'esigenza del convento
  - n° 3 Serventi per l'orti
  - n° 2 Molinari
  - n° 21

5. Convento della Beata Vergine Faneromeni
 n° 3 Sacromonaci
 n° 1 Calogero
 n° 2 Serventi del convento
 n° 1 Servente con la cassetta della chiesa
 n° 3 Lavoratori delle terre del sudetto convento
 n° 1 Pastor
n° 1 Dona servente al convento sudetto.
 n° 12
6. Convento stò Adani
 n° 1 Sacromonaco
 n° 1 Servente per la chiesa
 n° 1 Servente con li manzi di aratro
 n° 1 Servente nel Reffettorio
n° 1 Servente o sia colono e custode.
 n° 5
7. Convento San Demetrio sti Grava jus patronato pubblico di cui è investito il monsignor arcivescovo.
 n° 1 Sacromonaco che officia la chiesa
8. Convento San Elia Profetta jus patronato pubblico
 n° 1 Servente
 n° 1 Sacromonaco che officia la chiesa
 n° 1 Sotto officiatore.//
9. Convento di San Zuanne stò Rodachi
 n° 1 Sacromonaco per abbate del sudetto
 n° 1 Sotto officiator
n° 1 Assistente.
 n° 3
10. Convento di San Georgio a Bissà
 n° 1 Sacromonaco
 n° 1 Servente per la chiesa
 n° 1 Servente per li animali grossi
 n° 2 Coloni che lavorano con li manzi le terre
n° 1 Dona servente per formar pane e lavare.
 n° 6
11. Convento San Nicolò stin Gnira
 n° 1 Sacromonaco per abbate.

n° 2 Servente uno de quali v'è come colon.

n° 1 Servente per monaca di esso convento.

n° 4

Gregorio Tivaldo sostituto Scrivan Grande.

B.9

Γράμμα τοῦ ἑκτακτοῦ προβλεπτῆ Λευκάδας Agostino Soranzo πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτῆ Francesco Falier, μὲ τὸ ὁποῖο συναποστέλλει τὸ ὕλικὸ ποὺ συγκεντρώθηκε ἀπὸ τῆ Λευκάδα καὶ τίς ἐξαρτώμενες ἀπὸ αὐτὴν Πρέβεζα καὶ Βόνιτσα. Στὸ κάτω περιθώριο τῆς πρώτης σελίδας, ὁ παραλήπτης: *Illustrissimo ed prestantissimo signor Francesco Falier proveditor general da mar.*

Πρέβεζα, 5 Ὀκτωβρίου 1789

Illustrissimo ed prestantissimo signor signor colendissimo

Mi prelai con ogni riflesso e con la possibile solecitudine all'incarico demandatomi di esaurire la sovrana commissione quiditata nella circolare 18 Giugno 1788, e negletta ad onta del ripetuto comando, e del piu stringente eccittamento in altre posteriori 25 ottobre e 27 giugno decorsi; e posso umiliare all'eccellenza vostra il risultato possibile dei lumi e raccolta di documenti, che ho procurato di verificare, e che trovai per la maggior parte da molto tempo prodotti nell'ufficio del N.H. mio precessore, sebben con delle imperfezioni facilmente però riparabili.

Quindi mi sembrarono incompatibili con questo fatto le compiegatemi di lui risposte 6 agosto decorso, nonche il frapposto ritardo; ed io anzichè astringere all'esecuzione del sovrano comando, ho unicamente indicato le riforme che dovevano farsi nei documenti di gia presentati, e che ho procurato, che siino colla possibile esatezza incontrati.//

Contiene il n° 1 il catalogo prodotto dal camerale Ministro; il n° 2 le carte tutte offerite dal scrivan grande domino Gregorio Tivaldo; ed i n° 3 e 4 comprendono i documenti ritratti dalle due piazze di Prevesa e Vonizza.

Vorrei aver'esattamente sodisfare le sudette ricerche, nel che ho posto certamente tutto lo studio, ed intanto mi onoro di baciare a V.E. umilmente le mani.

Prevesa 5 ottobre 1789 S.N.

Umilissimo divotissimo obbligatissimo servitore
Agostin Soranzo proveditor straordinario

Γ. ΠΑΡΓΑ

Γ.1

Κατάλογος ναών τῆς Πάργας, κάστρου, μπόργου καὶ ἐξοχῆς, συνταγμένοι ἀπὸ τὸν πρωτοπαπᾶ Διονύσιο Δημουλίτζα. Περιέχεται στὴ δέση μὲ τὴ σήμανση «No. 62. Στὸ ἄνω ἀριστερὸ περιθώριο φέρει τὴ δήλωση «Ex Greco».

Πάργα, 10 Νοεμβρίου 1788

Nota delle chiese quante si trovano entro la fortezza di Parga ed anche fuori nel borgo et altre abbandonate.

1. E prima entro la fortezza vi è la chiesa della B.V. Odigitria la anno juspatronato due famiglie, Bassilà e Dimulizza e governatori Anastassi Lumbo e Spiro Idromeno.
2. I santi Teodori anno juspatronati Vassila e Magniachi, anno un governatore papà Panajoti Vervicioti.
3. San Nicolò à juspatronati i Vervicioti, e Pezzali e Vranà à governatori Dimitri Stanelo e Spiro Corcozachi.
4. San Isauro à juspatronati Stanelo dall'eredità del quondam Gasparin Stanelo, e Dimulizza dall'eredità del quondam Andrea Dimulizza, à un governor Anastasio Magnachi.
5. Il Profeta Elia à juspatronati i Vranà non à governor.
6. San Andrea à juspatronati Dessila, Gianachi Ma.....la e Antonio Dessila quondam Spiro à un governor Iani Vassilà.
7. San Liberal à juspatronato Nicolò Pezzali quondam Giorgio, non à governor stant' è povera chiesa e non à stabile.
8. Santi Apostoli, a juspatronati i Vassilà, i Dessila, i Maurojani, e i Pezzali, anno un governor Spiro Vassilà.
Ora scrivo le chiese fuori nel Borgo, e
9. Prima la chiesa nominata Teotoco, à juspatronati i Vassilà, Dimitri Stanelo, e Nicolò Dessila quondam Sissimo, à un governor Anastassi Magniachi.
10. Una chiesa nominata del Salvatore à juspatronati Antimo sacromonaco Caluli, papà Ianni Caluli e Anastassi Caluli, non à governor.
11. Una chiesa nominata il Creceffisso, à juspatronati li Costandi non à governor.
12. Altra chiesa nominata i Santi Tre Figli, e anco una suffraganea San Dionisio le quali chiese le anno i monaci del monte Sinai, anno governor// Dimitri Maurojanni.

13. Una chiesa nominata gli Angeli à iuspatronato Anasto Sula e l'eredità del quondam papà Iani Sula, non ha governor.
14. Altra chiesa nominata Santi Anargiri à juspatronato Arseni Maurogian- ni quondam papà Antonio, non ha governor.
15. Una chiesa Santi Quaranta à jus patronati l'eredità del quondam papà Petro Papiri e l'eredità del quondam Anastasi Papiri, non à governor.
16. Una chiesa nominata l'Anunciata à juspatronati i Pezali non à gover- nator.
17. Una chiesa San Nicolò juspatronati i Papiri non à governor.
18. Altra chiesa de Santi Apostoli à juspatronati i Pezali, Stelachi Pezali, e Anastasi Pezali à governor Janni Riga.
19. Una chiesa San Demetrio juspatronati i Zupani non à governor.
20. Una chiesa Santa Marina à juspatronati i Vassilà e Anastassi Dessila e Todorin Dessila, non à governor.
21. Una chiesa San Atanasio, e altra San Zuane e San Pantaleone, le quali tre chiese sono della Comunità.
22. Inoltre vi è una chiesa nel scoglio nominata Teotoco à juspatronati gli eredi del quondam Francesco Vassilà non à governor.
23. Vi sono altre tre chiese abandonate in esso scoglio l'Assension, Santa Trinità e San Nicolò. Dete chiese sono abandonate e dirocate.
Qui scriviamo le chiese abbandonate fuori nelle campagne.
24. E prima una chiesa di San Caralambo à confrateli Costa Dessila e Spiro Dessila quondam Janni non ha governor.
25. Altra chiesa San Basilio confrateli jus patronato l'eredità del quondam Dimitri Chichira non à governor.
26. Altra chiesa nominata l'Anunciata della B.V. à juspatronati i Dessila non à governor.
27. Altra chiesa San Nicolò nel monte, à jus patronati Ianachi Dessila e gli eredi del quondam Mastraca Dessila non à governor.//
28. Altra chiesa nominata Chieropula nel monte à juspatronati i Pezali.
29. Una chiesa la Santa Vlachierena, à juspatronati la famiglia Dimulizza e la famiglia et eredità del quondam Andoni Pezali, e la famiglia Vervi- cioti à governor Nicoletto Vassilà quondam Piero.
30. Una chiesa San Spiridion à jus patronati l'eredità del quondam Todos- si Dessila non à procurator.
31. San Nicolò à juspatronati l'eredità del quondam Spiro Magniachi e Pa- najoti Magniachi non à governor.

32. Una chiesa di Teotoco nominata Lambovitissa à jus patronati l'eredità del quondam papà Januzzo Prongari non à procurator.
33. Altra chiesa San Giovanni, à juspatronati la famiglia Maurojanni e Des-sila non à governorator.
34. Una chiesa di San Gerasimo à jus patronati l'eredità del quondam Nicoletto Monastiriotti non à governorator.
35. Una chiesa San Giorgio à juspatronati la famiglia Vranà, e famiglia Baculi non à governorator.
36. Una chiesa San Elena à jus patronati famiglia Caluli non à governorator.
37. Una chiesa nominata Odigitria à jus patronati la famiglia del quondam Vincenzo Vassilà e la famiglia del quondam papà Costantin Vassilà. Sin guì sono le chiese di Parga.
- Si è scritta la presente nota dalla mano di me sottoscritto li 10 9bre 1788 S.V.

Dionisio Dimulizza protopapà di Parga.

Γ.2-6

Ἀπόσπασμα γράμματος τοῦ διοικητῆ καὶ καπιτάνου τῆς Πάργας Κωνσταντίνου Καλογερά πρὸς τὸν προβλεπτὴ καὶ καπιτάνο τῆς Κέρκυρας Zorzi Loredan, μὲ τὰ συνημμένα του.

Γ.2

Ἀπόσπασμα γράμματος τοῦ διοικητῆ καὶ καπιτάνου τῆς Πάργας Κωνσταντίνου Καλογερά πρὸς τὸν προβλεπτὴ καὶ καπιτάνο τῆς Κέρκυρας Zorzi Loredan μὲ τὸ ὅποιο τὸν ἐνημερώνει γιὰ τὶς ἐνέργειές του ἀναφορικὰ μὲ τὴν καταγραφή τῶν ναῶν, συναποστέλλοντας τὶς ἔγγραφες ἐνστάσεις τῶν κυβερνητῶν καὶ κτητόρων. Περιέχεται στὴ δέση μὲ τὴ σήμανση «No. 62».

Πάργα, Ἰανουάριος 1789

Copia di lettera scritta a S. E. signor Zorzi Loredan proveditor e capitano di Corfù dal spettabile signor Costantin Calogerà governorator e capitano della fortezza di Parga in data li – Gennaio 1789 S.V.

Eseguendo le commissioni ingiontemi dall'eccellenza vostra colla riverita lettera delli 6 corrente ho commesso un rissoluto mandato che umilio in copia al n° 1¹⁷², alli governoratori e juspatronati delle chiese situate in questa fortezza, suo distretto, onde in termine d'otto giorni abbino da passar co-

172. Βλ. τὸ ἔγγραφο Γ.3.

stà, e per render conto della rendita e per produr i documenti comprovanti i rispettivi possessi. In risposta, mi produssero i memoriali che pur rassegnò alli n: 2 e 3¹⁷³, coi quali implorano che sia diferito l'affare, fino al tempo della visita, allegando che tale era la pratica, alla quale credono che servir possa di concludente appoggio l'articolo terzo della terminazione segnata dal fù eccellentissimo straordinario kavalier Erizzo al n° 4¹⁷⁴. Accompanando all'eccellenza vostra per solo dover d'ufficio queste loro istanze, dipenderò da ogni ulterior sua deliberazione.

(omissis)

Γ.3

Ἐντολή τοῦ διοικητῆ καὶ καπιτάνου τῆς Πάργας Κωνσταντίνου Καλογερά πρὸς τοὺς ὀνομαστικὰ ἀναγραφόμενους κυβερνήτες καὶ κτήτορες τῶν ναῶν τοῦ κάστρου καὶ τῆς περιφέρειας τῆς Πάργας ὅτι ὄφειλαν, σὲ ἐφαρμογὴ σχετικῆς ἐντολῆς τοῦ προβλεπτῆ καὶ καπιτάνου τῆς Κέρκυρας, νὰ παρουσιαστοῦν στὴν γραμματεία του μὲ τὰ διαχειριστικὰ τους βιβλία καὶ τὰ ἔγγραφα ποὺ πιστοποιοῦσαν τὰ δικαιώματά τους ἐπὶ τῶν ναῶν. Περιέχεται στὴ δέσμη μὲ τὴ σήμανση «No. 62. Στὸ ἄνω ἀριστερὸ περιθώριο φέρει τὴ δήλωση «Ex Greco».

Πάργα, 28 Δεκεμβρίου 1788

Noi Constantin Calogera governator e capitano di Parga

Comettemo alli infranominati, che nel termine di giorni otto che debbano presentarsi nell'officio della secretaria dell'signor illustrissimo et eccellentissimo signor proveditor e capitano di Corfù e produrre ogn'uno, o come governator che sia in chiesa di questo luoco o come jus patronato i libri di dette chiese che governano ed ano come jus patronati, e dar conto justo i sovrani ordini e leggi e parimenti produr tutti quei riscontri che s'attrovano avere per dimostrare i loro titoli in pena disobedindo ad ogn'uno dell'indignazione del sudetto signor proveditor e capitano et in ducati 15 che saran levati ed il presente sarà commesso ad'ogn'uno dal pubblico fante in pena ut supra in quorum ecc.

Seguono i nomi

Anastassi Lumbo - Spiro Idromeno - papà Panajoti Vervicioti – Dimitri Stanello quondam papà Stefanin - Spiro Corcozachi quondam Stati - papà Ianni Vranà - Anastassi Magniachi d'Antonio - Janachi Vassilà quondam

173. Βλ. ἔγγραφα Γ.4 καὶ Γ.5.

174. Βλ. ἔγγραφο Γ.6.

Dimitri - Vasili Pezali - Spiro Vassilà quondam papa Nasto - Anastassi Vassilà quondam Spiro - Dimitri Maurojani - Antimo Caluli - sacromonaco Climi Costati - Arseni Maurojani - Todossi Pezzali - Marino Stanello - Stati Sula - Atanassi Dessila quondam Jani - Jani Riga - sindaco Anastasio Vassilà - Pandasin Vassilà quondam Cristo - Anastassi Vassilà quondam Jani - Costa Dessila quondam Janni - Jorgi Chichira - Nicolò Dessila quondam papa Janni - Janni Dessila quondam Mastraca - Todossi Pezzali quondam Nicolò - Nicoletto Vassilà quondam Piero - Anastassi Magniachi quondam Spiro - Cristo Maurojani quondam Alvise - Dimitri Vassilà quondam Vincenzo - papà Jani Caluli - Nicolò Vranà quondam papà Panajoti e Dimitri Monastirioti.

Parga data li 28 Xbre 1788 S.V.

Constantin Calogerà Governorator e Capitano
Ex Greco. Todorin fante ò intimato il presente a tutti quelli che s'attrovano in questo luoco e dò noticia.

Todorin fante affermo.

Γ.4

Ἐπιστολὴ τῶν κτητόρων καὶ τῶν κυβερνητῶν τῶν ναῶν πρὸς τὸν διοικητὴ καὶ καπιτάνο τῆς Πάργας Κωνσταντῖνο Καλογερά. Τοῦ ἐπισημαίνουσι ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐντολή, ὅμως ὁ διαχειριστικὸς ἔλεγχος τῶν ναῶν γινόταν ἐπὶ τόπου κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ προβλεπτοῦ καπιτάνου στὴν Πάργα. Τοῦτο ὄριζε καὶ τὸ ἄρθρο 3 τοῦ διατάγματος τοῦ ἔκτακτου προβλεπτοῦ Nicolò Erizzo 2ου, τὸ ὁποῖο ἐπισύναπταν καὶ ζητοῦσαν νὰ σταλεῖ στὸν προβλεπτὴ καπιτάνο, ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὴ μετακίνηση. Περιέχεται στὴ δέσμη μὲ τὴ σήμανση «No. 62». Στὸ ἄνω ἀριστερὸ περιθώριο φέρει τὴ δήλωση «Ex Greco».

Πάργα, τέλος Δεκεμβρίου 1788

Spettabile signor governorator e capitano di Parga

Chiamati da vostra spettabilità noi sottoscritti juspatronati e governatori delle chiese di questo luoco per assogetarsi a quanto l'illustrissimo et eccellentissimo signor proveditor e capitano di Corfù comanda colla venerata sua lettera 25 Xbre prossimo passato S.N.¹⁷⁵ avressimo operato, se non si

---

175. Διορθωτέο σὲ S.V. Μὲ βάση τὸ γράμμα τοῦ κυβερνήτη τῆς Πάργας (βλ. ἔγγραφο Γ.2), ἡ ἐντολὴ τοῦ προβλεπτοῦ καπιτάνου ἔφερε ἡμερομηνία 6 Ἰανουαρίου 1789 S.N., ἡ δὲ ἐντολὴ τοῦ κυβερνήτη, στὴν ὁποία οἱ ἴδιοι ἀπαντοῦν φέρει ἡμερομηνία 28 Δεκεμβρίου 1788 S.V.

facessero qui le dovute revisioni nell'occasione della visita dei fra tempore eccellentissimi proveditori e capitani di Corfù, come apunto ordina alla venerata terminazione capitolo 3o il quondam illustrissimo et eccellentissimo Nicolò Erizzo proveditor straordinario, della quale esibimo copia a vostra spettabilità e ricerchiamo col presente nostro devoto memoriale di accompagnarla con sua lettera al sudetto eccellentissimo informandolo come è di dovere per l'avvenire sollevati da tal nuovo peso. Grazie ecc.

Crissanto sacromonaco Vervicioti

Climi sacromonaco Costati

Papà Janni Caluli

Panajoti sacerdote Vervicioti

Anastassi Vassilà

Spiro Idromeno

Balano Dimulizza

Todossi Pezzali

Anastassi Vassilà

Anastassi Magniachi

Nicolò Vranà

Nicolò Pezzali

Dimitri Vassilà

Spiro Vassilà

Dimitri Stanello

Anastassi Chichira

Anastassi Lumbo

Marino Stanello

Γ.5

Γράμμα τοῦ Δημήτρη Μαυρογιάννη πρὸς τὸν διοικητὴ καὶ καπιτάνο τῆς Πάργας, μετὸ ὁποῖο τοῦ γνωστοποιεῖ ὅτι δὲν ἦταν κυβερνήτης τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Τριῶν Παίδων, μετοχίου τοῦ ὄρους Σινᾶ, οὔτε φυσικὰ κατεῖχε κάποιο διαχειριστικὸ βιβλίο τοῦ ναοῦ. Περιέχεται στὴ δέσμη μετὸ τὴ σήμανση «No. 62». Στὸ ἄνω ἄριστερὸ περιθώριο φέρει τὴ δῆλωση «Ex Greco».

Πάργα, τέλος Δεκεμβρίου 1788

Spettabil signor governator e capitano di Parga

Ebbi notizia dal fonte io umilissimo Dimitri Maurojani di presentarmi d'ordine dell'eccellentissimo proveditor e capitano di Corfù alla sua obbedienza, perchè mi attrovo procurator del metochio del sacro convento del

venerando monte Sinaj consecrato a Santi Tre Figli, e ciò con libro, scorrendo adunque io umilissimo che non sia a cognizione alla sua autorità, in tal punto, mentre nè io sono procurator nè meno ò libro, nè veruna ingerenza esercito nelle ristrete sue possessioni, ma li tengono i calogeri che entro detto metochio abitano, i quali sono spediti dallo stesso convento del Sinaj, io non fò altro che prestar una picciola assistenza a detti calogeri per l'anima mia come era sono didici anni che li assisto, senza aver veruna sorte legal facultà, e ingerenza, e perciò ricoro da vostra spettabilità perchè informi su tutto per esser sottrato da detta chiamata, perche ecc giustamente tanto imploro. Grazie.

Γ.6

Άπόσπασμα ἀπὸ τὸ διάταγμα τοῦ ἔκτακτου προβλεπτῆ Nicolò Erizzo 2ου μὲ τὸ ὁποῖο ὀρίζεται ὅτι οἱ ἐλεγκτὲς τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Πάργας οἱ ὅποιοι πῆγαιναν μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπίσκεψης τοῦ προβλεπτῆ καπιτάνου, ἀπαγορευόταν νὰ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς κυβερνήτες καὶ τοὺς κτήτορες πληρωμὴ πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια ποὺ εἶχε ὀρίσει ἡ βενετικὴ Διοίκηση. Περιέχεται στὴ δέσμη μὲ τὴ σήμανση «No. 62».

19 Νοεμβρίου 1785

Copia estratta dalla veneratta terminazione di S.E. fù Nicolò Erizo 2o cavalier proveditor straordinario in data li 19 Novembre 1785 S.N. esistente nei libri di questa Comunità.

Omissis

3zo. Giusto essendo che i revisori delle chiese che passano in quella fortezza in occasione della visita del N.H. proveditor e capitano non abbino da esigere pagamenti arbitrarj a peso indebito delli governatori e juspatronati delle chiese stesse, ordiniamo che abbiano essi revisori anche per le chiese da Parga a contenersi ne limiti del giusto pagamento, fissato dalle pubbliche prescrizioni, in penna della privazione del carico, qualor trasendessero nel ritraere più di quanto loro spetta.

Panagiotti Dimulizza Cancellier.

Γ.7

Βεβαίωση τῶν συνδίκων τῆς Κοινότητος τῆς Πάργας καὶ τοῦ πρωτοπαπᾶ ὅτι στὸ κάστρο καὶ στὸ μπόργο δὲν ὑπάρχουν ναοὶ ἢ μοναστήρια τοῦ Δημοσίου.

Πάργα, 1η Σεπτεμβρίου 1789

1789 Σεμπτεβριου πρότι καστρο τῆς Παργας

Πίστι πιουμεν ιμης υ κατοθεν ιπογεγραμενι πρωτοπαπας και συντιχη τῆς

κουμουνιτας τῆς Παργας οτι εδο εις τό κάστρο οσον και μποργο και ολο το περιγίρο τῆς Παργας δέν υβρίσκετε καμίας λογης μοναστίρι ι εκλιστα ρομεικι γιους πατρουνατο εις δικεο τοῦ πουπλικο καί την μπαρουσαν τήν απαφίνομεν διά φῶς τῆς δικεοσίνης και υπογραφομεστεν ιδιοχίρου μας.
 Δΐονύσιος Δημουλίτζας πρωτοπαπάς Πάργας.
 Αναστασης Βασηλας σιντηχος.
 Αθανασις Πετζαλις σιντιχος.
 Νικόλαος Δεσίλας σύντιχος.

Γ.8-31

Δηλώσεις τῶν κτητόρων καί κυβερνητῶν τῶν ναῶν ἐνώπιον τῶν βενετικῶν ἀρχῶν μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἐπίσκεψης τοῦ προβλεπτή καπιτάνου στήν Πάργα. Στά πα-
 ραθέματα καί στά ὀνόματα τηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τῶν ἐγγράφων.

Πάργα, 9-16 Σεπτεμβρίου 1789

Γ.8

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Παντοκράτορος ἔξω ἀπό τό κάστρο.

Πάργα, 9 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ ἱερομόναχος Anthimo Caluli τοῦ ποτὲ Dimitri, ὡς κτήτορας καί ἱερουρ-
 γὸς (*juspatronato et officiatore*) τοῦ ναοῦ τοῦ Παντοκράτορος (S. Salvador)
 ποῦ βρίσκεται ἐκτὸς τοῦ κάστρου, δηλώνει ὅτι ὁ ναὸς δέν ἔχει κυβερ-
 νῆτες, διότι δέν ἔχει καθόλου εἰσοδήματα καί γι' αὐτὸν τὸν λόγο δέν ἔχει
 ἐπίσης διαχειριστικὸ βιβλίο. Κτήτορες (*juspatronatari*) εἶναι ἡ οἰκογένεια
 Caluli.

Γ.9

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὸ Canale.

Πάργα, 9 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ ἱερέας Spiro Costati τοῦ ποτὲ Nicoletto, ἱερουργὸς καί κτήτορας (*officia-
 tor e juspatronato*) τοῦ ναοῦ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ («Santa Croce») πρὸς τὸ
 Canale, περιοχὴ (*distretto*) τοῦ κάστρου τῆς Πάργας, δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς
 κτίστηκε ἀπὸ τὴ μητέρα του καί ὅτι δέν ἔχει κανένα εἰσόδημα.

Γ.10

Δήλωση τοῦ ἱερουργοῦ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Τριῶν Παίδων, μετοχίου τῆς μονῆς
 τοῦ Σινᾶ.

Πάργα, 9 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ ἱερομόναχος Gregorio Sinaiti, ἱερουργὸς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Τριῶν

Παίδων στὸ μπόργο, μετόχι τοῦ ὄρουσ Σινᾶ, δῆλωσε ὅτι δὲν διαθέτει διαχειριστικὸ βιβλίο οὔτε κάποιο ἔγγραφο ποὺ νὰ ἀποδεικνύει τὴν ἴδρυση τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος διοικεῖται καὶ συντηρεῖται ἀπὸ τὰ λιγοστὰ εἰσοδήματα ποὺ τοῦ ἔχουν ἀφιερωθεῖ. Συνημμένα ὑποβλήθηκε κατάλογος μὲ τὰ εἰσοδήματα τοῦ μετοχίου, τὰ ὁποῖα ἀνέρχονταν σὲ 21 zare κρασὶ καὶ 5 zare λάδι¹⁷⁶.

Γ.11

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα στὸ κάστρο.

Πάργα, 9 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Giannachi Dessila τοῦ ποτὲ Gianni, κτήτορας (*juspatronatario*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα στὸ κάστρο, δῆλωσε ὅτι ὁ ναὸς ἦταν κτητορικὸς (*è juspatronato*) τῆς οἰκογένειας Dessila, ὅτι δὲν διέθετε κανένα ἔγγραφο σχετικὸ μὲ τὴν ἴδρυσή του, οὔτε κανένα βιβλίο, καὶ ὅτι ὁ ναὸς δὲν διέθετε περιουσία.

Γ.12

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου στὸ κάστρο.

Πάργα, 9 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Nicolò Pezzali τοῦ ποτὲ Giorgi, κτήτορας (*juspatronato*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου στὸ κάστρο, δῆλωσε ὅτι δὲν ὑπῆρχαν κυβερνήτες διότι ὁ ναὸς δὲν διέθετε εἰσοδήματα, καὶ ὅτι συντηροῦνταν ἀπὸ τὶς προσφορὲς τῶν πιστῶν (*mantenendosi dalle caritatevoli contribuzioni che fano i fedelli*).

Γ.13

Δήλωση τῆς κτητόρισσας τοῦ ναοῦ τοῦ Ταξιάρχῃ Μιχαῖλ ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο.

Πάργα, 9 Σεπτεμβρίου 1789

Ἡ Stamula, πρεσβυτέρα τοῦ ποτὲ ἱερέα Janni Sula, κυβερνήτρα τῶν παιδιῶν τῆς καὶ κτητόρισα (*juspatronata*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ταξιάρχῃ Μιχαῖλ («San Michel») ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο (*fuori della fortezza*), δῆλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τὸν ποτὲ Calojanni Sula, πρόγονο (*proautore*) τῶν παιδιῶν, ὁ ὁποῖος κληροδότησε τὸ κτητορικὸ δικαίωμα (*juspatronato*) στοὺς ἀπογόνους του, καὶ ὅτι δὲν διέθετε κανένα ἐπίσημο ἔγγραφο (*originario fondamento*).

176. Ἡ δήλωση καὶ ὁ συνημμένος κατάλογος ἔχουν δημοσιευτεῖ ἀπὸ τὸν Εὐτ. Σαρμάνη, «Σιναϊτικὸ μετόχι», σ. 412.

Γ.14

Δήλωση του κτήτορα του ναού της Ύ. Θ. Ευαγγελίστριας έξω από το κάστρο.

Πάργα, 10 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Teodosi Pezzali τοῦ ποτὲ Andruzzo, ὡς ἀδελφὸς τῆς ἀδελφοσύνης (*fratello in fraterna*) καὶ κτήτορας (*giuspatronato*) τῆς Ύ. Θ. Ευαγγελίστριας ἐκτὸς τῶν τειχῶν τοῦ κάστρου τῆς Πάργας (*fuori della Fortezza di Parga*), δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ ἀπὸ τὸν ποτὲ Spiro Pezzali θεῖο του, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ τὸν συντηροῦν ἐξ ἰδίων, λόγω τῆς λιγοστῆς του περιουσίας. Συνημμένα δήλωσε τὴν περιουσία τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἀνερχόταν σὲ 59 ρίζες ἐλιές.

Γ.15

Δήλωση του κτήτορα του ναού της Ύ. Θ. Ὁδηγήτριας στὸ «Mauronoro».

Πάργα, 10 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ ἱερέας Timoteo Vassilà, κτήτορας καὶ ἱερουργὸς (*iuspatronato et officiatore*) τοῦ ναοῦ τῆς Ύ. Θ. Ὁδηγήτριας *sto Mauronoro*, κτητορικοῦ (*di juspatronato*) τῆς οἰκογένειας Vassilà, δήλωσε ὅτι κτίστηκε ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς ἱερέα Costantin καὶ Vincenzo Vassilà, προγόνους του (*suoi auttori*), καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε βιβλίο, διότι ὁ ναὸς δὲν εἶχε καθόλου εἰσοδήματα.

Γ.16

Δήλωση του κτήτορα του ναού του Ἁγίου Ἰσαύρου στὸ κάστρο.

Πάργα, 11 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ ἱερομόναχος Axendio Stanello τοῦ Dimitri, κτήτορας καὶ ἰδιοκτήτης (*jus patronato e proprietario*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰσαύρου («Sant'Isauro»), ὁ ὁποῖος ἦταν εὐρύτερα γνωστὸς ὡς Ἅγιος Ἰσίδωρος (*detta comunemente Isidoro*), μέσα στὸ κάστρο, δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τὸν ποτὲ Gasparo Stanello, προπάππου τοῦ πατέρα του Dimitri, καὶ ὅτι ἀνῆκε στὸν Dimitri δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ ἰδρυτῆ (*fondatore*) τῆς 24ης Αὐγούστου 1697 στὶς πράξεις τοῦ ποτὲ νοταρίου Gasparo.

Γ.17

Δήλωση τῶν κυβερνητῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸ κάστρο.

Πάργα, 11 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Dimitri Stanelo τοῦ ποτὲ Steffanin καὶ ὁ Spiro Corcozzachi τοῦ ποτὲ Statti, καὶ οἱ δύο κυβερνητὲς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸ κάστρο, δήλωσαν ὅτι ὁ ναὸς, καθόσον γνῶριζαν, ἀνῆκε στοὺς κατοίκους τοῦ τόπου

(è *de'rimanenti abitanti di questo luoco*), ότι ιδρύθηκε από τους προγόνους των οικογενειών Vervizzioti, Pezzali και Vranà, χωρίς όμως να προσκομίσουν αποδείξεις.

Γ.18

Δήλωση του κτήτορα του ναού του Προφήτη Ήλία στο κάστρο.

Πάργα, 11 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ ἱερέας Giannachi Vranà τοῦ ποτέ Valentin, παρουσίασε τὸ ἀκόλουθο συνημμένο ἔγγραφο, τὸ ὁποῖο ἀποδείκνυε τὴν κατοχὴ του στὸν ναὸ τοῦ Προφήτη Ήλία στὸ κάστρο.

9 Ἰαννουαρίου 1701. Πόντος εὐγαλμένος ἀπὸ τὴ διαθήκην τοῦ ποτέ Ἀντωνίου Βρανά τοῦ ποτέ Μάργιου, ὁ ὁποῖος δηλῆ οὕτως ... ἀκόμι ἀφίνο του υἱοῦ μου ἱερομονάχου Καληνέκου τὴν ἐκκλησίαν τοῦ προφήτου Ἡλίου μετὰ κελιά της ὅπου ἔχει ἔσοθεν τοῦ καστρου ... Νοτάριος Σίμος Στανέλος.

Γ.19

Δήλωση του κυβερνήτη του ναού του Ἁγίου Ἰωάννη στὴ θέση Chittara.

Πάργα, 12 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Anastassi Pezzali τοῦ Stellachi, κυβερνήτης (*governator*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὴ θέση «Chittara», δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε πρὶν ἀπὸ ἀμνημόνευτους χρόνους (*ab immemorabili*) ἀπὸ τὶς οικογένειες Maurogianni, Dessila καὶ Pezzali, καὶ ὅτι εἶχαν τὴν κυριότητα (*proprietà*) τοῦ ναοῦ οἱ κληρονόμοι τῶν ἱδρυτῶν (*fondatori*), χωρὶς νὰ προσκομίσει κανένα ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο. Συνημμένα, ἡ δήλωση τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ ἢ ὁποῖα ἀνερχόταν σὲ 30 ἐλαιόδενδρα.

Γ.20

Δήλωση του κυβερνήτη του ναού του Ἁγίου Δημητρίου ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο.

Πάργα, 12 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Anastassi Idromeno, κυβερνήτης (*provveditor*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο, δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς δὲν εἶχε καθόλου ἀκίνητα περιουσιακὰ στοιχεῖα, ὅτι συντηροῦνταν ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία τῶν πιστῶν (*mantenuta dalla carità de' fedeli*) καὶ ὅτι ὅπως γνώριζε, κτίστηκε ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Supano, οἱ κληρονόμοι τῆς ὁποίας ἦταν οἱ μόνοι ἰδιοκτῆτες (*solì proprietari*).

Γ.21

Δήλωση τῶν κυβερνητῶν τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στὸ κάστρο.

Πάργα, 12 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Anastassi Dessila καὶ ὁ Spiro Vassilà, κυβερνητὲς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στὸ κάστρο, δήλωσαν ὅτι δὲν κατεῖχαν κανένα ἔγγραφο σχετικὸ μὲ τὴν ἴδρουση τοῦ ναοῦ, ὅτι ἀπὸ παλιὰ (*ab'antiquo*) εἶχε συσταθεῖ σὲ αὐτὸν ἀδελφότητα (*confraternita*), καὶ ὅτι κάθε δύο χρόνια ἐκλέγονταν δύο κυβερνητὲς (*procuratori*) γιὰ τὴ διαχείριση τῶν εἰσοδημάτων του καὶ τὴν κυβένησή του.

Γ.22

Δήλωση τῶν κτητόρων τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα στὸν Τράφο.

Πάργα, 13 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Marino Stanelo καὶ ὁ Giovanni Dimulizza, κτήτορες (*juspatronati*) τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα στὴ θέση Traffo, δήλωσαν τὸν ναό, ὁ ὁποῖος κτίστηκε ἀπὸ τοὺς γεννήτορές τους (*fabricata dalli loro autori*), ἐπισημαίνοντας ὅτι λόγω τῶν λίγων εἰσοδημάτων του τὸν συντηροῦσαν μὲ δικὰ τους ἔξοδα (*per la tenuità di lei rendita hanno l'obbligo di mantenerla dal proprio*). Σὲ συνημμένο ἔγγραφο δήλωσαν ὡς περιουσιακὰ στοιχεῖα: εἴκοσι ἐλαιόδενδρα (*piante d'olivari*) στὴ θέση Πηλός, τὰ ὁποῖα κρατοῦσε «*in colonia*» ὁ Anastassi Caludi, καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα λάμβανε ὁ ναὸς τὸ 1/3 τῶν εἰσοδημάτων (*porzione terza*).

Γ.23

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπε στὴ θέση «Marà».

Πάργα, 13 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Spiro Dessila τοῦ ποτὲ Giovanni, ἐκπροσωπώντας καὶ τὸν ἀδελφὸ του Costa, κτήτορες (*juspatronati*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπε στὴ θέση «Marà», δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τοὺς γεννήτορές τους (*fondata da loro auttori*), χωρὶς καμιὰ ἀφιέρωση καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ τὸν συντηροῦν μὲ δικὰ τους ἔξοδα.

Γ.24

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γερασίμου στὴ θέση «Palissies».

Πάργα, 13 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Dimitri Monastiriotti, κτήτορας καὶ μόνος ἰδιοκτῆτης (*juspatronato e solo proprietario*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γερασίμου στὴ θέση «Palissies», δήλωσε

ὅτι σὲ ἐνδειξη εὐλάβειας οἰκοδόμησε ὁ ἴδιος τὸν ναὸ (*edificò lui comprante la chiesa stessa*), χωρὶς νὰ τῆς ἀφιερῶσει περιουσιακὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ τὴ συντηροῦσε ἐξ ἰδίων γιὰ τὴν ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν του. Τὴ δήλωση ὑπέγραψε γιὰ λογαριασμό του ὁ Κώστας Βασιλάς.

Γ.25

Δήλωση τῶν κτητόρων τοῦ ναοῦ τῆς Ὑ. Θ. Κυροπούλας.

Πάργα, 13 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Teodosio Pezzali καὶ ὁ Stavro Pezzali ὡς κτήτορες καὶ ἰδιοκτῆτες (*juspatronati e proprietari*) τοῦ ναοῦ τῆς Ὑ. Θ. Κυροπούλας (Chieropula) del Monte, δήλωσαν ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τοὺς γεννήτορες τους (*fabricata da loro auttori*), οἱ ὁποῖοι ἀνέθεσαν στοὺς κληρονόμους τους νὰ τὴ συντηροῦν μὲ δικὰ τους ἔξοδα (*dal proprio*).

Γ.26

Δήλωση τῶν κτητόρων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸν Μῶλο.

Πάργα, 13 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Panagiotti Maniaki, ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν ἀνεψιῶν του, ὡς κτήτορες (*juspatronati*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὸν «Mollo» ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο, δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τοὺς προγόνους τους (*fabricata dalli di loro auttori*) καὶ ὅτι εἶχε λίγα ἀκίνητα. Συνημμένα δήλωσε τὴν περιουσία τοῦ ναοῦ: 10 ἐλαιόδενδρα καὶ ἓνα χωράφι ἕκτασης ἔξι «misurade».

Γ.27

Δήλωση τῶν κυβερνητῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ὑ. Θ. Ὁδηγήτριας στὸ κάστρο.

Πάργα, 13 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Anastassi Lubbo καὶ ὁ Spiro Idromeno, κυβερνητῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ὑ. Θ. Ὁδηγήτριας στὸ κάστρο, δήλωσαν ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τὶς οἰκογένειες τῶν ποτὲ Zorzi Vassilà, Stamati Vassilà, Filippo Dimulizza καὶ Gianni Dimulizza, καὶ ὅτι κτήτορες (*juspatronati*) ἦταν τότε οἱ ἀπόγονοί τους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκλέγονταν κυβερνητῆς μὲ κάλπες καὶ σφαιρίδια ἐκείνοι ποὺ κατὰ τὴν κρίση τους εἶναι ἱκανοὶ νὰ κυβερνήσουν εὐπρεπῶς τὸν ναό.

Γ.28

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο.

Πάργα, 14 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Arseni Mavrogianni δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων ἔξω ἀπὸ

τὸ κάστρο (*al di fuori di questa Fortezza*) ἀνῆκε στὴν οἰκογένειά του (*essere di sua famiglia*), ὅτι κτίστηκε ἀπὸ τοὺς γεννήτορές του (*autori*) χωρὶς ἀφιέρωση ἀκινήτων καὶ ὅτι ὁ ἴδιος κάλυπτε τὰ ἔξοδα τῆς ἱερουργίας του.

Γ.29

Δήλωση τῶν κτητόρων τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων «*alla Marina*».

Πάργα, 14 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Stellachi Pezzali τοῦ ποτὲ Anastasi, ἐκπροσωπώντας καὶ τὸν Giannachi Pezzali τοῦ ποτὲ Stelio, κτήτορες (*juspatronati*) καὶ οἱ δύο τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων «*alla Marina*», δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τὸν ποτὲ Stelio πατέρα τοῦ Giannachi. Σὲ συνημμένο ἔγγραφο δηλώθηκε ἡ περιουσία τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία ἀνερχόταν σὲ 13 ἐλαιόδενδρα, τὰ ὁποῖα βρίσκονταν γύρω ἀπὸ τὸν ναό.

Γ.30

Δήλωση τοῦ κυβερνήτη τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων στὸ κάστρο.

Πάργα, 14 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ ἱερέας Panagioti Vervigioti, κυβερνήτης τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων στὸ κάστρο (*entro i recinti di questa fortezza*) δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τοὺς προγόνους τῶν Pandasin Vassilà καὶ Dimitri Magniachi καὶ τῶν ἀδελφοσυνῶν τους (*loro fratterne*), οἱ ὁποῖοι ἦταν κτήτορες καὶ ἰδιοκτῆτες (*giuspatronati e proprietari*) τοῦ ναοῦ.

Γ.31

Δήλωση τοῦ κτήτορα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου στὴ θέση «*Marà*».

Πάργα, 16 Σεπτεμβρίου 1789

Ὁ Anastasi Gichira τοῦ ποτὲ Dimitri, κτήτορας καὶ ἰδιοκτῆτης (*juspatronato e proprietario*) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου στὴ θέση «*Marà*», δήλωσε ὅτι ὁ ναὸς κτίστηκε ἀπὸ τοὺς γεννήτορές του (*edificata da di lui auttori*) χωρὶς καμιὰ ἀφιέρωση ἀγαθῶν καὶ μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ τὸν συντηρεῖ ὁ ἴδιος μὲ δικά του ἔξοδα.

Γ.32

Γράμμα τοῦ προβλεπτῆ καπιτάνου τῆς Κέρκυρας Zorzi Loredan πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτῆ θαλάσσης Francesco Falier μὲ τὸ ὁποῖο τὸν ἐνημερώνει γιὰ τὴν περάτωση τῆς ἐπιθεώρησης τῶν ναῶν τῆς Πάργας καὶ τῶν Παξῶν καὶ ἀποστέλλει συνημμένα τὰ ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ συνόδευσαν τὸ γράμμα, σήμερα

παραμένει συνημμένο στο δίφυλλο μόνον ένα. Στο κάτω περιθώριο του φύλλου τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτη: Illustrissimo et eccellentissimo signor Francesco Falier provveditor general da mar. Corfù.

Κέρκυρα, 24 Σεπτεβρίου 1789

Appoggiata con rispetabili lettere di V.E. 7 Agosto prossimo decorso al mio vice cancellier al civil Antonio Agorastò la revisione delle chiese di Paxò e di Parga, ha esaurito egli l'incombenza con quella esatezza, che è sua naturale e che io ho riconosciuto sempre in tutte le occasioni della sua gelosa ispezione. Rimarcherà pertanto la virtù dell'E.V. negl'annessi fogli descritte in separato detaglio li rispettivi analoghi articoli di raporto anche alla venerata sua circolare 18 giugno dell'anno scorso. Non essendovi in alcuno delli luochi sudetti alcuna chiesa o convento del greco ritto di regio publico jus patronato, troverà l'E.V. qui inserte le fedì del capitano di Paxò e di quel protopapà¹⁷⁷ nonche delli sindici della comunità di Parga, e parimenti di quel protopapà affermanti tale mancanza¹⁷⁸. Per quelle poi di jus patronato privato, e confraternite, dichiararono con respetive comparse i loro titoli e possessi, che son pur qui inclusi. Tra queste ne rimarcherà V.E. alcune spoglie affatto di qual si voglia rendita, alcune altre ne prossedono tanto pocca, quanto che sono anche// prive de libri, e dispensate in vista della loro miseria dall'obbligo di revisione e resa de conti con decreti de proveditori e capitani miei antecessori, segnati sulla norma ed esemplare di quello che fu a me presentato, e che qui includo in copia del N.H. Cassetti, segnato ancora li 12 Maggio 1768 appunto in visita¹⁷⁹. A quelle poi, che si trovarono provedute di libro, fu loro praticata la revisione, come consta nell'inserto foglio firmato dall'antedetto impezionato ministro, a risserva di due, delle quali erano absentì i governatori e di altre due asserenti di essere mancanti del libro stesso, quantunque assicuri il scrivano grande domino Pietro Ambelicopulo esser stata loro praticata la revisione negl'anni antecedenti. Compilata anche questa voluminosa matteria nella mia visita, a me-

177. Οἱ δύο βεβαιώσεις ἔχουν δημοσιευτεῖ ἀπὸ τῆ Χρύσα Μαλτέζου, *Μνήμες*, σ. 32-33, ἔγγραφο ἀρ. 3 καὶ 4.

178. Πρόκειται γιὰ μία βεβαίωση τὴν ὁποία συνυπογράφουν οἱ σύνδικοι τῆς Κοινότητος καὶ ὁ πρωτοπαπᾶς τῆς Πάργας. Δημοσιεύεται ἐδῶ, βλ. παραπάνω ἔγγραφο ἀρ. Γ.7.

179. Τὸ ἔγγραφο ἔχει δημοσιευτεῖ ἀπὸ τῆ Χρύσα Μαλτέζου, *Μνήμες*, σ. 19-22 ἔγγραφο ἀρ. 1.

rito delle laboriose coadiuvazioni del sudetto ministro Agorastò, non mi resta, che l'onore di bacciare all' E.V. umilmente le mani.

Corfu li 24 7bre 1789 S.N.

Umilissimo divotissimo ossequiosissimo servitore
Zorzi Loredan proveditor e capitano

Γ.33

Συγκεντρωτική κατάσταση τῶν ἐτήσιων εἰσοδημάτων σὲ ρεάλια τῶν ναῶν τῆς Πάργας καὶ τῶν Παξῶν, χωρὶς νὰ ὑπολογίζονται τὰ βάρη. Ἀποτελεῖ μέρος τῶν συνημμένων ἐγγράφων στὸ γράμμα τοῦ προβλεπτῆ καπιτάνου τῆς 24ης Σεπτεμβρίου 1789 πρὸς τὸν γενικὸ προβλεπτῆ. Τὴ κατάσταση ὑπογράφει ὡς scrivano grande ὁ Ἀντώνιος Ἀγοραστός, vice cancellier al civil τοῦ προβλεπτῆ καπιτάνου τῆς Κέρκυρας, στὸν ὁποῖο εἶχε ἀνατεθεῖ ἡ ἐπιθεώρηση μὲ ἐντολὴ τοῦ γενικοῦ προβλεπτῆ. Στὴν παρούσα ἔκδοση περιλαμβάνονται μόνον τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀφοροῦν τὴν Πάργα, καθόσον ἐκεῖνα τῶν Παξῶν ἔχουν ἤδη δημοσιευτεῖ¹⁸⁰.

Κέρκυρα, 19 Σεπτεμβρίου 1789

Adi 19 7bre 1789.Corfù

Foglio che dimostra la rendita in via di aviso delle infrascritte chiese esistenti nella forteza di Parga e scoglio di Paxò, consistente in reali, olivari e vigne, formato per l'offitio del scrivano grande, in esecuzione a comandi dell'illustrissimo et eccellentissimo signor Francesco Falier proveditor general da mar; non computati gl'agravi.

Fortezza di Parga e Borgho

Rendita all'annata

1. Chiesa S. Isidoro jus patronato del sacromonaco Axendio Stanello ascende la rendita a reali	38
2. San Nicolò confraternita ascende la rendita a reali	185
3. B.V. Assunta al scoglieto jus patronato della famiglia Vassilà, ascende la rendita a reali	168
4. Sant'Elia Profetta jus patronato del reverendo papà Jannachi Vranà ascende la rendita a reali	105
5. B.V. Teotoco fuori della fortezza, confraternita ascende la rendita a reali	77
6. B.V.Odigitria entro nella fortezza juspatronato delle due famiglie	

180. Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀφοροῦν τοὺς Παξοὺς ἔχουν δημοσιευτεῖ ἀπὸ τὴ Χρῦσα Μαλτέζου, *Μνήμες*, σ. 89.

Dimulizza, e Vassilà ascende la rendita a realli	653
7. Santi Apostoli confraternita ascende la rendita a realli	122
8. San Zorzi jus patronato di Anastassi Vranà ascende la rendi<ta> a realli venti cinque	25
9. Santi Teodori juspatronato delle famiglie Vassilà, e Magnachi ascende la rendita a realli	32
10. Santa Marina juspatronato di Anastasi Vassilà, non praticata la revisione mentre si atrovava a Prevesa	
Per le rimanenti chiese non fu praticata revisione per esser prive de libri.	

Paxò

.....
Antonio Agorastò scrivàn grande detto

Δ. ΠΡΕΒΕΖΑ

Δ.1

Κατάλογος δημόσιων, συναδελφικῶν καὶ ιδιόκτητων ναῶν Πρέβεζας καὶ περιχώρων. Τετράφυλλο, χωρὶς ἀρίθμηση, γραμμένο στὶς τέσσερις πρῶτες σελίδες.

Πρέβεζα, 20 Αὐγούστου 1789

Catalogo di tutte le chiese e beneficij del rito greco di publico jus patronato, col titolo che la cuopre di publica investitura vitalizia, e delle chiese tanto parochiali come semplici appartenuti al clero greco secolare, che si atrovano poste in questa piazza di Prevesa e suo distretto, in cui vengono distinte le une dalle altre. Dichiarandosi in appresso a lume ecc che non vi esistono in detta piazza, e suo distretto monasteri dell'uno e dell'altro sesso dello stesso ritto.

1. Chiesa della B.V. Assunta ius patronato privato, concessa a nome del quondam capitan Liberio Agusti, per se eredi, e successori suoi con inchinato decreto del fu proveditor general da mar Zorzi Grimani, ed è parochia.
2. Chiesa di Sant'Elia ius patronato privato, eretta in virtù di venerato decreto del fù eccellentissimo proveditor general da mar kavalier Antonio Loredan del 1741 22 Luglio, fabricata a spese dell quondam papà Giorgio Triffiati.
3. Chiesa di San Zorzi esistente all'estremità di quest'abitato eretta dal quondam papà Attanassi Bercossi ed'ora posseduta da di lui nipoti, con

decreto dell'eccellentissimo signor proveditor general da mar di felice ricordanza Zorzi Grimani 27 Aprile 1740 s.n.

4. Chiesa di San Costantino ius patronato privato, fabricata a spese di papa Partenio Chiriapulo ora il quondam, viene presentemente posseduta dalli figli ed eredi de quondam Cristodulo Terioianni i quali abitano nella città di Corfù, e però tengono presso di loro l'investita generalizia, e non si pone perciò nel presente.
5. Chiesa della B.V. Faneromeni, ius patronato privato, possessa con venerato decreto del fù eccellentissimo proveditor general da mar Antonio Corner uxorio nomine da Spiro Leccazzà, et era concessa ad'Attanassi Giorguli ora il quondam, ed è fuori dell'abitato in campagna.
6. Chiesa di San Spiridion fuori di questa Piazza nel Porto Vatti ius patronato privato ereta con l'elemosina de cristiani e con// l'assistenza dell'in allora fù N.H. rappresentante di questo luoco Zaco Corner, e possessa in oggi dagl'eredi del quondam Attanasio Giorguli in virtù d'inchinato decreto generalizio.
7. Chiesa di Santa Trinità fuori di questa Piazza in campagna ius patronato privato concessa dalla publica munificenza al quondam papà Cristofforo Sissimo, con in apresso altre tre chiesette che li servono de ospici, nominate osia intolate San Salvatore, San Martin e Santi Appostoli, e vengono possedute da Costa Caridi nipote et erede dell'antedetto defonto papà Cristofforo Sissimo e li tre ospici sudetti non hanno parochiani.

Seguono le chiese erette senza decreto

8. Chiesa de Santi Apostoli Pietro e Paulo fabricata a spese del reverendo sacromonaco Eugenio Ambrachioti, e dal quondam papà Janni Renzo sopra fondi aquistato dalli medesimi.
9. Chiesa di San Michiel Arcangelo fabricata dal quondam Attanassi Geroiani sopra fondi di sua propria ragione cui riconosse dalla publica munificenza con inchinato decreto dell' fù eccellentissimo signor proveditor general da mar Andrea Corner di felice ricordanza, e viene la medesima posseduta da Cristo Geroianni uno degli figli et eredi del sudetto quondam Attanassi Geroianni.
10. Chiesa di Sant'Andrea fabricata da papà Cristo Malteso, dal quondam papà Anastassi Aniffandì, e dalla quondam signora Maura Calichiopulo Alleandri, sopra fondi da loro aquistato.
11. Chiesa di San Basilio ereta da papà Giorgachi Devari.

12. Chiesa di San Nicolò nuovo fabrica a spese delli religiosi quondam papà Nicola Xenuli, quondam papà Dimo Agapio, e dal quondam sacromonaco Crissanto abbate del convento di Salongo, e fù dato il fondi gratuitamente agl'accenati religiosi per tall'effetto dal quondam alfier Zorzi Papadopulo era ing(egnie)r et agrimensore publico.//
13. Chiesa Santa Veneranda ereta a spese del quondam Nicolò Siriani, era posseduta dalli di lui eredi, et in presente vien possessa da papà Costantin Gavanosi.
14. Chiesa di San Giovanni Grisostomo ereta a spese delli quondam papà Nico Vreto, e dal quondam sacromonaco Crissanto Schiadaressi¹⁸¹ e possessa in oggi dalli loro eredi.
15. Chiesa dell'Assensione in campagna sopra fondì del quondam Attanassi Bubunà fu eretta dall'elemosina delli cristiani, e viene possessa da papà Nicifforo Assichi.
16. Chiesa di San Tomaso in campagna eretta da donna Attano moglie del asp(...)o Paulo Enrico Alleandri, che al giorno d'oggi la possiede.

Seguono le fraterne, o siano semplici chiese appartenenti al clero greco secolare esistenti tutte entro quest'abbiato, le quali servono anco di parochie.

17. Chiesa di San Nicolò Vecchio confraternità ereta in virtù del decreto inchinato del fù eccellentissimo inquisitor proveditor general da mar kavalier Antonio Loredan segnato li 6 Xbre 1718.
18. Chiesa San Caralambo confraternità ereta in vigor di venerato decreto del fù eccellentissimo proveditor general da mar Antonio Diedo 23 Maggio 1731.
19. Chiesa Sant'Attanasio era jus patronato privato concesso dal fù eccellentissimo signor proveditor general da mar Zorzi Grimani con suo riverito decreto delli 23 giugno 1740 a papà Janni Giorgussi, Stamati tu Appostoli, Sotiri di Piero Tanassi, e Piero Sissimo, ma con venerato decreto dell'attual eccellentissimo signor proveditor general da mar Francesco Falier delli 25 Maggio 1788 S.N. fù instituita in fraternità.

---

181. Πιθανή ή ταύτισή του με τον όμώνυμο ήγούμενο τής μονής του Ζαλόγγου ποδ αναφέρεται παραπάνω.

20. Chiesa San Demetrio confraternità in sole dodeci famiglie espresse nella venerata terminazione del fù// eccellentissimo signor proveditor general da mar Zorzi Grimani segnata li 16 Xbre 1739.

Prevesa li 20 Agosto 1789 S.V.

Basilio Ginaca Vicario.

Δ.2

Κατάλογος τῶν ἐτήσιων εἰσοδημάτων τῶν ναῶν τῆς Πρέβεζας καὶ τῶν περιχώρων τῆς. Ἐξάφυλλο, γραμμένο στίς πέντε πρῶτες σελίδες. Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο ἢ ἔνδειξη «no 3».

Πρέβεζα, 20 Αὐγούστου 1789

Catalogo dell'annua rendita complessata di cadauna chiesa esistente in questa Piazza di Prevesa, e suo Distretto e ciò come segue.

1. Chiesa della B.V. Assunta jus patronato privato con publica investitura possiede 40 strema di terreno, e consegue dal medesimo annualmente moneta L.80
 Dalla cassetta della cerca di elemosina L.200
L.280
 Stessamente d'alquante piante di olivari ch'esistono nel cortile di detta chiesa oglio pignate venti, o siano zuccali n° 20.

2. Chiesa di Sant'Elia jus patronato privato, possiede in virtù del venerato decreto del fu eccellentissimo proveditor general da mar kavalier Antonio Loredan terreni strema cinquanta, da quali terreni esigge annualmente L.100
 e dalla cassetta di elemosina L.200
 Paga annualmente per il fondi in cui è fabricata detta chiesa alla famiglia Xenuli L.80
 e cosi pure corrisponde alla medesima sei oncie di cera all'anno.

3. Chiesa di San Zorzi posta all'estremità di questa piazza possiede con inchinata terminazione del fù eccellentissimo proveditor general da mar Zorzi Grimani 30 stremma di terreno, esigono da medesimi annualmente L.80
 Dalla cassetta di elemosina L.60

4. Chiesa San Costantino jus patronato privato possiede un solo cor-

- tile, con un piantazione di pochi olivari, e lemoeri, et esigge da essi annualmente L.40
 e dalla cassetta dell'elemosina L.150
 L.190
5. Chiesa della B.V. Faneromeni ius patronato privato, possiede con decreto del fù eccellentissimo proveditor general da mar Antonio Corner 26 strema di terreno, da quali conseguisse annualmente L.150//
 dalla cassetta dell'elemosina L.60
 Possiede pure una cela in soler, ed il suo cortile con alquanti alberi fruttiferi dalli quali esigge annualmente da medesimi L.60
 Corrisponde il paroco o sia officiator di detta chiesa il giorno della festività di esso sacro tempio al local rappresentante un candeloto di una libra.
6. Chiesa di San Spiridion fuori di questa Piazza nel Porto Vathì ius patronato privato possiede con publica investitura 29 strema di terreno et una cela in soler, e si dalla cella che dalli terreni annualmente conseguisse L.150
 e dalla cassetta di elemosina L.80
 L.238¹⁸²
7. Chiesa di Santa Trinità fuori di questa Piazza in campagna ius patronato privato possiede con publica investitura oltre gl'indicati tre ospicij pure 220 strema di terreno nel qual sonovi pochi olivari piantati, et una vigna, dal qual vigna, olivari e terreni esigge annualmente L.800
 Dalla cassetta di elemosina L.30
 Possiede pure vicino a detta chiesa una cela et un'altra cela possiede divisa in tre parti apresso l'ospicio de Santi Appostoli. L.830
8. Chiesa di Santi Apostoli Pietro e Paulo non hà altra rendita che la sola cassetta dell'elemosina, da cui conseguisse annualmente L.100
9. Chiesa di San Michiel Arcangelo ius patronato privato, non hà niuna sorte di stabile, ne altra rendita hà, se non la cassetta dell'elemosina, e conseguisse annualmente L.160

182. Διορθωτέο σὲ «230».

10. Chiesa di Sant'Andrea non hà alcun altra sorte di rendita, se non solo la cassetta dell'elemosina da cui esigge ogni anno circa L.200.
11. Chiesa di San Basilio non hà rendita se non la cassetta dell'elemosina dalla qual ritrae annualmente L.200.//
12. Chiesa San Nicolò Nuovo ius patronato privato non possiede stabile di sorte alcuna, et esigge annualmente dalla cassetta dell'elemosina L.80
13. Chiesa Santa Veneranda non possiede sorte alcuna di stabili, et esigge dalla cassetta dell'elemosina L.200
14. Chiesa di San Giovanni Crisostomo non possiede alcuna sorte di stabile e dalla cassetta dell'elemosina ritrae annualmente L.200
15. Chiesa dell'Assensione in campagna, possiede soli tre stremi di terreno, dove vi è fabricata una casa nella qual abbita l'officiatore di detta chiesa, et esigge annualmente L.40
16. Chiesa di San Tomaso o sia Thomà, non hà rendite nemeno esigge nulla dalla cassetta, ma vien mantenuta dalla erettrice della medesima.
17. Chiesa di San Nicolò Vecchio confraternità possiede con venerato decreto del fù eccellentissimo proveditor general da mar Zorzi Grimani delli 6 Novembre 1738 quaranta stremi di terreno et un fondo di casa, possiede pure lasciato a detta chiesa per beneficio, esigge dalli sudetti terreni L.80
dal fondi oglio zuccali tre annualmente, inoltre nel cortile di detta chiesa vi esiste una macina d'oglio fabricata a spese della sudetta chiesa, e ne ritrae da detta macina annualmente L.600
e da certe casupole che la stessa chiesa hà pure esigge L.100
come anco ritrae dalla cassetta dell'elemosina L.400
all'anno in tutto forma la summa di L.1.200 in circa
18. Chiesa San Caralambo confraternità possiede con giudizio decre-

- to del fù eccellentissimo signor Antonio Diedo proveditor general da mar// delli 23 Maggio 1731 un fondi che serve a detta chiesa per cimiterio, dove pure vi esiste erreta la chiesa medesima, e vi hà pure eretta una casupuola a pipiano divisa in tre appartandi dalli quali ne ritrae annualmente d'affitto L.150
 Hà parimenti una casa in soler, qual fin dal 1777 fù ipotecata dalli procuratori di quel tempo per L.3.200, in occasione di rimetter la chiesa stessa, che ne era cadente.
 Esigge pure dalla cassetta di elemosina annualmente moneta L.1000
19. Chiesa Sant'Attanasio ridota in confraternità come ecc. possiede con inchinato decreto generalizio indicato strema 40 di terreno, esigge dal medesimo annualmente moneta L.20
 dalla cassetta dell'elemosina L.150
20. Chiesa San Demetrio confraternità nelle sole indicate dodeci famiglie, e possiede in vigor di decreto inchinato del fù eccellentissimo proveditor general da mar kavalier Antonio Loredan delli 16 Giugno 1741 strema trenta di terreno parte de quali sono stati dalli confratelli a beneficio della chiesa stessa pianti d'olivari, dalli quali, e dalli altri strema quaranta alla chiesa sudetta concessi dal fù eccellentissimo signor proveditor general da mar Zorzi Grimani, con inchinata sua terminazione 13 Dicembre 1739, annualmente L.400//
 Possiede stessamente detta chiesa una casupolo in soler, et esigge d'anno affito L.80
 Rittrae pure dalla cassetta d'elemosina 1.200
21. Scaffidachi hò sia porto di Bogonizza, ne propri di lui terreni il quondam capitan Giorgio Conemeno a comodo de di lui coloni vi eresse una chiesetta in nome del glorioso martire San Zorzi, qual chiesa in oggi viene possesa dalli eredi del sudetto quondam capitan Giorgio Conemeno e da loro mantenuta.
 Prevesa li 20 Agosto 1789 S.V.

Basilio Ginaca vicario.

Δ.3

Κατάλογος τῶν ἱερουργῶν καὶ ἐφημερίων τῶν ναῶν τῆς Πρέβεζας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς. Δίφυλλο χ.ἄ., γραμμένο στίς τρεῖς πρώτες σελίδες.

Πρέβεζα, 20 Αὐγούστου 1789

Cattalogo in cui vengono descritti li officiatori o siano parrochi di cadauna chiesa tanto parochiale, come semplici esistenti in questa Piazza e suo Distretto.

1. Chiesa della B.V. Assunta, hà due officiatori papà Cristo Salongiti economo e papà Dimitri Salongiti di lui figlio proprietari del medesimo sacro tempio.
2. Sant'Elia hà solo un officiatore, ch'è papà Stamo Papadati erede uxorio nomine.
3. San Zorzi all'estremità di questa piazza, papà Costa Bacos.
4. San Costantin possesso dall'eredità Terioiani, papà Giorgio Teffa.
5. B.V. Faneromeni possessa uxorio nomine da Spiro Lecazza. Hà un officiatore papà Nicifforo Lecazza.
6. San Spiridion hà Vatti un officiator. Dionisio sacromonaco.
7. Santa Trinità fuori di questa piazza un officiatore Antimo sacromonaco.
8. Santi Appostoli Piero e Paolo officiatori due, Eugenio sacromonaco e confessor, e papà Nicola Xeromeriti.
9. San Michiel Arcangelo officiatori due, papà Costa Missolongiti e papà Nico Xeromeriti.
10. San Andrea officiatori due, papà Christo Malteso, e papa Anastassi Stumbo.//
11. San Basilio, officiatori trè, papà Giorgachi Devari, papà Vassili Xeromeriti, e papà Stamati Stagnati e confessor.
12. San Nicolò nuovo officiatori trè. Nectario Salongiti confessor, papà Janni Xeromeriti e papà Costa Xeromeriti.
13. Santa Veneranda, officiatori due, papà Costandi Gavanozi, e papà Dimitri Xeromeriti.
14. San Giovanni Crisostomo officiatore uno, papà Antonio Schiadaressi.
15. Assensione in campagna officiator Nicefforo sacromonaco Assichi.
16. San Tomaso osia san Tomà, ad ellezione della nominata erettrice della stessa chiesa viene la sudetta officiata alla giornata.
17. San Nicolò Vecchio confraternità vi sono tredici officiatori come segue. papà Nicola Chieramidà schievofilaca, papà Costandi Malandrì sacelion, papà Todorin Cuzzogiorgi confessor, papà Zaffiri Dimulà, papà Cristo

- Seli, papà Dimo Sumbo, papà Janni Alevrioti, papà Stati Rapti, papà Giorgi Petaniti, // papà Giorgi Elia, papà Costandi Damiani, papà Costandi Cuzzò, papà Dimo Cavani.
18. San Caralambo confraternità officiatori tre, papà Nicola Devari confessor, papà Costa Cozzani, papà Zoi Zoli.
19. Sant Attanasio confraternità officiatori tre, papà Janni Giorgussi, papà Attanasi Stamati, papà Appostoli Gramatica.
20. San Demetrio confraternità officiatore uno, papà Pano Ginaca sachielario.
21. Santi Apostoli ospizio di Santa Trinità fuori di questa Piazza hà tre religiosi sacromonaci et un diacono che officiano detto ospicio e sono Attanail sacerdote, Giacomo sacerdote e confessor, et il sudetto diacono.
22. Li altri due ospicij della sudetta chiesa di Santa Trinità cioè San Salvatore e San Minà, a beneplacito del nominato Costa Caridi vengono fatte officiare.
23. San Zorzi a Bogonizza, officiator papà Janni Xeromeriti.
- Prevesa li 20 Agosto 1789 S.V.

Basilio Ginaca Vicario.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Εύρετηριάζονται μόνον τὰ ἔγγραφα. Οἱ ἀριθμοὶ ἀνταποκρίνονται στὸν ἀριθμὸ τῶν ἐγγράφων. Χρησιμοποιοῦνται οἱ ἀκόλουθες συντομογραφίες: g.c.: governor e capitano – pr.: provveditor – p.c.: provveditor e capitano – p.e.: provveditor straordinario – p.g.m.: provveditor general da mar – p.g.e: provveditor general straordinario – ἱερ.: ἱερέας – ἱερομ.: ἱερομόναχος – μον.: μοναχὸς – οἰκ.: οἰκογένεια – τπν.: τοπωνύμιον – χ.: χωριό.

Accachia, μον. A.3.1	Baculi, οἰκ. Γ.1.35
Adani, τπν. B.3.2	Bassilà, οἰκ. Γ.1.1
Agapio Dimo, ἱερ. Δ.1.12	Bercossi Attanasi, ἱερ. Δ.1.3
Agapio, ἱερομ. A.3.1	Bubunà Attanasi Δ.1.15
Agorastò Antonio Γ.32, Γ.33	Bucali, χ. A.1.9, A.2.1, A.2.9, A.3.9
Agusti Liberio Δ.1.1	Burgo, τπν. A.1.5, A.1.8, A.2.5, A.3.5
Aitinò Cristo, ἱερ. A.3.6	Calamies, χ. Λευκάδας B.2
Aitino Giorgo, ἱερ. A.3.5	Calichià Gianni, ἱερ. B.1.1
Aitinò Panagiotti, ἱερ. B.1.5	Calichiopulo, οἰκ. B.2.64
Alatro, χ. Λευκάδας B.2	Calichiopulo-Alleandri Maura Δ.1.10
Alevriotti Janni, ἱερ. Δ.3.17	Caligoni, χ. Λευκάδας B.2
Alexandro, χ. Λευκάδας B.2	Calogerà Costantin, g.c. Γ.2, Γ.3
Alleandri Paulo Enrico Δ.1.16	Caludi Anastassi Γ.22
Amaxichi, τπν. B.3	Caluli Anastassi Γ.1.10
Ambelicopulo Pietro Γ.32	Caluli Anthimo, ἱερομ. Γ.1.10, Γ.3, Γ.8
Ambrachioti Eugenio, ἱερομ. Δ.1.8	Caluli Janni, ἱερ. Γ.1.10, Γ.3, Γ.4
Angusti Dimo B.1.3	Caluli, οἰκ. Γ.1.36, Γ.8
Angusti Serafim, ἱερομ. B.1.3	Canale, τπν. Γ.9
Anifandì Anastassi, ἱερ. Δ.1.10	Carabali Giorgio, ἱερ. A.3.9
Antimo, ἱερομ. Δ.3.7	Carabali Jacobo, ἱερ. A.3.9
Apolpena, χ. Λευκάδας B.2	Caria, χ. Λευκάδας B.2
Armata, οἰκ. B.2.73	Caridi Costa Δ.1.7
Arsenio, μον. A.3.3	Cariotes, χ. Λευκάδας B.2
Artino Ignazio, ἱερομ. A.3.7	Caruso Galateo, μον. A.1.1, A.3.1
Assichi Niceforo, ἱερομ. Δ.1.15, Δ.3.15	Cassetti Γ.32
Athani, χ. Λευκάδας B.2	Castrioti Nicolò A.3.2
Attanail, ἱερ. Δ.3.21	Catocori, χ. Λευκάδας B.2
Bacos Costa, ἱερ. Δ.3.3.	Catuna, χ. Λευκάδας B.2

- Cavalli Marc'Antonio, p.g.m. A.1.3, B.1.6
 Cavani Dimo, *ιερ.* Δ.3.17
 Caziani Joanichio, *ιερομ.* A.3.11
 Chichira Anastassi Γ.4, Γ.31
 Chichira Dimitri Γ.1.25
 Chichira Jorgi Γ.3
 Chieramidà Nicola, *ιερ.* Δ.3.17
 chiesa, Assensione· – Άλατρο B.2.84· –
 Πάργα-νησι Γ.1.23· –Πόρος B.2.70· –
 Πρέβεζα Δ.1.15, Δ.2.15, Δ.3.15
 chiesa, B.Vergine (Teotoco)· – Βαυκερή
 B.2.102· – Δαμηλιάνι B.2.38· – Έγ-
 κλουβή B.2.104· – Καλαμιές B.2.35·
 – Κατούνα B.2.131· – Πάργα-μπόργο
 Γ.1.9, Γ.33.5· – Σφακιώτες B.2.119· –
 Φτερονό B.2.72
 – dei Pogoneo, Κατωχώρι B.2.80
 – delli Armata, Φτερονό B.2.73
 – Pagliocoraffa Δαμηλιάνι B.2.39
 – Pagliocori, Εύγηρος B.2.66
 – sti Rachi, Άθάνι B.2.53· – Σύβρος
 B.2.89
 – stu Margetu, Δαμηλιάνι B.2.45
 – Annunciata· – Άμαξική B.2.13· –
 Βουρινιά B.2.86· – Έξάνθεια B.2.31·
 – Νεοχώρι B.2.98· – Πάργα-έξοχη
 Γ.1.26· – Πάργα-μπόργο Γ.1.16, B
 Γ.14
 – Assunzione (Assunta)· – Βόνιτσα
 A.1.4, A.2.4, A.3.4, B.1.4· – Πάργα-
 νησι Γ.1.22, Γ.33.3· – Πρέβεζα
 Δ.1.1, Δ.2.1, Δ.3.1· — sti Gira, Άμα-
 ξική B.2.1
 – Ceclibù, Άμαξική B.2.19
 – Chieropula nel monte, Πάργα-έξοχη
 Γ.1.28, Γ.25
 – Faneromeni, Πρέβεζα Δ.1.5, Δ.2.5,
 Δ.3.5
 – Chimissi· – Άθάνι B.2.54· – Κομε-
 λιό B.2.49· – Κοντάραινα B.2.62· –
 Καρυά B.2.116· – Μαραντοχώρι
 B.2.65
 – Lambovitissa, Πάργα-έξοχη Γ.1.32
 – Natività· – Άλατρο B.2.82· – Άμα-
 ξική B.2.14
 – Odigitria· – Πάργα-κάστρο Γ.1.1,
 Γ.27, Γ.33.6· — sto Mauronoro
 Πάργα-έξοχη Γ.1.37, Γ.15
 – Presentazione· – Άμαξική B.2.7· –
 Δαμηλιάνι B.2.41· – Τσουκαλάδες
 B.2.25
 – Papandi, Δράγανο B.2.52
 – Vlacherena· – Άμαξική B.2.11· –
 Πάργα-έξοχη Γ.1.29
 chiesa, San Andrea· – Πάργα-κάστρο
 Γ.1.6, Γ.11· – Πρέβεζα Δ.1.10, Δ.2.10,
 Δ.3.10
 chiesa, San Antonio· – Άμαξική B.2.5·
 – Καρυά B.2.115
 chiesa San Attanasio· – Άγιος Πέτρος
 B.2.58· – Άμαξική B.2.20· – Απόλ-
 παινα B.2.28· – Βαυκερή B.2.103· –
 Βόνιτσα, A.1.8, A.2.8, A.3.8, B.1.5· –
 Κατούνα B.2.128· – Κομηλιό B.2.51·
 – Πάργα-μπόργο Γ.1.21· – Πρέβεζα
 Δ.1.19, Δ.2.19, Δ.3.19
 chiesa, San Barbaro, Κατούνα B.2.130
 chiesa San Basilio· – Δαμηλιάνι B.2.47·
 – Εύγηρος B.2.67· – Καρυά B.2.113·
 – Πάργα-έξοχη Γ.1.25, Γ.31· – Πρέβε-
 ζα Δ.1.11, Δ.2.11, Δ.3.11
 chiesa, San Bessarione, Άμαξική B.2.15
 chiesa, San Caralambo· – Άμαξική B.2.18·
 – Κατωχώρι B.2.77· – Πάργα-έξοχη
 Γ.1.24, Γ.23· – Πρέβεζα Δ.1.18, Δ.2.18,
 Δ.3.18· – Φρόνη B.2.24
 chiesa, San Chirico, ospizio, Λευκάδα
 B.8.3
 chiesa, San Costantino, Πρέβεζα Δ.1.4,
 Δ.2.4, Δ.3.4

- chiesa, San Demetrio· – Άλέξανδρος B.2.125· – Δαμηλιάνι B.2.46· – Έγκλουβή B.2.105· – Έξάνθεια B.2.34· – Καρυά B.2.111· – Κατωχώρι B.2.78· – Μπούκαλη, A.1.9, A.2.9, A.3.9· – Νεοχώρι B.2.99· – Πάργα-μπόργο Γ.1.19, Γ.20· – Πρέβεζα Δ.1.20, Δ.2.20, Δ.3.20
- chiesa, San Dionisio, Πάργα-μπόργο Γ.1.12
- chiesa, San Elia· – Δαμηλιάνι B.2.40· – Πάργα-κάστρο Γ.1.5, Γ.18, Γ.33.4· – Πρέβεζα Δ.1.2, Δ.2.2, Δ.3.2· – Φτερονό B.2.71
- chiesa, San Gerasimo· – Βασιλική B.2.134· – Πάργα-έξοχη Γ.1.34, Γ.24
- chiesa, San Giorgio· – Δαμηλιάνι B.2.44· – Έγκλουβή B.2.106· – Καρυώτες B.2.132· – Πάργα-έξοχη Γ.1.35, Γ.33.8· – dei Patrichi, Άγιος Πέτρος B.2.57
- chiesa, San Giovanni, Πάργα-έξοχη Γ.1.33, Γ.19
- chiesa, San Giovanni Crisostomo, Πρέβεζα Δ.1.14, Δ.2.14, Δ.3.14
- chiesa, San Isauro, Πάργα-κάστρο Γ.1.4, Γ.16
- chiesa, San Isidoro, Πάργα Γ.33.1
- chiesa, San Liberal, Πάργα-κάστρο Γ.1.7, Γ.12
- chiesa, San Michiel Arcangelo· – Έξάνθεια B.2.33· – Καρυώτες B.2.133· – Μαραντοχώρι B.2.63· – Πάργα-μπόργο Γ.1.13, Γ.13· – Πρέβεζα Δ.1.9, Δ.2.9, Δ.3.9· – Σφακιώτες B.2.123
- chiesa, San Mina (Martin), Πρέβεζα Δ.1.7, Δ.3.22
- chiesa, San Nicolò· – Άλατρο B.2.81· – Άλέξανδρος B.2.126· – Άμαξική B.2.6· – Άπόλπαινα B.2.27· – Βόνιτσα, A.1.7, A.2.7, A.3.7· – Καρυά B.2.114· – Κατούνα B.2.129· – Κοντάραινα B.2.61· – Πάργα-έξοχη Γ.1.31, Γ.26· – Πάργα-κάστρο Γ.1.3, Γ.17, Γ.33.2· – Πάργα-μπόργο Γ.1.17· – Πάργα-νησι Γ.1.23· – Πηγαδισάνοι B.2.109· – Πόρος B.2.68· – Σύβρος B.2.90· – Σφακιώτες B.2.122
– a Nirà, μονή B.3.5, B.8.11
– dei Papadopulo, Άλατρο B.2.83
– delli Calichiorpulo, Μαραντοχώρι B.2.64
– e San Giorgio, Κατωχώρι B.2.75
– nel monte, Πάργα-έξοχη Γ.1.27
– Nuovo, Πρέβεζα Δ.1.12, Δ.2.12, Δ.3.12
– Vecchio, Πρέβεζα Δ.1.17, Δ.2.17, Δ.3.17
- chiesa, San Pantaleone· – Άμαξική B.2.16· – Βόνιτσα, A.1.6, A.2.6, A.3.6· – Πάργα-μπόργο Γ.1.21· – Φτερονό B.2.74
- chiesa, San Rocco, Καρυά B.2.117
- chiesa, San Salvatore· – Άμαξική B.2.9· – Βόνιτσα, A.1.11, A.2.11, A.3.11· – Πάργα-μπόργο Γ.1.10, Γ.8· – Πρέβεζα Δ.1.7, Δ.3.22· – Σφακιώτες B.2.121
- chiesa, San Spiridione· – Άλέξανδρος B.2.127· – Άμαξική B.2.4· – Βόνιτσα, A.1.5, A.2.5, A.3.5· – Έγκλουβή B.2.107· – Καλαμιές B.2.36· – Κατωχώρι B.2.76· – Κοντάραινα B.2.60· – Νεοχώρι B.2.96· – Πάργα-έξοχη Γ.1.30· – Πρέβεζα Δ.1.6, Δ.2.6, Δ.3.6· – Σύβρος B.2.91· – Σφακιώτες B.2.118
- chiesa, San Stefano· – Βουρνικά B.2.88· – Έξάνθεια B.2.32
- chiesa, San Theodoro, Δαμηλιάνι B.2.43
- chiesa, San Tomaso, Πρέβεζα Δ.1.16, Δ.2.16, Δ.3.16
- chiesa, San Zorzi· – Άμαξική B.2.12· – Πρέβεζα Δ.1.3, Δ.2.3, Δ.3.3· – Πρέβε-

- ζα-Σκαφιδάκι Δ.2.21, Δ.3.23
 chiesa, San Zuanne· – Άλατρο Β.2.85·
 – Άμαξική Β.2.10· – Πάργα-μπόργο
 Γ.1.21
 – Battista, Βουρινικά Β.2.87· – Καρυά
 Β.2.112
 – Crisostomo· – Βαυκερή Β.2.101· –
 Δαμηλιάνι Β.2.42· – Σφακιώτες
 Β.2.120
 – sto Rodachi, μονή Β.3.3, Β.8.9
 – Teologo, Άμαξική Β.2.3
 chiesa, Santa Croce, Πάργα-μπόργο Γ.9
 chiesa, Santa Elena, Πάργα-έξοχη Γ.1.36
 chiesa, Santa Marina· – Βαυκερή
 Β.2.100· – Κομηλιό Β.2.50· – Πάργα-
 μπόργο Γ.1.20, Γ.33.10· – Πόρος
 Β.2.69
 chiesa, Santa Anastasia, Τσουκαλάδες
 Β.2.26
 chiesa, Santa Caterina, Κατωχώρι Β.2.79
 chiesa, Santa Veneranda· – Άγιος Ή-
 λίας Β.2.95· – Άγιος Πέτρος Β.2.56·
 – Άθάνι Β.2.55· – Άμαξική Β.2.8· –
 Άπόλπεινα Β.2.29· – Καλαμιές Β.2.37·
 – Καρυά Β.2.110· – Πλατύστομα
 Β.2.108· – Πρέβεζα Δ.1.13, Δ.2.13,
 Δ.3.13· – Σύβρος Β.2.92
 chiesa, Santi Apostoli· – Άγιος Πέτρος
 Β.2.59· – Μπούκαλη, Α.1.10, Α.2.1,
 Α.2.10, Α.3.10· – Πάργα-κάστρο Γ.1.8,
 Γ.21, Γ.33.7· – Πάργα-μπόργο Γ.1.18,
 Γ.29· – Πρέβεζα Δ.1.7, Δ.2.7, Δ.3.21· –
 Πρέβεζα Δ.1.8, Δ.2.8, Δ.3.8· – Σφα-
 κιώτες Β.2.124· – Φρόνη Β.2.23
 — in Englimento, κάστρο Λευκάδας
 Β.2.22
 chiesa, Santi Anargiri, Πάργα-μπόργο
 Γ.1.14, Γ.28
 chiesa, Santi Arcangeli, Δαμηλιάνι Β.2.48
 chiesa, Santi Cosmo e Damiano Άμα-
 ξική Β.2.17
 chiesa, Santi Martin, Vettor e Vichendio
 Άμαξική Β.2.2
 chiesa, Santi martiri Timotheo e Maura,
 κάστρο Λευκάδας Β.2.21
 chiesa, Santi Quaranta, Πάργα-μπόργο
 Γ.1.15, Γ.22
 chiesa, Santi Teodori, Πάργα-κάστρο
 Γ.1.2, Γ.30, Γ.33.9
 chiesa, Santi Tre Figli, Πάργα-μπόργο
 Γ.1.12, Γ.5, Γ.10
 chiesa, Santissima Trinità· – Άγιος Ή-
 λίας Β.2.94· – Καλιγώνι Β.2.30· –
 Πάργα-νησι Γ.1.23· – Πρέβεζα Δ.1.7,
 Δ.2.7, Δ.3.7
 chiesa, Tutti i Santi, Νεοχώρι Β.2.97
 Chiriapulo Partenio, ιερ. Δ.1.4
 Chittara, τπν. Γ.19
 Cicogna Marco p.e. Β.5, Β.6
 Cicogna Marco, p.e. Β1
 Cigaridi Sterio, ιερ. Α.3.10
 Cigariti, οικ. Α.1.10
 Cingano Stathi Α.3.3
 Cochio Giorgio Α.3.3
 Comeglio, χ. Λευκάδας Β.2
 Condarena, χ. Λευκάδας Β.2
 Conemeno Giorgio Δ.2.21
 convento, Assomato, Λευκάδα Β.3.4,
 Β.8.3· – sto Adani, Β.3.2, Β.8.6· – Β.
 V. Assunta, Βόνιτσα, Α.1.1, Α.1.10,
 Α.2.1, Α.3.1, Β.1.3· – Β.V. Fanerome-
 ni, Λευκάδα Β.3.11, Β.8.5· – Cochini
 Eclissia, Β.3.10, Β.8.4· – San Deme-
 trio sti Grava, Λευκάδα Β.1.2, Β.3.8,
 Β.8.7· – San Elia, Λευκάδα Β.1.1,
 Β.3.7, Β.8.8· – San Giovanni Battista,
 Βόνιτσα, Α.1.2, Α.2.1, Α.3.2, Β.1.7· –
 San Zorzi a Bissà, μονή Β.3.6, Β.8.10·
 – San Zorzi a Scarus, μονή Β.3.9,
 Β.8.2· – San Zuanne a Livadi, Λευκά-

δα Β.3.1, Β.8.1' – Santa Veneranda,	Δ.1.18, Δ.2.18
Βόνιτσα, Α.1.3, Α.2.3, Α.3.3, Β.1.6	Dimulà Zaffiri, <i>ιερ.</i> Δ.3.17
Corcozachi Spiro Γ.1.3, Γ.3, Γ.17	Dimulizza Andrea Γ.1.4
Corner Andrea p.g.m. Δ.1.9	Dimulizza Balano Γ.4
Corner Antonio p.g.m. Δ.1.5, Δ.2.5	Dimulizza Dionisio, <i>πρωτοπαπᾶς</i> Γ.1
Corner Zaco, pr. Δ.1.6	Dimulizza Filippo Γ.27
Corti, <i>οίκ.</i> Β.2.38	Dimulizza Gianni Γ.27
Costandi, <i>οίκ.</i> Γ.1.11	Dimulizza Giovanni Γ.22
Costati Climi, <i>ιερομ.</i> Γ.3, Γ.4	Dimulizza Panagiotti, <i>cancellier.</i> Γ.6
Costati Spiro, <i>ιερ.</i> Γ.9	Dimulizza, <i>οίκ.</i> Γ.1.1, Γ.1.4, Γ.1.29,
Cozzani Costa, <i>ιερ.</i> Δ.3.18	Γ.33.6
Crissanto, <i>ιερομ.</i> Δ.1.12	Dionisio, <i>ιερομ.</i> Δ.3.6
Cristoforo Sissimo, <i>ιερ.</i> Δ.1.7	Divan, <i>οίκ.</i> Ἀμαξιτῆς Β.2.12
Crocifisso, Πάργα-μπόργο Γ.1.11	Dragano, <i>χ.</i> Λευκάδας Β.2
Cuzzò Costandi, <i>ιερ.</i> Δ.3.17	Elia Giorgi, <i>ιερ.</i> Δ.3.17
Cuzzogiorgi Todorin, <i>ιερ.</i> Δ.3.17	Engluvi, <i>χ.</i> Λευκάδας Β.2
Dacta Cristo Α.3.3	Erimoclissi delli Pellegino, Σύβρος
Damaschind, <i>μον.</i> Α.3.3	Β.2.93
Damiani Costandi, <i>ιερ.</i> Δ.3.17	Erizzo Nicolò 2 nd o, p.g.e. Β.1.1, Β.1.3,
Damigliani Β.2	Γ.2, Γ.4, Γ.6
Delecri Eftimio, <i>ιερομ.</i> Β.1.3	Eugenio, <i>ιερομ.</i> Δ.3.8
Dessila Anastassi Γ.1.20, Γ.21	Eviero, <i>χ.</i> Λευκάδας Β.2
Dessila Antonio Γ.1.6	Exanthies, <i>χ.</i> Λευκάδας Β.2
Dessila Attanassi Γ.3	Falier Francesco, p.g.m. Β.6, Β.7, Β.9,
Dessila Costa Γ.1.24, Γ.23	Γ.32, Γ.33, Δ.1.19
Dessila Costa τοῦ Janni Γ.3	Frini, <i>χ.</i> Λευκάδας Β.2, Β.3.11
Dessila Giannachi Γ.1.6, Γ.1.27, Γ.11	Fternò, <i>χ.</i> Λευκάδας Β.2
Dessila Janni τοῦ Mastraca Γ.3	Gabriele, <i>ιερομ.</i> Α.1, Α.2, Α.3
Dessila Mastraca Γ.1.27	Gavanosi Costantin, <i>ιερ.</i> Δ.1.13, Δ.3.13
Dessila Nicolò Γ.1.9	Georgachi Dionisio, <i>ιερ.</i> Α.1.3, Α.1.6,
Dessila Nicolò τοῦ Janni Γ.3	Β.1.6
Dessila Spiro Γ.1.24, Γ.23	Giacomo, <i>ιερ.</i> Δ.3.21
Dessila Todorin Γ.1.20	Gieroianni Attanassi Δ.1.9
Dessila Todossi Γ.1.30	Gieroianni Cristo Δ.1.9
Dessila, <i>οίκ.</i> Γ.1.6, Γ.1.8, Γ.1.26, Γ.1.33,	Ginaca Basilio, <i>vicario</i> Δ.1, Δ.2, Δ.3
Γ.11, Γ.19	Ginaca Pano, <i>ιερ.</i> Δ.3.20
Devari Giorgachi, <i>ιερ.</i> Δ.1.11, Δ.3.11	Giorgachi Gerasimo Α.1.6
Devari Nicola, <i>ιερ.</i> Δ.3.18	Giorgula Andrea, <i>ιερ.</i> Α.3.5
di Piero Tanassi Sotiri Δ.1.19	Giorguli Attanassi Δ.1.5
Diedo Antonio, p.g.m. Α.1.4, Β.1.4,	Giorgussi Janni, <i>ιερ.</i> Δ.1.19, Δ.3.19

Gniocori, γ. Λευκάδας B.2	Moro Gianni A.2.5
Gradenigo Giacomo p.g.m. A.1.1	Nani Giacomo, p.g.m. B.1.2
Gramatica Apostoli, ιερ. Δ.3.19	Niaca Cristo, ιερ. A.3.8
Grava, τπν. B.1.2	Niaca Cristoforo, ιερ. A.3.3
Gregorio Sinaiti, ιερομ. Γ.10	Nicolò Neofito, ιερομ. A.3.4
Grimani Zorzi, p.g.m. Δ.1.1, Δ.1.3, Δ.1.19, Δ.1.20, Δ.2.3, Δ.2.17, Δ.2.20	Pagliocorafa, B.2.39
Idromeno Anastassi Γ.20	Palissies, τπν. Γ.24
Idromeno Spiro Γ.1.1, Γ.3, Γ.4, Γ.27	Papacino Georgio, ιερ. A.1.2, A.3.2, B.1.7
Lecazza Nicifforo, ιερ. Δ.3.5	Papadati Stamo, ιερ. Δ.3.2
Lecazza Spiro Δ.1.5, Δ.3.5	Papadopulo Zorzi A.1.6, Δ.1.12
Livadi, τπν. B.3.1	Papadopulo, οικ. B.2.10, B.2.83
Livaditi, οικ. Ἀμαξιλή B.2.11	Papazino Giorgo, ιερ. A.1.7
Loredan Antonio p.g.m. A.1.5, Δ.1.2, Δ.1.17, Δ.2.2, Δ.2.20	Papiri Anastassi Γ.1.15
Loredan Zorzi p.c. Γ.2, Γ.32	Papiri Petro, ιερ. Γ.1.15
Lumbo Anastassi Γ.1.1, Γ.3, Γ.4, Γ.27	Papiri, οικ. Γ.1.17
Magniacchi Anastasio Γ.1.4, Γ.1.9, Γ.3, Γ.4	Paruta Lorenzo, p.e. B.1.5
Magniacchi Dimitri Γ.30	Patrichi, οικ. B.2.57
Magniacchi Panajoti Γ.1.31, Γ.26	Pellegrino, οικ. B.2.93
Magniacchi Spiro Γ.1.31	Pera Diamandi, ιερ. A.3.5
Magniacchi, οικ. Γ.1.2, Γ.33.9	Petaniti Giorgi, ιερ. Δ.3.17
Malandrì Costandi, ιερ. Δ.3.17	Pezzali Anastassi Γ.1.18, Γ.19
Malteso Cristo, ιερ. Δ.1.10, Δ.3.10	Pezzali Antoni Γ.1.29
Marà, τπν. Γ.23, Γ.31	Pezzali Giannachi Γ.29
Marandocori, γ. Λευκάδας B.2	Pezzali Nicolò Γ.1.7, Γ.4, Γ.12
Marino Joachim, ἀρχιεπίσκοπος B.1.2	Pezzali Stavro Γ.25
Maurogianni, βλ. Maurojanni	Pezzali Stellachi Γ.1.18, Γ.29
Maurojanni Cristo τοῦ Alvise Γ.3	Pezzali Todossi Γ.3, Γ.4, Γ.14, Γ.25
Maurojanni Arseni Γ.1.14, Γ.3, Γ.28	Pezzali Todossi τοῦ Nicolò Γ.3
Maurojanni Dimitri Γ.1.12, Γ.3, Γ.5	Pezzali Vassili Γ.3
Maurojanni, οικ. Γ.1.8, Γ.1.33, Γ.19	Pezzali, οικ. Γ.1.3, Γ.1.8, Γ.1.16, Γ.1.18, Γ.1.28, Γ.17, Γ.19
Mauronoro, τπν. Γ.15	Pigadissanus, γ. Λευκάδας B.2
metropolitana d'Arta A.1, A.2, A.3	Platistoma, γ. Λευκάδας B.2
Missolongiti Costa, ιερ. Δ.3.9	Pogoneo, οικ. B.2.80
Mollo, τπν. Γ.26	Poro, γ. Λευκάδας B.2
Monastiriotti Dimitri Γ.3, Γ.24	porto di Bogonizza, τπν. Δ.2.21
Monastiriotti Nicoletto Γ.1.34	Porto Vatti, τπν. Δ.1.6, Δ.2.6, Δ.3.6
monte Sinai Γ.1.12, Γ.5	Prongari Jannuzzo, ιερ. Γ.1.32
	Querini Pietro Antonio, p.g.m. A.1.7
	Rapti Stati, ιερ. Δ.3.17

- Renzo Janni, *ιερ.* Δ.1.8
 Riga Janni Γ.1.18, Γ.3
 Rodachi, *τπν.* Β.3.3
 Salongiti Cristo, *ιερ.* Δ.3.1
 Salongiti Dimitri, *ιερ.* Δ.3.1
 Salongiti Nectario, *ιερομ.* Δ.3.12
 Salongo Δ.1.12
 Sambeli, *οικ.* Β.2.1
 San Elia, *χ.* Λευκάδας Β.2
 San Piero, *χ.* Λευκάδας Β.2
 Sant'Elia, *ὄρος* Α.1.1, Α.1.10, Α.2.1, Α.3.1, Β.1.3
 Scafidachi, *τπν.* Δ.2.21
 Schena Giovanni Β.1
 Schiadaressi Antonio, *ιερ.* Δ.3.14
 Schiadaressi Crissanto, *ιερομ.* Δ.1.14
 Seli Cristo, *ιερ.* Δ.3.17
 Sfachiotes, *χ.* Λευκάδας Β.1.1, Β.2
 Siriani Nicolò Δ.1.13
 Sissimo Piero Δ.1.19
 Sivro, *χ.* Λευκάδας Β.2
 Soranzo Agostin, *p.e.* Β.7, Β.8, Β.9
 Sottira, *ὄρος* Α.1.11
 Spazza Pietro, *ιερ.* Α.1.7
 Stagnati Stamati, *ιερ.* Δ.3.11
 Stamati Attanasi, *ιερ.* Δ.3.19
 Stanello Axendio, *ιερομ.* Γ.16, Γ.33.1
 Stanello Dimitri Γ.1.3, Γ.1.9, Γ.3, Γ.4, Γ.17
 Stanello Gasparin Γ.1.4
 Stanello Marino Γ.3, Γ.4, Γ.22
 Stanello, *οικ.* Γ.1.4
 Stumbo Anastassi, *ιερ.* Δ.3.10
 Sula Anasto Γ.1.13
 Sula Janni, *ιερ.* Γ.1.13, Γ.13
 Sula Stati Γ.3
 Sumbo Dimo, *ιερ.* Δ.3.17
 Supano, *οικ.* Γ.20
 Teffa Giorgo, *ιερ.* Δ.3.4
 Terioianni Cristodulo Δ.1.4
 Terioianni, *οικ.* Δ.3.4
 Tupaldo Gregorio Β.2, Β.3, Β.4, Β.6, Β.8, Β.9
 tis Tanassenas Cristo, *ιερ.* Α.3.9
 Traffo, *τπν.* Γ.22
 Triffiati Giorgo, *ιερ.* Δ.1.2
 tu Apostoli Stamati Δ.1.19
 Vafcheri, *χ.* Λευκάδας Β.2
 Valier Silvestro Β.4
 Varicò, *τπν.* Α.1.3, Α.2.3, Α.3.3, Β.1.6
 Vassilà Anastasio, *σύνδικος* Γ.3
 Vassilà Anastassi Γ.3, Γ.4, Γ.33.10
 Vassilà Anastassi τοῦ Janni Γ.3
 Vassilà Costantin, *ιερ.* Γ.1.37
 Vassilà Dimitri Γ.4
 Vassilà Dimitri τοῦ Vincenzo Γ.3
 Vassilà Francesco Γ.1.22
 Vassilà Ianni Γ.1.6, Γ.3
 Vassilà Nicoletto Γ.1.29, Γ.3
 Vassilà Pandasin Γ.3, Γ.30
 Vassilà Spiro Γ.1.8, Γ.3, Γ.4, Γ.21
 Vassilà Stamati Γ.27
 Vassilà Timoteo, *ιερ.* Γ.15
 Vassilà Vincenzo Γ.1.37
 Vassilà Zorzi Γ.27
 Vassilà, *οικ.* Γ.1.2, Γ.1.8, Γ.1.9, Γ.1.20, Γ.15, Γ.33.3, Γ.33.6, Γ.33.9
 Vassilichi, *χ.* Λευκάδας Β.2
 Vervicioti Crissanto, *ιερομ.* Γ.4
 Vervicioti Panajoti, *ιερ.* Γ.1.2, Γ.3, Γ.4, Γ.30
 Vervicioti, *οικ.* Γ.1.3, Γ.1.29, Γ.17
 Vranà Anastassi Γ.33.8
 Vranà Ianni, *ιερ.* Γ.3, Γ.18, Γ.33.4
 Vranà Nicolò Γ.3, Γ.4
 Vranà, *οικ.* Γ.1.3, Γ.1.5, Γ.1.35, Γ.17
 Vretò Nico, *ιερ.* Δ.1.14
 Vurnicà, *χ.* Λευκάδας Β.2
 Xenuli Nicola, *ιερ.* Δ.1.12
 Xenuli, *οικ.* Δ.2.2

Xeromeriti Costa, ίερ. Δ.3.12	Zupani, οικ. Γ.1.19
Xeromeriti Dimitri, ίερ. Δ.3.13	Βασιλᾶς Ἀναστάσης, σύνδικος Γ.7
Xeromeriti Janni, ίερ. Δ.3.12, Δ.3.23	Βασιλᾶς Κώστας Γ.24
Xeromeriti Nicola, ίερ. Δ.3.8, Δ.3.9	Δεσύλλας Νικόλαος, σύνδικος Γ.7
Xeromeriti Vassili, ίερ. Δ.3.11	Δημουλίτζας Διονύσιος, πρωτοπαπᾶς Γ.7
Zaffiri Stathi, ίερ. Α.1.3, Β.1.6	Πετζᾶλης Ἀθανάσης, σύνδικος Γ.7
Zoli Zoi, ίερ. Δ.3.18	Στανέλος Σίμος, νοτάριος Γ.18

